

Установа адукацыі “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска
Скарыны”

Факультэт філалагічны

Кафедра беларускай літаратуры

УЗГОДНЕНА

УЗГОДНЕНА

Загадчык кафедры

Дэкан факультэта

_____ І.Ф. Штэйнер

_____ А.М. Палуян

_____ 2020 г.

_____ 2020 г.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫ КОМПЛЕКС ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ

ЛІТАРАТУРА БЛІЖНЯГА ЗАМЕЖЖА

для спецыяльнасці 1-21 05-01 Беларуская філалогія (па напрамках):
1-21 05 01-01 Беларуская філалогія (літаратурна-рэдакцыйная
дзеясць)

Складальнікі: І.А. Бажок, А.М. Мельнікава

Разгледжана і зацверджана Навукова-метадычным семінарам
на пасяджэнні савета _____ 2020 г.,
пратакол № ____

ЗМЕСТ

Тлумачальная запіска	3
Тэматычны план	7
Змест вучэбнага матэрыялу	9
ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ	27
Тэма 1 Гісторыя старажытнай украінскай літаратуры	27
Тэма 2 Станаўленне новай ўкраінскай літаратуры	34
Тэма 3 Творчасць Тараса Шаўчэнкі	40
Тэма 4 Гісторыя ўкраінскай літаратуры II паловы XIX стагоддзя	44
Тэма 5 Гісторыя ўкраінскай літаратуры пачатку XX стагоддзя	51
Тэма 6 Украінская літаратура савецкага часу	63
Тэма 7 Сучасная ўкраінская літаратура	74
Тэма 8 Гісторыя старажытнай літоўскай літаратуры	82
Тэма 9 Літоўская літаратура XIX стагоддзя	85
Тэма 10 Літоўская літаратура XX стагоддзя	91
Тэма 11 Латышская літаратура XVI–XIX стагоддзя	98
Тэма 12 Латышская літаратура XX стагоддзя	105
ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ	112
Тэматыка практычных заняткаў	112
Формы кантролю ведаў	113
Тэматыка СКРС	114
Пытанні да заліку	115
Спіс тэкстаў для прачытання	117
Рэкамендаваная літаратура	119

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПСКА

Электронны вучэбна-метадычны комплекс па вучэбнай дысцыпліне «Літаратура бліжняга замежжа» накіраваны на ґрунтоўнае і дасканалое засваенне заканамернасцяў гісторыка-літаратурнага працэсу ў памежных з Беларуссю краінах: Украіне, Літве, Латвіі, выяўленне як агульнага, так і спецыфічнага, самабытнага ў развіцці кожнай з нацыянальных літаратур. Спецыфіка курса – шматнацыянальнасць, шматмоўнасць, мульткультуралізм. Істотным момантам пры вывучэнні літаратур-суседзяў з’яўляецца азнаямленне з агульнай духоўнай, культурнай і мастацкай атмасферай эпохі, што істотна ўплывае на свядомасць пісьменніка і знаходзіць сваё выражэнне ў творы. Кожная нацыянальная літаратура – гэта своеасаблівая поліфанія, дзе зашыфраваны духоўны вопыт нацыі, семантыка нацыянальнай культуры. Істотную ролю ў працэсе развіцця любой нацыянальнай літаратуры адыгрываюць разнастайныя сувязі паміж асобнымі народамі і літаратурамі. Міжнацыянальныя літаратурныя сувязі, як правіла, з’яўляюцца больш трывалымі і стабільнымі ў літаратур-суседзяў. Увогуле, зыходным прынцыпам параўнальнага літаратуразнаўства з’яўляецца канцэпцыя цэласнасці літаратуры, прызнанне існавання агульназначных асаблівасцей еўрапейскага мастацкага мыслення. Важным падаецца асэнсаванне таго ўяўлення, якое складваецца ў культурным асяродку краіны пра пэўнага творцу, выяўленне яго вобраза. Пры даследаванні міжлітаратурных сувязей і тыпалогіі неабходна ўлічваць такія фактары, як выбіральнасць інтарэсаў літаратуры-рэцыпіента.

Электронны вучэбна-метадычны комплекс па вучэбнай дысцыпліне «Літаратура бліжняга замежжа» прызначаны студэнтам філалагічнага факультэта спецыяльнасці 1-21 05-01 Беларуская філалогія (па напрамках): 1-21 05 01-01 Беларуская філалогія (літаратурна-рэдакцыйная дзейнасць).

Актуальнасць дысцыпліны ў падрыхтоўцы спецыялістаў філалагічнага профілю абумоўлена неабходнасцю глыбей асэнсаваць заканамернасці развіцця літаратур Украіны, Літвы, Латвіі, вылучыць пэўныя агульнасці, тыпалагічныя сыходжанні гісторыка-літаратурнага працэсу ў Беларусі і сумежных краінах.

Мэта электроннага вучэбна-метадычнага комплексу па вучэбнай дысцыпліне «Літаратура бліжняга замежжа» – даць студэнтам неабходную базу ведаў адносна асаблівасцей літаратурна-мастацкага працэсу ва Украіне, Літве, Латвіі, разгледзець гісторыка-літаратурныя факты, якія маюць істотнае значэнне для стварэння найбольш цэласнай і завершанай карціны літаратурнага працэсу ў гэтых краінах, вылучыць пэўныя агульнасці, тыпалагічныя сыходжанні гісторыка-літаратурнага развіцця.

Задачамі дапаможніка з’яўляюцца:

–авалоданне неабходнай сістэмай ведаў па гісторыі развіцця ўкраінскай, літоўскай і латышскай літаратур;

–атрыманне ўяўлення аб пэўных агульнасцях, тыпалагічных сыходжаннях гісторыка-літаратурнага развіцця;

–засваенне ведаў аб творчым шляху славетных пісьменнікаў, іх ролі ў станаўленні характэрных рыс літаратуры;

–асэнсаванне нацыянальнага і агульначалавечага ў літаратурах роднасных па мове народаў;

–засваенне неабходнай сістэмы ведаў аб узаемасувязях літаратур-суседзяў.

–фарміраванне ўменняў і навыкаў працы студэнтаў з літаратуразнаўчымі распрацоўкамі канцэптуальнага характару.

Спецыяліст павінен **мець уяўленне:**

– аб заканамернасцях развіцця літаратуранага працэсу;

–аб тыпалагічных сувязях славянскіх літаратур і літаратур-суседзяў

Спецыяліст **павінен ведаць:**

– літаратуру краін-суседзяў і літаратуру роднасных па мове народаў;

– асноўныя этапы гісторыі сусветнай літаратуры;

– вядучыя накірункі літаратуразнаўчай думкі;

– змест паняццяў і праблемы вывучэння літаратурных метадаў, накірункаў і плыняў, сістэм вобразаў і жанраў.

Спецыяліст **павінен валодаць:**

– метадалогіяй, гісторыяй, асноўнымі канцэпцыямі апісання літаратурнага працэсу;

– аналізам літаратурных з’яў у адзінстве філасофскіх, маральных, эстэтычных аспектаў;

– навыкамі работы ў галіне літаратурнага крэзнаўства;

– асноўнымі метадамі вывучэння літаратуры;

– рознымі прыёмамі інтэрпрэтацыі мастацкіх тэкстаў (лінгвістычнымі, мастацкімі, крытыка-публіцыстычнымі і літаратуразнаўчымі);

– прыёмамі навуковай інтэрпрэтацыі фактаў літаратуры і культуры ў кантэксце сусветнага літаратурнага развіцця;

– сістэмай ведаў па гісторыі, тэорыі і сучаснаму стану тэхналогіі навучання літаратуры.

Спецыяліст павінен **умець выкарыстоўваць:**

– раскрыццё важнейшых ідэйна-эстэтычных канцэпцый у літаратуры;

– сюжэтна-кампазіцыйныя асаблівасці твораў розных жанраў з улікам іх моўных і нацыянальных асаблівасцей, а таксама сродкі мастацкай выразнасці.

– асноўныя інфармацыйныя тэхналогіі ў навучанні літаратуры;

Спецыяліст павінен **мець вопыт:**

– выкарыстання камп’ютэрных тэхналогіяў у выкладанні літаратуры;

– навукова-даследчай работы ў галіне літаратуразнаўства;

– прымянення прафесійных ведаў у прыкладных галінах філалогіі.

Вывучэнне дысцыпліны павінна з’яўляцца фарміраванне ў спецыяліста наступных **кампетэнцый:**

СЛК-8. Уважліва і беражліва адносіцца да духоўнай спадчыны і культурных традыцый, талерантна ўспрымаць сацыяльныя культурныя адрозненні.

Дысцыпліна абавязковага кампанента «Літаратура бліжняга замежжа» цесна звязаны з такімі дысцыплінамі, як «Гісторыя беларускай літаратуры», «Гісторыя беларускай літаратуры XX – пачатку XXI стст.», «Уводзіны ў літаратуразнаўства», «Тэорыя літаратуры».

Вывучэнне дысцыпліны «Літаратура бліжняга замежжа» адбываецца на 4 курсе філалагічнага факультэта спецыяльнасці 1-21 05 01 Беларуская філалогія (па напрамках) і разлічана на 82 гадзіны, з іх аўдыторных – 34, з якіх: лекцыйных – 18 гадзін, практычных заняткаў – 10, кантралюемая самастойная работа – 6. Форма справаздачнасці – залік (7 семестр).

Электронны вучэбна-метадычны комплекс па вучэбнай дысцыпліне «Літаратура бліжняга замежжа» складаецца з тлумачальнай запіскі, тэматычнага плану, зместу вучэбнага матэрыялу, тэарэтычнага і практычнага раздзелаў, пытанняў да заліку па дысцыпліне, спісу літаратуры.

Тлумачальная запіска вызначае мэты і задачы дапаможніка, указвае сувязь з іншымі філалагічнымі курсамі.

Тэматычны план змяшчае назвы тэм, заняткаў; пералік вывучаемых пытанняў дысцыпліны «Літаратура бліжняга замежжа» і падае размеркаванне тэматыкі ўсяго курса паводле колькасці аўдыторных гадзін: лекцыйных, практычных заняткаў, самастойнай кантралюемай работы. Таксама ў тэматычным плане пададзены формы кантролю ведаў.

Змест вучэбнага матэрыялу прапануе асноўныя тэмы курса, якія знаёмяць з асноўнымі накірункамі і тэндэнцыямі развіцця літаратур Украіны, Літвы, Латвіі. Матэрыял падзяляецца па тэмах і выкладаецца паводле выдзеленых у кожнай тэме пытанняў. Практычны раздзел арыентаваны на замацаванне тэарэтычных звестак і складаецца з тэматыкі і матэрыялаў практычных заняткаў, заданняў для самастойнай работы, пытанняў для правяральных кантрольных работ.

У матэрыялах практычных заняткаў указваецца ход правядзення практычных заняткаў, які складаецца з асноўных пытанняў адпаведнай тэмы курса.

У спісе літаратуры размяшчаюцца асноўныя і дадатковыя навуковыя крыніцы вывучэння дысцыпліны, выданні айчыннай і замежнай навуковай літаратурай, прысвечанай пытанням тэорыі і практыкі перакладу.

Электронны вучэбна-метадычны комплекс «Літаратура бліжняга замежжа» мае гіперспасылкі, па якіх карыстальніку прасцей арыентавацца ў вучэбна-метадычным комплексе, знаходзіць неабходныя адпаведныя раздзелы і тэмы курса і вяртацца да зместу.

ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

Нумар раздзела, тэмы, заняткаў	Назва раздзела, тэмы, заняткаў; пералік вывучаемых пытанняў	Колькасць аўдыторных гадзін			Формы кантролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя заняткі	Кантралюем ая самастойная работа	
	2	3	4	5	6
		18	22	6	
1	Гісторыя старажытнай украінскай літаратуры 1 Літаратура Кіеўскай Русі. 2 Украінская літаратура XIV–XVI ст. 3 Украінская літаратура XVI- XVIII-ст. 4 Творчасць Р. Скаварады.	2	-	-	
2	Станаўленне новай украінскай літаратуры 1 Творчасць І. П. Катлярэўскага. 2 Творчасць Р.Ф.Квіткі-Аснаўяненкі.	-	-	2	
3	Творчасць Тараса Шаўчэнкі 1 Ранні перыяд творчасці. 2 Творчасць Т. Шаўчэнкі 1843-1847 гг. 3 Творчасць перыяду ссылкі і пасля яе.	2	-	-	
4	Гісторыя ўкраінскай літаратуры II паловы XIX ст. 1 Творчасць М. Ваўчок. 2 Творчасць І. Нячуй-Лявіцкага. 3 Творчасць П. Мірнага. 4 Украінская драматургія.	2	2	-	Тэст
5	Гісторыя ўкраінскай літаратуры пачатку XX ст. 1 Творчасць І. Франко. 2 Творчасць М. Кацюбінскага. 3 Творчасць Л. Украінкі. 4 Украінская навілістыка.	2	2	-	
6	Украінская літаратура савецкага часу 1 Украінская літаратура 1920-х гадоў. 2 Паэзія. 3 Проза.	-	2	-	Тэст
7	Сучасная ўкраінская літаратура 1 Сучасная ўкраінская паэзія. 2 Сучасная ўкраінская проза. 3 Сучасная ўкраінская драматургія. 4 Беларуска-ўкраінскія літаратурныя камунікацыі.	2	-	-	

8	Гісторыя старажытнай літоўскай літаратуры 1 Гістарычныя ўмовы развіцця старажытнай літоўскай літаратуры. 2 “Катэхізіс” М. Мажвідаса. 3 Творчасць К. Данялайціса	-	-	2	
9	Літоўская літаратура XIX стагоддзя 1 Гістарычныя ўмовы развіцця літоўскай літаратуры XIX стагоддзя. 2 Літоўская літаратура I паловы XIX стагоддзя. 3 Літоўская літаратура II паловы XIX стагоддзя.	2	-	-	
10	Літоўская літаратура XX стагоддзя 1 Літоўская літаратура I паловы XX стагоддзя. 2 Літоўская літаратура II паловы XX стагоддзя. 3. Сучасная літоўская літаратура.	2	2		
11	Латышская літаратура XVI–XIX стагоддзя 1 Зараджэнне пісьменнасці на латышскай мове. 2 Дзейнасць младалатышоў. 3. Рух “новая плынь”.	-	-	2	
12	Латышская літаратура XX стагоддзя 1 Латышская літаратура першай трэці XX стагоддзя. 2 Латышская літаратура Савецкага часу. 3 Сучасная латышская літаратура.	2	2	-	Тэст
	Усяго гадзін:	18	10	6	

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Тэма 1 Гісторыя старажытнай украінскай літаратуры

Перыядызацыя старажытнай украінскай літаратуры (XI–XVIII стст.). Роля Хрысціянства ў з’яўленні літаратуры ва ўсходніх славян. Перакладная літаратура (Біблія, апокрыфы, жыцця, патэрыкі, хранографы, аповесці пра Траянскую вайну, пра Аляксандра Македонскага, пра Варлама і Іаасафа).

“Слова пра паход Ігаравы” як агульны помнік трох ўсходнеславянскіх народаў. Летапісы. Лаўрэнц’еўскі летапісны звод (1377), Іпацьўскі (да 1425). Апавяданне пра заснаванне Кіева, пра смерць Алега, пра помсту Вольгі драўлянам. Галіцка-Валынскі летапіс. Слова (Слова архімандрыта Кіева-Пячорскага манастыра Серапіона). Жыцця (Жыцце чарнігаўскага князя Міхаіла і яго баярына Фёдара, забітых у Залатой Ардзе). Воінскія аповесці.

Росквіт жанру дум. Гістарычныя песні. Рэнэсанс у Вялікім Княстве Літоўскім. Гарады як цэнтр культурнага жыцця. Беларуская мова як дзяржаўная ў Вялікім Княстве Літоўскім. З’яўленне кнігадрукавання. “Апостал” І. Фёдарава (Львоў), Астрожская Біблія. Роля брацтваў у грамадскім і культурным жыцці Украіны і Беларусі. Дзейнасць меценатаў. Значэнне дзейнасці Кіева-Магілянскай акадэміі. Кіева-Магілянская акадэмія як цэнтр праваслаўнай культуры, вышэйшая навучальная ўстанова для ўкраінцаў. Школьнае вершаскладанне і драматургія (“Слово о збуреню пекла”).

Палемічная літаратура. Дзейнасць І. Вішэнскага. Украінскае барока. Аратарская проза. Творчасць К. Транквіліёна. Кіеўская школа аратарскага майстэрства. Дзейнасць Ф. Пракаповіча (1681–1736). Трагікамедыя “Уладзімір”. Свецкае летапісанне. Казацкія летапісы і дыярышы. Вершы на гістарычныя тэмы, панегірычныя вершы, “учительные” вершы. Развіццё духоўнай лірыкі. Станаўленне ўкраінскага вертэпу. Украінскае Барока і яго спецыфіка.

II-ая палова 18 ст. – пераходны этап да Новай украінскай літаратуры. Ананімная літаратура, яе праблематыка. Свецкая лірыка. Бурлескна-гумарыстычныя творы.

Творчасць Рыгора Скаварады (1722 – 1794). Разнастайнасць творчых інтарэсаў. Паэзія Р. Скаварады. Зборнік “Сад боскіх песняў”, яго паэтыка і праблематыка. Матывы асабістых перажыванняў у лірыцы Р. Скаварады. Проза Р. Скаварады: зборнік “Байкі Харкаўскія”, яго паэтыка і праблематыка. Байкі “Варона і чыж”, “Галава і тулава”, “Арол і сарока”. Паэтыка баек Р. Скаварады. Этычныя і філасофскія погляды. Пантэізм Р. Скаварады. Трактаты “Наркіс”, “Асхань”, “Рахмова пяці падарожнікаў”, “Алфавіт” інш. Творчасць Р. Скаварады – пераходны этап да Новай украінскай літаратуры. Значэнне творчасці Р. Скаварады.

Тэма 2 Станаўленне Новай украінскай літаратуры

Станаўленне Новай украінскай літаратуры. Гістарычныя ўмовы станаўленне Новай украінскай літаратуры. Перыядызацыя ўкраінскай літаратуры 19 ст. І. П. Катлярэўскі (1769 – 1838) – заснавальнік новай украінскай літаратуры. Паэма “Энеіда”, гісторыя яе з’яўлення. Сюжэт паэмы. Паэма “Энеіда” як энцыклапедыя ўкраінскага жыцця канца 18 – пачатку 19 ст. Бурлескна-травесційны характар твора. Літаратурна-палемічная скіраванасць паэмы. Нацыянальны каларыт паэмы. Роля І. Катлярэўскага ў станаўленні ўкраінскай драматургіі. Тэатральная дзейнасць І. Катлярэўскага. Опера “Наталка Палтаўка”, яе праблематыка, характарыстыка вобразаў. Опера “Салдат-чараўнік”, яе маральная скіраванасць. Майстэрства І. Катлярэўскага – драматурга. Значэнне творчасці І. П. Катлярэўскага для развіцця ўкраінскай літаратуры.

Р. Ф. Квітка-Аснаўяненка – першы класік украінскай прозы

Біяграфія Р.Ф. Квітка-Аснаўяненкі (1778 – 1843). Стыльова-жанравыя адметнасці твораў пісьменніка. Героі твораў Р. Ф. Квітка-Аснаўяненкі як носбіты лепшых маральных якасцей. Цікавасць да ўкраінскага побыту, нормаў. Рэалізм твораў. “Маларасійскія аповесці” Р. Ф. Квітка-Аснаўяненкі, іх мастацкая спецыфіка. Рэалістычна-сентыментальныя аповесці “Маруся”, “Козыр-дзяўчына”, “Сардэшная Аксана”. Псіхалагізм твораў. Хрысціянска-маралістычныя сентэнцыі ў творах. Раман “Пан Халяўскі”, яго праблематыка і сатырычны характар. Драматургія Р. Ф. Квітка-Аснаўяненкі, яе наватарскі характар. Значэнне творчасці Р.Ф. Квітка-Аснаўяненкі.

Тэма 3 Творчасць Тараса Шаўчэнкі

Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка (1814–1861). Этапы творчасці. Зборнік вершаў “Кабзар”, яго паэтыка і праблематыка. Рамантычны характар першага перыяду творчасці Т. Шаўчэнкі. Фальклорныя ўплывы. Вобраз Кабзара. Паэма “Кацярына”: вобраз “пакрыткі”. Тэма жаночай долі ў творчасці паэта. Паэма “Гайдамакі”, яе бунтарскі характар.

Драматургія Т. Шаўчэнкі: драма “Назар Стадоля”. Роля паездкі Т. Шаўчэнкі ў 1843 годзе на Украіну ў эвалюцыі поглядаў паэта. Нацыянальная праблематыка ў творах Т. Шаўчэнкі.

Творчасць Т.Р. Шаўчэнкі 1843–1847-х гадоў, яе рэалістычны характар. Рукапісны зборнік “Тры гады”, паэмы “Сон”, “Ерытык”, “Каўказ”, “Падзямелле”, “Сава”, “Сляпы”, “Наймічка”, верш “Запавет”. Т. Шаўчэнка і Беларусь. Жанр балады ў творчасці Т. Шаўчэнкі: ”Лілея”, “Русалка”, “Ведзьма”.

Творчасць перыяду ссылок (1847–1857). Цыкл “У каземаце”. “Захаліяўныя” вершы. “Нявольніцкія” творы. Паэмы “Княжна”, “Варнак”,

“Пятрусь”. Крытычны рэалізм твораў Т. Шаўчэнкі. Рускія аповесці Т. Шаўчэнкі, іх праблематыка, паэтыка, аўтабіяграфічны характар.

Творчасць Т. Шаўчэнкі пасля ссылкі. Паэма “Неафіты”, “Юродзівы”, “Марына”, Паэма “Марыя”: услаўленне Мадонны, мацярынства. “Буквар” Т. Шаўчэнкі як адзін з першых на ўкраінскай мове. Дзённік Т. Шаўчэнкі. Значэнне творчасці.

Тэма 4 Гісторыя ўкраінскай літаратуры II паловы XIX ст.

Творчасць Марко Ваўчок (Вілінскай-Марковіч (1834–1907). Станаўленне творчай індывідуальнасці. Эстэтычныя погляды пісьменніцы. Зборнік апавяданняў “Народныя апавяданні”, яго праблематыка і мастацкая спецыфіка. Паэтыка і праблематыка зборніка апавяданняў “Аповяданні з народнага рускага побыту”. Антыпрыгонная тэма ў аповесці “Інстытутка”. Уплыў на творчасць Марко Ваўчок твораў Т. Шаўчэнкі. Прынцыпы рускай натуральнай школы ў творчасці Марко Ваўчок. Творы на тэму ўкраінскай гісторыі (“Свякроў”, “Чумак”, “Даніла Гурч” і інш.). Перакладчыцкая дзейнасць. Роля Марко Ваўчок у развіцці дзіцячай літаратуры. Раман “Жывая душа”, яго сатырычная скіраванасць. Вобразы “новых людзей у рамане”. Рамантычныя казкі (“Кармялюк”), услаўленне героікі змагання за свабоду. Значэнне творчасці.

Творчасць І. Нячуй-Лявіцкага (1838–1918). Майстэрства пісьменніка ў выяўленні народнага жыцця. Эпічны характар творчасці. Рэалізм, псіхалагізм твораў І. Нячуй-Лявіцкага, стылёвае багацце, каларытная мова. Вобраз змагара супраць прыгону ў аповесці “Мікола Джэра”. Рэалістычны характар аповесці “Бурлачка”. Гумарыстычны характар аповесці “Сям’я Кайдаша”. Сатырычныя аповесці (“Старасвецкія бацюшкі і матушкі”), творы пра інтэлігенцыю. Гістарычная п’еса “Маруся Багуслаўка”. Значэнне творчасці. І. Нячуй-Лявіцкі як буйнейшы прадстаўнік крытычнага рэалізму ва ўкраінскай прозе.

Панас Мірны – заснавальнік жанра псіхалагічнай прозы. Біяграфія П. Мірнага (Афанасій Якаўлевіч Рудчанка (1849 – 1920). Станаўленне поглядаў. Уплыў Т. Р. Шаўчэнкі. Нацыянальна-патрыятычны характар творчасці П. Мірнага. Тэма “рабаўнікоў” і “гуляшчых” у творчасці П. Мірнага. Апавяданне “Нячысік паблытаў”. Раман “Загубленая сіла”: шматпланавасць і рознастылёвасць твора. Вобраз Нічышара, яго супярэчлівы характар. Жаночыя вобразы ў творы. Раман “Гуляшчая”, яго праблематыка, шматстайнасць ахопу рэчаіснасці. Вобраз Хрысціны. Раман П. Мірнага і раман Л.Талстога “Уваскрасенне”: агульнае і адметнае. Сацыяльная аповесць “Галодная воля”, яе праблематыка. Драматургія П. Мірнага: драма “Лымерыўна”. Тэма жаночай долі. Значэнне творчасці П. Мірнага для развіцця ўкраінскай літаратуры. Наватарскі характар творчасці пісьменніка.

Українская драматургія канца XIX – пач. XX ст.

Дзейнасць М. Л. Крапіўніцкага (1840 – 1910). М. Л. Крапіўніцкі як драматург, арганізатар прафесійнага тэатра, артыст, рэжысёр, аўтар вакальна-музычных твораў. Этнаграфічны каларыт п’есы “Дай сэрцу волю, прывядзе ў няволю”. Рэалізм драмы “Міраед, ці Павук”.

Дзейнасць М. П. Старыцкага (1840 – 1904) як драматурга, паэта, празаіка, рэжысёра, арганізатара тэатральных труп, перакладчыка. Драма з народнага жыцця “Ой, не хадзі, Грыцю, да на вечарніцы”. Сацыяльная драма “У цемры”. Гістарычная драматургія (“Багдан Хмяльніцкі”, “Маруся Багуслаўка”, “Абарона ушы”). Вадэвілі М. П. Старыцкага.

І. Карпенка-Карый (1845 – 1907). Рэалістычная сацыяльная драма “Батрачка” сатырычныя камедыі “Мартын Баруля”, “Сто тысяч”. Гістарычныя трагедыі “Бандароўна”, “Сава Чалы”.

Тэма 5 Гісторыя ўкраінскай літаратуры пачатку XX стст.

Творчасць І. Франко. Біяграфія І. Франко (1856 – 1916). Шматгранны характар дзейнасці І. Франко: паэзія, проза, драматургія, публіцыстыка, тэорыя літаратуры, крытыка, гісторыя, фалькларыстыка, этнаграфія. Рэвалюцыйна-дэмакратычны характар поглядаў І. Франко. Грамадская дзейнасць. Паэзія І. Франко. Зборнікі “Вяршыні і нізіны”, “Завялыя лісты”, “Мой ізмарагд”, “Semper idem”. Зборнік “Вяршыні і нізіны” як вяршыня паэтычнай творчасці І. Франко. Верш “Гімн” як праграмны ў спадчыне І. Франко. Традыцыі Т. Шаўчэнкі ў творчасці І. Франко. Інтымная і пейзажная лірыка зборніка “Завялыя лісты”. Зборнік “Завялыя лісты” як “лірычная драма” Майстэрства псіхалагічнага аналізу.

Паэмы І. Франко. “На святаюрскай зямлі”, “Іван Вышэнскі”. Лёс украінскага народа ў паэме “Маісей”. І. Франко як паэт ідэі. Жанравае ўзбагачэнне ўкраінскай паэзіі.

Проза І. Франко як маштабнае палатно пра жыццё Галіцыі. Тэматыка празаічных твораў І. Франко: жыццё народа ў часы прыгону (апавяданні “Панскі хлеб”, “Герой міжволі”); жыццё сучаснага аўтару сялянства (“Сам вінаваты”, “Добры заробак”); жыццё рабочых Барыслаўскага нафтавага раёну (аповесці “Удаў”, “Барыслаў смяецца”, апавяданні); творы з астрожнага жыцця (“На дне”, “Да святла”); апавяданні пра жыццё дзяцей і падлеткаў (“У майстэрні цесляра”); творы пра жыццё інтэлігенцыі (“Перакрыжаваныя дарогі”, “Лель і Палель”); сатырычныя партрэты, казкі, фельетоны (“Доктар Бессервіссер”). Гістарычная аповесць “Захар Беркут”. Роля І. Франко ва ўмацаванні псіхалагізму ўкраінскай прозы.

Драматургія І. Франко, яе жанравая разнастайнасць. Драма «Скрадзенае шчасце», яе сацыяльна-псіхалагічны характар. Характарыстыка вобразаў. І. Франко як тэарэтык літаратуры. Значэнне творчасці І. Франко.

Творчая эвалюцыя М. Кацюбінскага. Біяграфія М. Кацюбінскага (1864 – 1913). Творчая эвалюцыя М. Кацюбінскага: ад бытаапісальніцтва да глыбокіх сацыяльна-псіхалагічных твораў. Раннія апавяданні М. Кацюбінскага, іх праблематыка (“Для агульнай карысці”, “Лялечка”, “Па людску”). Творчая гісторыя, праблематыка аповесці “Fata morgana”, характарыстыка вобразаў. “Fata morgana” як вышэйшае дасягненне дарэвалюцыйнай украінскай псіхалагічнай прозы. Роля пейзажных замалёвак. Навелістычная творчасць М. Кацюбінскага пачатку 20-га стагоддзя, яе псіхалагічны характар (“Смех”, “У дарозе”, “Intermezzo”, “Цены забытых продкаў”, “Коні не вінаватыя”, “Падарунак на імяніны”). Значэнне творчасці М. Кацюбінскага.

Творчасць Л. Украінкі. Біяграфія Л. Украінкі (1871 – 1913). Зборнік “На крылах песен” (1893). Асаблівасці паэтычнай манеры паэтэсы: драматычнае напружанне, унутраныя дыялогі, канфліктнасць. Пашырэнне жанравых магчымасцей украінскай паэзіі, віртуознае валоданне паэтычнай тэхнікай. Традыцыі нацыянальнай паэзіі ў творчасці Л. Украінкі. Тэма паэта і паэзіі: паэма “Старая казка”. Тэма нацыянальна-вызваленчай барацьбы: паэма “Роберт Брус, кароль шатландскі”. Філасофская драматургія Л. Украінкі. Драматычныя паэмы “У катакомбах”, “Руфін і Прысцыла”, “Касандра”, “На полі крыві”, “Асенняя казка”, “Каменны гаспадар”. Драма-фіерыя “Лясная песня” як вяршыня драматургічнай творчасці Л. Украінкі.

Л. Украінка і Беларусь. Сяброўства з С. Мяржынскім. Значэнне творчасці паэтэсы.

Украінская навелістыка канца XIX – пач. XX ст. Творчасць В. Стэфаніка (1871 – 1936). Спецыфіка мастацкай манеры В. Стэфаніка: псіхалагізм, лаканізм, дынамізм развіцця дзеяння. Навелы “Сіняя кніжачка”, “Каця”, “Навіна”, “У карчме”, “Каменны крыж”, “Падпальшчык”, іх праблематыка і мастацкая спецыфіка.

Творчасць М. Чарамшыны (1874 – 1927). Навелы “Святы Мікола ў гарце”, “Ці не падарыць ваду”, “Зраднік”, “Вёска вымірае”, іх праблематыка і мастацкая спецыфіка.

Творчасць В. Кабылянскай (1863 – 1942). Аповесць “Зямля”, яе праблематыка і мастацкая спецыфіка. Навелы В. Кабылянскай.

Тэма 6 Украінская літаратура Савецкага часу

Гісторыя ўкраінскай літаратуры 1920-х гадоў. Гістарычныя ўмовы развіцця ўкраінскай літаратуры 20-х гадох 20-га стагоддзя. Літаратурна-мастацкія аб’яднанні: аб’яднанне сялянскіх пісьменнікаў “Плуг”, аб’яднанне пралетарскіх пісьменнікаў “Гарт”, аб’яднанне камсамольскіх пісьменнікаў “Маладняк”, аб’яднанні ўкраінскіх футурыстаў “Фламинга”, “Аспанфут”, канструктывістаў “Авангард” неакласікаў. Дзейнасць

ВАПЛІТЭ (Вольная акадэмія пралетарскай літаратуры). Літаратурна дыскусія 20-х гадоў. Творчасць М. Хвylёвага (1893 – 1933). “Аповесць пра санаторную зону” М. Хвylёвага, яе праблематыка. Навелістыка М. Хвylёвага. Мастацкая спецыфіка творчасці Ул. Сасюры (1898 – 1965). Творчасць Ю. Вінчэнкі.

Творчасць Паўло Тычыны (1891 – 1967). Пачатак творчасці: зборнікі “Сонечныя кларнеты”, “Плут”, “Вецер з Украіны”. Сімвалізм паэзіі, музычнасць радка, філасофская скіраванасць, лірызм.. Наватарства паэзіі П. Тычыны: паглыбленне выяўленчых магчымасцей украінскага верша. Паэзія П. Тычыны 30-40 гг. (зборнікі “Партыя вядзе”, “Пачуццё сям’і адзінай”). Жанравая разнастайнасць паэзіі: песня, гімн, верш-араторыя, сюжэтны маналог. Паэма “Пахаванне сябра” (1942) як ліра-эпічны твор. Творчасць 50-60-х гадоў. Значэнне творчасці П. Тычыны.

Творчасць М. Рыльскага (1895 – 1964). Шматгранны характар творчай дзейнасці: паэзія, публіцыстыка, крытыка, літаратуразнаўства, фалькларыстыка, этнаграфія, пераклад. Паэтычнае майстэрства. Уплывы сімвалізму (зборнікі “Пад асеннімі зоркамі”, “Сіняя даль”). Філасофская скіраванасць творчасці. Набыткі і пралікі паэзіі М. Рыльскага савецкага часу. Аналіз зборнікаў “Ружы і вінаград”, “Далёкія небасхілы”. Творчасць М. Рыльскага апошніх гадоў жыцця (зборнікі “У ценю жаўрука”, “Зімовыя запісы”), іх гуманістычнае гучанне. Эпічная творчасць: паэмы “Слова пра маці-Радзіму”, “Смага”, “Марына”. Перакладчыцкая дзейнасць. Значэнне творчасці М. Рыльскага.

Творчасць А. Карнейчука (1905 – 1972) як адлюстраванне гістарычнага лёсу украінскага народу. П’есы “Гібель эскадры”, “Платон Крэчат”, “Багдан Хмяльніцкі”, “Фронт”, “Макар Дубрава”. Камедыя “Чаму ўсміхаліся зоркі”. Драматургічнае майстэрства А. Карнейчука. Негатыўны ўплыў часу. П’еса “Старонка дзённіка”, яе наватарскі характар, поліфанічнае гучанне.

Творчасць А. Ганчара (1918–1995). Трылогія “Сцяганосцы”, тэма Вялікай Айчыннай вайны. Раманы “Таўрыя”, “Перакоп”, “Чалавек і зброя”, “Сабор”, раман у навелах “Тронка”, “Цыклон”, “Твая зорка”, “Бераг любові”: іх праблематыка і мастацкая спецыфіка. Эпічны склад мыслення, лірычная псіхалагізацыя, героіка-урачыстая ўзнёсласць стылю, рамантызацыя рэчаіснасці. Аповесць для моладзі “Брыганціна”. Наватарскі характар творчасці. Значэнне творчасці А. Ганчара.

Паэтычная творчасць М. Стэльмаха (1912–1983). Праблематыка апавяданняў М. Стэльмаха. Трылогія “Вялікая радня”, “Кроў людская – не вадзіца”, “Хлеб і соль”, яе праблематыка, мастацкая спецыфіка. Характарыстыка вобразаў. Набыткі і пралікі трылогіі. Раман “Праўда і крыўда”: даследаванне складаных жыццёвых супярэчнасцей, публіцыстычны характар рамана. Паэтыка рамана “Дума пра цябе”.

Адлюстраванне жыцця ўкраінскай вёскі 30-х гадоў 20-га стагоддзя і падзей Вялікай Айчыннай вайны ў рамане «Чатыры броды». Раман

“Чатыры броды” як творчы запавет пісьменніка. Складаны шлях да чытата: пастаноўка “забароненых” тэм.

Лірычна-паэтычны стыль твораў М. Стэльмаха, метафарычнасць мовы, народнасць.

Тэма 7 Сучасная ўкраінская літаратура

Асноўныя тэндэнцыі развіцця сучаснай украінскай прозы. Змяненне ўяўленняў пра ролю і прызначэнне літаратуры. Творчасць пісьменнікаў старэйшага пакалення: Анатоля Дзімаравы, Юрыя Мушкеціка, Валерыя Шаўчука, Паўло Заграбельнага, Рамана Іванычука, іх мастацкія арыентацыі. Творчасць украінскіх пісьменнікаў, што прыйшлі ў літаратуру ў 80-х гадах: Юры Андруховіч, Сяргей Жадан, Багдан Жолдак, Аксана Забужка, Юры Іздык. Хрысціянскія каштоўнасці ў творах Галіны Пагуцяк, Любові Панамарэнка. Творчасць украінскіх пісьменнікаў апошняй генерацыі (Любка Дэрэш, Ірына Карпа, Таня Малярчук). Змена мастацкай парадыгмы, пераацэнка паняцця літаратурнай нормы ў творах маладых пісьменнікаў, уплыў масавай культуры. “Новая хваля” ўкраінскага гістарычнага рамана.

Посмадэрнізм ва ўкраінскай літаратуры: творы Юрыя Андруховіча, Юрыя Іздыка, Аксаны Забужкі). Развіццё масавай літаратуры.

Адсутнасць мастацкіх наваў у сучаснай украінскай драматургіі. Багдан Жолдак і Аляксандр Ірванец як найбольш цікавыя прадстаўнікі сучаснай украінскай драматургіі. Творчасць Багдана Жолдака (нар. 1948): п’есы («Канатопская ведзьма» (пераапрацоўка аповесці “Канатопская ведзьма” Р. Квіткі-Аснаўяненкі), «Хто здрадзіць Брута?», «Закаханы д’ябал», «Гліна».

Творчасць Аляксандра Ірванца (нар. 1961). Пастаноўка п’ес А. Ірванца тэатрамі замежжа.

Творчасць Миколаы Бажана, паэма “Данііл Галіцкі”. Перакладчыцкая дзейнасць.

Творчасць паэтаў старэйшай генерацыі (Ліна Кастэнка, Ірына Жыленка, Змітро Паўлычка, Іван Драч). Раман у вершах Л. Кастэнка «Маруся Чурай»: багацце філасофска-маральных калізій, паэтычных тэм. Агульчалавечая і нацыянальная праблематыка. Творчасць Васіля Стуса (1938 – 1985). Зборнік «Палімпсест» як магчымая кніга ўсяго жыцця В. Стуса. Паэтыка твораў В. Стуса. Вобраз Украіны ў творах В. Стуса.

Творчыя арыентацыі паэтаў сярэдняга пакалення (Наталка Белацарківец, Васіль Галабародзька, Тарас Федзюк). Традыцыйныя духоўныя каштоўнасці, філасафічнасць ва ўкраінскай паэзіі (творчасць Васіля Галабародзькі, Тараса Федзюка). Мастацкія пошукі Ю. Андруховіча і А. Забужка.

Творчасць пісьменнікаў апошняй генерацыі: Іван Андрусак, Юры Бедрык, Сяргей Жадан, Тарас Прахаська, Леся Демська, Галіна Петрасаняк. Спроба рэканструкцыі ўкраінскага мадэрнізму 20-х гадоў 20-га стагоддзя побач з постмадэрнісцкай рэфлексіяй. Спецыфіка ўкраінскага постмадэрну: сюжэтная і моўная эпітажнасць, спроба чарговай “пераацэнкі ўсіх каштоўнасцей”, уплыў субкультуры.

Гістарычная блізкасць беларускага і ўкраінскага народаў. Супольнае жыццё ў Вялікім Княстве Літоўскім і Рэчы Паспалітай. Беларуска-ўкраінскія пісьменнікі-палемісты. Дзейнасць брацтваў. Дзейнасць М. Багдановіча. С. Мяржынскі і Л. Украінка. Беларуска-ўкраінскія літаратурныя сувязі ў 20-я гады 20-га стагоддзя. Пераклады, уплывы, тыпалогіі. Пераклады М. Рылскага. Ул. Караткевіч і Р. Іванчук: творчае супрацоўніцтва. Дзейнасць Т. Кабржыцкай і В. Рагойшы па ўмацаванню беларуска-ўкраінскіх літаратурных сувязей. “Нарысы беларуска-ўкраінскіх літаратурных сувязей”, іх значэнне.

Тэма 8 Гісторыя старажытнай літоўскай літаратуры

Гістарычныя ўмовы зараджэння пісьменнасці на літоўскай мове. Этнонімы Літва, Летува, Русь. Жэмайція і Аўкштайція як этнічна літоўскія землі ў сучасным успрыманні. Літва – этнонім, што адносіцца да плямёнаў, якія насялялі тэрыторыю сучаснай Беларусі. Вялікае княства Літоўскае як поліэтнічнай дзяржава. Беларуская нацыя як дзяржастваральная ў Вялікім княстве Літоўскім. Беларуская мова як дзяржаўная ў Вялікім княстве Літоўскім, што зафіксавана ў Статуце 1566 года. Агульнасць лёсаў беларускага і літоўскага народаў. Пісьменнасць на старабеларускай, лацінскай і польскай мове. Дзейнасць Ф. Скарыны. Віленскі універсітэт як першая навучальная установы вышэйшага тыпу ва Усходняй і Паўднёвай Еўропе (1579). Беларусь Пётр Скарга – першы рэктар Віленскага універсітэта. Рэнесанс у Вялікім княстве Літоўскім. Рэч Паспалітая як канфедэрацыя Вялікага Княства Літоўскага і Польскага каралеўства.

Зараджэнне пісьменнасці на літоўскай мове. Уплыў рэфарматарскіх ідэй: распаўсюджанне хрысціянства на нацыянальных мовах. “Катэхізіс” Марцінаса Мажвідаса (1520 – 1563) як першая кніга на літоўскай мове (1547 год, Кёнігсберг). Уключала і першы літоўскі буквар і адзінаццаць псалмаў. Выданне духоўных вершаў і малітваў. Укладанне “Духоўных песняў”.

Дзейнасць Мікалоюса Даукшы (1527 – 1613). “Катэхізіс” М. Даўкшы (Вільня, 1595). Пераклад з польскай мовы на літоўскую зборніка пропаведзей “Пастыла”. Прадмова ў абарону правоў літоўскай мовы.

Дзейнасць Канстанцінаса Шырвідаса (1579 – 1631). “Пункты пропаведзей”, “Слоўнік трох моў” К. Шырвідаса. Барацьба паміж каталікамі і пратэстантамі.

Кнігавыданне. Тыпаграфія братаў Мамонічаў як адна з лепшых у Еўропе. Кёнігсберг (Усходняя Прусія) як цэнтр кнігавыдання на літоўскай мове. Дзейнасць Ёнаса Брэткунаса, Даніэлюса Клейнаса. Поўны праклад Бібліі на літоўскую мову (1735).

Станаўленне літоўскай літаратурнай мовы. Філалагічныя працы (слоўнікі, граматыкі)

Творы свецкай літаратуры: панегірыкі, вершаваныя прадмовы і пасляслоўі, эпітафіі, прысвячэнні, вершы “на выпадак”. Пераклады.

Неправамернасць уключэння так званых “твораў пра Літву, напісаных не на літоўскай мове” толькі ў склад гісторыі літоўскай літаратуры: летапісы (“Летапіс Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага”), Статуты (1529, 1566, 1588), творы І. Радвана “Радзівіліада”, М. Літвіна “Аб норавах татар, літоўцаў і масквіян”, М. Гусоўскага “Песня пра зубра”, М. Сарбеўскага.

Адмоўны ўплыў падзелаў Рэчы Паспалітай на развіццё культуры і літаратуры.

Крысціёнас Данялайціс (1714–1780) заснавальнік літоўскай мастацкай літаратуры. Вучоба ў Кёнігсбергскім універсітэце. Пастарская дзейнасць. Уплыў ідэй піетызму. Эпічныя песні “Радасці вясны”, “Летнія клопаты”, “Шчадроты восені”, “Зімовыя клопаты” як аснова паэмы “Чатыры пары года”. Фрагменты “Паданне Прычкуса пра літоўскае вяселле”, “Працяг”. Паэтыка і праблематыка паэмы. Характарыстыка персанажаў. Роля пейзажных замалёвак. Этнаграфічна-побытавы каларыт паэмы. Нацыянальная праблематыка ў творы. Ідэі Асветніцтва і Гуманізму. Дыдактызм паэмы. Віталічнае гучанне паэмы. Творчы метады і стыль. Паэма К. Данялайціса і еўрапейская апісальная паэзія. Пераклады паэмы. Публікацыя Л. Рэзы (1818 год).

Байкі К. Данялайціса. Маральны патэнцыял баек, іх мастацкая спецыфіка.

Значэнне дзейнасці К. Данялайціса ў развіцці літоўскай літаратуры.

Тэма 9 Літоўская літаратура XIX стагоддзя

Гістарычныя ўмовы развіцця літоўскай літаратуры ў XIX ст. Уздым нацыянальна-вызваленчага руху. Паўстанне 1830 – 1831 гг. Закрыццё Віленскага універсітэта (1832). Перыядызацыя. Эстэтыка Класіцызму і Сентыменталізму. Уплыў ідэй Асветніцтва і Рамантызму. Секулярызацыя літаратуры. Зварот да нацыянальнай гісторыі, культуры, фальклора, традыцый. Першая гісторыя Літвы С. Даукантаса. Збор і даследаванне фальклора (Л. Рэза, С. Станявічус).

Жанравая спецыфіка: ідылія, ода, элегія, байка, стыра, эпіграма, прысвячэнне, пасланне. Уплыў польскага класіцызму: творчасць

А. Клементаса, Д. Пошкі, А. Страздаса. Уплыў рамантызму: творчасць Л. Рэзы, С. Валюнаса, С. Станявічуса.

Дзейнасць Д. Пошкі (1757–1830). Паэма “Мужык Жэмайціі і Літвы”, яе структура і паэтыка.

Паэзія А.Страздаса (1760–1833). Зборнік “Песні свецкія і духоўныя”. А. Страздас як эталон маральнасці і справядлівасці. Паэтыка твораў А. Страздаса.

Дзейнасць Л. Рэзы (1776–1840), яе шматстайнасць. Паэтычны зборнік “Прусія”, выданне літоўскіх народных песняў “Дайны”.

С. Валюнас (1789 – 1931). “Песня пра Бірутэ”, яе патрыятычны пафас і рамантычны характар.

Дзейнасць С. Станявічуса (1799–1848). Ода “Слава Жэмайтаў”, яе паэтыка. Байкі С. Станявічуса.

Цяжкія ўмовы развіцця літоўскай літаратуры пасля падаўлення паўстання 1830–1831 гг.

Дзейнасць С. Даўкантаса (1793–1864): гістарычныя працы, фальклорныя зборы.

Крытычныя, гістарычныя і фальклорныя работы Л. Юцявічуса. Дзейнасць Л. Івінскіса, А. Татарэ, М. Акялайціса, П. Савіцкіса, В. Ажугальніса-Загурскіса.

Паэма Антанаса Баранаўскаса (1835–1902) “Анікшчайскі бор” – асэнсаванне гістарычнага лёсу літоўскага народа. Рамантычны характар творчасці А. Баранаўскаса. Вобраз паэта-прарока. Нацыянальна-вызваленчыя матывы паэзіі А.Баранаўскаса. Паэма “Падарожжа ў Пецярбург”, яе пафас і праблематыка. Паэма Антанаса Баранаўскаса “Анікшчайскі бор”: гісторыя стварэння, патрыятычнае гучанне. Паэтыка твора. Роля пейзажных замалёвак. Роля фальклорных элементаў. Мінулае і сучаснае Літвы ў асэнсаванні А. Баранаўскаса. Вобраз князя Ягайлы. Рамантычны характар паэмы.

Філалагічныя работы А. Баранаўскаса.

Гістарычныя ўмовы развіцця Літвы ў другой палове XIX стагоддзя. Уплыў паўстання 1863–1864 гг. на развіццё літаратуры. Станаўленне літоўскай інтэлігенцыі. Пашырэнне жанравага дыяпазону. З’яўленне перыядычнага друку (газета “Аушра”, часопіс “Варпас”), нелегальных школ, рост кнігадрукавання. Рух кніганос. Рэпрэсіі супраць нацыянальнага руху. Рэалістычны і рамантычны напрамкі. Зацвярджэнне сілаба-танічнага вершаскладання. Жанравае ўзбуйненне прозы.

Дзейнасць М. Валанчуса, А. Венажындзіса, Ё. Мачыса-Кекштаса, П. Вайчаціса, В. Петарыса.

Дзейнасць В. Кудзіркі (1858–1899). Публіцыстыка, сатырычная проза, паэзія. В. Кудзірка як адзін з буйнейшых прадстаўнікоў рэалізму ў літоўскай літаратуры 19 ст.

Станаўленне літоўскай драматургіі. Дзейнасць Ф. Гужуціса.

Біяграфічныя звесткі Ёнаса Мачуліса (1862–1932). Супярэчлівасць, складанасць асобы Майроніса. Зборнік “Вясеннія галасы”: праблематыка, паэтыка. Ідэалізацыя мінулага, паэтызацыя вобраза літоўскага народа, услаўленне роднай мовы. Эмацыянальны накал лірыкі, супрацьпастаўленне мінулага і сучаснага, нацыянальна – патрыятычны пафас паэзіі Майроніса. Любоўная лірыка. Прыродаапісальная лірыка Майроніса. Паэзія Майроніса – вяршыня рамантызму ў літоўскай літаратуры. Роля Майроніса ў станаўленні літоўскай літаратурнай мовы.

Ліра-эпас Майроніса. Аўтабіяграфічны характар паэмы “Маладая Літва” (“Праз пакуты да славы”). Праблематыка і паэтыка паэм “З гары Бірутэ”, “Магдэ з Расейняй”, “Нашы беды”. Балады Майроніса: “Юратэ і Касціціс”, “Чычынскас”.

Драматургія Майроніса: лібрэта “У чым выратаванне”, “Вяселле няшчаснай Дангутэ”. Драматычная трылогія “Смерць Кейстута”, “Вітаўт у крыжаносцаў”, “Вітаўт – вялікі кароль”. Гістарычная аснова твораў.

Роля Майроніса ў развіцці літоўскай літаратуры.

Творчасць Юліі Жэмайтэ (1845–1921). Тэматыка і праблематыка твораў Ю. Жэмайтэ, іх паэтыка. Аповесці “Снаха”, “Пятрас Курмяліс”, “Топіліс”. Тэма сям’і і шлюбу, лёсу жанчыны. Адлюстраванне сацыяльна-эканамічнага становішча сялянства. Нацыянальна-вызваленчая праблематыка ў творах Жэмайтэ. Апавяданні “Парасткі”, “Ля зачыненай аканіцы”, “Два пакутнікі”. Маральны патэнцыял твораў пісьменніцы, іх гуманістычны і дэмакратычны пафас.

Спецыфіка рэалізму пісьменніцы. Роля пейзажу ў творах Ю. Жэмайтэ. Жанравая аморфнасць. Псіхалагізм твораў пісьменніцы. Фальклорныя ўплывы. Наватарскі характар творчасці Ю. Жэмайтэ.

Тэма 10 Літоўская літаратура ХХ стагоддзя

Гістарычныя ўмовы развіцця літаратуры. Адмена забароны літоўскай пісьменнасці. Развіццё перыядычнага друку. Пашырэнне гуманітарных ведаў. Развіццё тэатру, музыкі, жывапісу (М. Чурлёніс). Пашырэнне культурных сувязей. Вільня як цэнтр культурнага жыцця беларусаў і літоўцаў. Творчасць Лаздзіну Пеледа.

Мадэрнісцкія тэндэнцыі ў літаратуры (К. Бінкіс, К. Юргялёніс, Б. Сруогі, В. Мікалайціса-Пуцінаса). Неарамантызм у літоўскай літаратуры пачатку 20 ст. (Л. Гіра, В. Крэве). Узмацненне культуры творчасці літоўскіх пісьменнікаў, рост прафесіяналізму. Псіхалагізм прозы Ё. Білюнаса., А. Венуоліса.

Бунтарскі характар паэзіі Ю. Яноніса (1896 – 1917). Псіхалагізм творчасці Ю. Яноніса. Спецыфіка паэтыкі.

Росквіт раманнага жанра (раманы В. Мікалайціса-Пуцінаса, П. Цвіркі, А. Венуоліса).

Творчасць С. Нерыс (1904–1945). Станаўленне мастацкай індывідуальнасці. Асацыятыўнасць мыслення, шматзнаснасць вобраза, музычнасць верша, сімвалічнасць. Паэтычныя зборнікі (“Раніцай”, “Крокі на пяску”, “Па крохаму ільду”, “Дзямідзісам расквітнею”, “Спявай, сэрца, жыццё”, “Салавей не можа не спяваць”), іх мастацкая спецыфіка. Рэалізм і рамантызм ў паэтычнай структуры твораў С. Нерыс. Праблематыка твораў С. Нерыс. Тэма кахання ў выяўленні С. Нерыс. С. Нерыс як паэтка пачуцця. Філасофская праблематыка твораў.

Паэмы С. Нерыс. Паэма “Эгле – каралева вужоў”, яе фальклорная аснова.

Творчасць С. Нерыс савецкага перыяду і Вялікай Айчыннай вайны.

Традыцыі нацыянальнай паэзіі ў творчасці С. Нерыс. Асаблівасці паэтычнай манеры паэтэсы.

Творчасць П. Цвіркі (1909–1947). Станаўленне пісьменніцкага майстэрства. Жанравая разнастайнасць твораў П. Цвіркі. Раман “Франк Крук”, яго праблематыка і паэтыка. Наватарства твора. Характарыстыка вобраза галоўнага героя. Раман “Зямля – карміцелька”, яго праблематыка і паэтыка. Вобраз Юраса Таруціса, яго наватарскі характар. Вобраз Монікі. Лірызм і гумар твора. Рэдакцыі рамана. Народны характар рамана “Майстра і яго сыны”. Майстэрства пісьменніка.

Апавяданні П. Цвіркі, іх праблематыка і мастацкая спецыфіка. П. Цвірка як майстар псіхалагічнага аналізу. Лірызм апавяданняў П. Цвіркі. Творчасць для дзяцей.

Гістарычныя ўмовы развіцця літоўскай літаратуры савецкага часу. Прафесіяналізацыя працы пісьменніка. Тэматычны, жанравы, стылёвы дыяпазон літоўскай савецкай літаратуры. Асноўныя тэндэнцыі развіцця. Міжлітаратурныя камунікацыі.

Творчасць А. Венцлавы (1906–1971). Паэзія, проза А. Венцлавы. Перакладчыцкая дзейнасць. Аўтабіяграфічная творчасць.

Паэзія Т. Цільвіціса (1904–1969) як сінтэз лірычнага, эпічнага і сатырычнага пачатку, яе актуальнасць.

Творчасць Ё. Балтушыса (1909–1991). Нацыянальная аснова творчасці Ё. Балтушыса, яе псіхалагізм. Раман “Прададзеныя гады”, яго эпічны характар.

Набыткі і страты літоўскай савецкай літаратуры.

Творчасць Э. Межалайціса (1919–1997). Спецыфіка мастацкага мыслення. Лірызм, народная аснова творчасці, інтэлектуалізм паэзіі Э. Межалайціса. Абнаўленне паэтчынага сінтаксісу, строфікі, рытмікі. Уражанні ад наведвання іншых краін. Высокая культура творчасці. Жанравая і тэматычная разнастайнасць паэзіі Э. Межалайціса. Наватарскі характар творчасці. Жанр паэтычнай публіцыстыкі ў творчасці Э. Межалайціса. Тэма культуры ў творчасці Э. Межалайціса.

Зборнік “Чалавек”, яго структура, праблематыка, паэтыка, наватарства.

Творчасць Э. Межалайціса 70–80 х гадоў 20 стагоддзя (“Контрапункт. Лірычная проза”, “Мікрапаэма”, “Лінго-лінге”). Значэнне творчасці Э. Межалайціса.

Творчасць Ё. Авіжуса (1922–1999). Станаўленне творчай індывідуальнасці. Раман “Вёска на раздарожжы”, яго праблематыка. Раман «Час, калі пусцеюць сядзібы», яго праблематыка. Паглыбленне рэалізму, псіхалагізму і аналітызму літоўскага рамана. Праблема ўзаемаадносін асобы і грамадства. Характарыстыка персанажаў. Письменніцкае майстэрства Ё. Авіжуса.

Станаўленне творчай індывідуальнасці Ю. Марцінкявічуса (1930–2011). Паэтычная творчасць Ю. Марцінкявічуса. Спецыфіка мастацкага мыслення. Унутраны драматызм паэзіі, аналітычны пачатак. Інтымная праблематыка. Зборнік паэзіі “Вершы з дзённіка” (1993), яго публіцыстычны характар. Зборнікі паэзіі “Крок” (1998), “Carmina minora” (2000), “Прастыня дню” (2002), ідэалогія экалагічнага гуманізму. Спалучэнне традыцыйнага і наватарскага ў творчасці Ю. Марцінкявічуса.

Паэмы Ю. Марцінкявічуса: “Публіцыстычная паэма”, “Данялайціс”, “Кроў і попел”, “Сцяна”, кніга “Шэсць паэм”.

Паэтычная драматургія Ю. Марцінкявічуса (“Міндаўгас”, “Мажвідас”, “Сабор”), яе наватарскі характар.

Перакладчыцкая дзейнасць.

Сучасная літоўская паэзія. Пошук новых тэм і новых сродкаў выяўлення ў літоўскай паэзіі 1980–2000 х гадоў. Імкненне да асэнсавання нацыянальнага вопыту. Зварот да фальклору і міфалогіі, гісторыі. Узмацненне эпічных тэндэнцый, апавядальнага пачатку. Творчасць Альбінаса Жукаўскаса, Марцеліуса Марцінайціса (“Балады Кукуціса”), Ёнаса Сталкунаса, Сігітаса Гяды, Альгімантаса Балтакіса, Вітаўтаса Бложе, Томаса Венцлавы.

Змена літаратурнай парадэгмы ў сучаснай літоўскай літаратуры. Страта паэзіі місіі духоўнай кансалідацыі нацыі, камерцыялізацыя творчасці. Прынцыпы мадэрнізму і постмадэрнізму ў сучаснай літоўскай паэзіі.

Традыцыйная плынь: паэзія М. Марцінайціса, яе міфалагічна-фальклорная стылістыка, паэтыка парадоксаў. Паэзія С. Гяды, яе міфалагічная аснова, інтэлектуалізм. Метафарызм паэзіі Т. Венцлавы.

Паэты сярэдняга пакалення: О. Балюканітэ, К. Плацяліс, Н. Міляўскайтэ. Авангардныя тэндэнцыі ў іх паэзіі.

Паэты малодшага пакалення: А. Марчэнас, Э. Алішанка, С. Парульскіс, Д. Шымоніс. Экзистэнцыяльныя пошукі маладых паэтаў, навацыі ў галіне формы. Постмадэрнізм у літоўскай паэзіі (творчасць Э. Алішанкі).

Сучасная літоўская проза. Вясковая тэма ў літоўскай прозе як дамінантная да 80-х гадох 20-га стагоддзя: творы Ё. Авіжуса, Ё. Мікялінскаса, В. Бубніса.

Творчасць Ё. Балтушыса (1909–1987). Нацыянальная творчасці аснова празаіка.

Псіхалагічны напрамак у літоўскай прозе: творы М. Слуцкіса, Ё. Грушаса, В. Бубніса, Р. Шавяліся.

Творчасць Юргіса Кунчынаса (1947–2002). Раман Р. Шавяліса “Вільнюскі покер” (1989) як маніфест постмадэрнізму ў літоўскай прозе. Сатыра ў творчасці Йозаса Эрліцкаса. Тэма Халакосту ў творчасці Маркаса Зінгерыса. Фемінісцкая тэматыка ў творчасці Юргі Іванаўскайтэ. Развіццё эсэістыкі.

Сучасная літоўская драматургія. Праблематыка сучаснай літоўскай драматургіі (творчасць Йозаса Глінскіса, Вітаўтаса Рымкявічуса, Раймундаса Самулявічуса, Далі Урнявічутэ, Рыгора Кановічуса, Альбертаса Лаўрынчукаса). Жанравая разнастайнасць сучаснай літоўскай драматургіі. Навацыі літоўскай драматургіі.

Творчасць Йозаса Грушаса (“Каханне, джас і д’ябал”, “Барабара Радвілайтэ”, “Швідрыгайла”, гістарычная трагедыя “Геркус Мантас”). Глыбіня псіхалагічнага аналізу. Актуальнасць праблематыкі, востры драматызм, філасафічнасць.

Творчасць Казіса Саі, яе праблематыка, жанравая разнастайнасць: побытавыя камедыі, драмы, трагікамедыі.

Беларуска-літоўскія літаратурныя ўзаемасувязі.

Тэма 11 Латышская літаратура XVI–XIX стагоддзяў

Гісторыя старажытнай латышскай літаратуры. Гістарычныя ўмовы развіцця латышскай пісьменнасці ў XV–XIX ст. Фальклор як асноўны помнік латышскай мастацкай культуры да сярэдзіны XIX ст. Жанры латышкага фальклора. Дайны, іх форма і змест. Першы запіс латышскай народнай песні (Ф. Меній, 1632). Публікацыі латышкага фальклору Іаганам Готфрыдам Гердерам, Густавам Бергманам, Фрыдрыхам Варам.

Зараджэнне пісьменнасці на латышскай мове. Першая кніга на латышскай мове (1525) – тэкст лютэранскай месы (Германія). Выданне каталіцкага катэхізіса (Вільня, 1586). Дзейнасць “старалатышоў”. Развіццё духоўнай літаратуры. Дзейнасць Г. Манцэля (упарадкаванне латышкага правапісу, выданне першага слоўніка латышскай мовы, зборніка “Доўгачаканы латышскі зборнік пропаведзяў”), Х. Фюрэкер (пераклады псалмаў М. Лютэра), І. Рейтэр (пераклад на латышскую мову Новага Запавету). Асветніцкія ідэі ў латышскай літаратуры.

Латвія ў складзе Расійскай імперыі (з 18 ст.). Готхард Фрыдрых Стэндэр (1714–1796), яго дыдактычныя апавяданні і вершы. Заснаванне свецкай літаратуры на латышскай мове. Зборнік “Песенныя ўцехі”. Збор і публікацыі фальклорных помнікаў. Г. Меркель (1769 – 1850). Значэнне яго твораў для развіцця латышскай літаратуры і грамадскай думкі. Крытыка

прыгону ў кнізе “Латышы”. Творчасць Сляпога Індыкса (1783–1828). Зборнік “Песні сляпога Індыкса”. Перавага рэлігійнай літаратуры над свецкай. Адмена прыгону.

Гісторыя латышскай літаратуры другой паловы XIX ст.

Сярэдзіна 50-х гадоў 19 ст. – пачатковы перыяд нацыянальнай латышскай літаратуры. Перавага публіцыстыкі. “Младалатышы”, іх праграма (К. Валдэмар, К. Барон, Ю. Алуна). Дзейнасць “младалатышоў” у галіне культуры. Барацьба за пашырэнне асветы. Збор фальклорных помнікаў. Дзейнасць К. Барона (1835–1923). Выданне “Латышскія дайны” 70-я – 80-я гады 19 ст. – перыяд росту паэзіі, прозы і драматургіі. Стварэнне дэмакратычнай прэсы і тэатра. Фарміраванне латышскай нацыянальнай літаратуры. “Песенкі” (1856) Ю. Алуна (1832–1864) – першы зборнік новай латышскай літаратуры. Абуджэнне нацыянальнай самасвядомасці. Роля Ю. Алуна ў стварэнні латышскай літаратурнай мовы. Стварэнне “Латышскай літаратурнай грамады” (“Таварыства аматараў латышскай народнасці”).

Другая палова XIX ст. – перыяд фармавання латышскай нацыі. Барацьба з тэорыяй культэртрэгерства. Раман братаў Каўдзітэ “Часы каморнікаў” (1879). Літаратурныя вытокі рамана. Характарыстыка персанажаў. Атмасфера эпохі ў рамане.

Творчасць А. Екабса.

Нацыянальны рамантызм у латышскай літаратуры. Ідэалізацыя гістарычнага мінулага ў паэзіі Аўсекліса (1850–1879). Асветніцкія тэндэнцыі. Фальклорныя матывы ў паэзіі Аўсекліса.

Творчасць Э. Вейдэнбаўма (1867 – 1892). Э. Вейдэнбаўм як заснавальнік крытычнага рэалізму ў латышскай літаратуры.

Тэма 12 Латышская літаратура XX стагоддзя

Рух “Новая плынь” (90-я гады XIX ст): Э. Вейдэнбаўм, Аспазія, Я. Райніс.

Творчасць Р. Блаўманіса (1863–1908). Р. Блаўманіс як адзін з самых значных латышскіх рэалістаў. Праблематыка аповесцей “Вясеннія замаразкі” і “У ценю смерці”. Паэтыка твораў Р. Блаўманіса: псіхалагізм, нацыянальны склад мыслення. Драматургія Р. Блаўманіса (камедыя “Краўцы ў Сілмачах”, драма “Індраны”, “Блудны сын”, “У агні”). Гуманізм твораў пісьменніка.

Творчасць Аспазіі (1865–1943). Барацьба за правы жанчын (п’есы “Вайдэло́та”, “Змаганне за скрадзеныя правы”, “Недасяжная мэта”).

Творчасць Яніса Порукса (1871–1911). Лірыка Я. Порукса як класіка латышскай рамантычнай паэзіі. Праблематыка і паэтыка праяічных твораў пісьменніка.

Мадэрнізм у латышскай літаратуры.

Паэма Андрэя Пумпура (1841–1902) “Лачплесіс” – нацыянальны латышскі эпас. А. Пумпур як адзін з заснавальнікаў новай латышскай літаратуры, дзеяч руху “младалатышоў”. Паэма “Лачплесіс” (1888), жанравая спецыфіка. Заканмерны характар стварэння латышкага гераічнага эпасу. Паэма “Лачплесіс” як нацыянальна-вызваленчая легенда. Праблематыка і паэтыка паэмы. Характарыстыка і сімволіка персанажаў (Лачплесіса, Спідалы, Лаймдоты, Кангара, Каўпа, Дзітрыха). Гістарычная аснова твора. Фальклорныя элементы.

Роля “Лачплесіса” ў нацыянальным і культурным жыцці Латвіі.

Творчасць Я. Райніса (Ян Пліекшан, 1865–1929). Я. Райніс і Аспазія: духоўнае і паэтычнае сумоўе.

Паэтычная творчасць Я. Райніса. Глыбіня філасофскіх роздумаў пра жыццё, чалавека, каханне. Шырыня культурнага кругагляду. Элегічны настрой зборніка “Далёкія водгукі ў сінім вечары” (1903), яго філасофская праблематыка, патрыятычны пафас. Паэтыка зборніка “Сяўба буры” (1905). Прадчуванне рэвалюцыйных змен. Праблематыка зборніка “Новая сіла” (1907). Песімістычны настрой зборніка “Ціхая кніга” (1909). Зборнік “Тыя, хто помніць” як прысвячэнне змагарам за свабоду і незалежнасць. Глыбіня філасофскіх роздумаў пра лёс і прызначэнне чалавека ў зборніку “Канец і пачатак” (1912). Асабістыя перажыванні паэта ў зборніку. Архітэктоніка зборніка. Праблематыка і паэтыка рамана ў вяршах “Пяць эскізных сшыткаў Дагды”. Аўтабіяграфічны характар рамана, яго алегарычнае гучанне. Сюжэтная пабудова паэтычных зборнікаў Я. Райніса, іх строгая архітэктоніка, філасофскае гучанне, сімвалізм, эпічнасць ахопу рэчаіснасці.

Ліра-эпас Я. Райніса. Праблематыка і паэтыка паэмы “Ave”, sol”. Вобраз сонца ў паэме. Паэма “Даўгава”, яе патрыятычнае гучанне. Пераклад на латышскую мову “Фаўста” Гёте. Я. Райніс як рэфарматар латышскай мовы.

Драматургія Я. Райніса. Праблематыка і паэтыка п’ес “Залаты конь”, “Ветрык, дзьмі”, “Ілля Мурамец”, “Індуліс і Арыя”, “Іосіф і яго браты”.

Праблематыка і паэтыка драмы “Агонь і ноч”. “Лачплесіс” А. Пумпура і “Агонь і ноч” Я. Райніса: агульнае і адметнае. Сімволіка вобразаў драмы. Драма “Агонь і ноч” як вышэйшае дасягненне латышскай драматургіі. Філасофская глыбіня і маштабнасць мастацкага бачання.

Філасофская скіраванасць драматургіі Я. Райніса. Паэтыка п’ес Я. Райніса: фальклорная ці гістарычная аснова, трагічнае гучанне, сімвалізм вобразаў, рамантычныя сродкі выразнасці. Я. Райніс як заснавальнік латышскай трагедыі (“Індуліс і Арыя”, “Іосіф і яго браты”). Паэтызацыя народнай этыкі ў п’есе “Ветрык, дзьмі”. Філасофскае асэнсаванне фальклорных матываў у п’есе “Залаты конь”.

Значэнне дзейнасці Я. Райніса ў гісторыі латышскай культуры.

Творчасць А. Упіта (1877–1970). Шматграннасць творчай дзейнасці А. Упіта: проза, драматургія, крытыка, публіцыстыка. Ранняя творчасць

А. Упіта. Жанравая разнастайнасць прозы пісьменніка. Цыкл раманаў пра Рабежніекаў (“Новыя вытокі”, “Паўночны вецер”, “Вяртанне Яна Рабежніека”, “Смерць Яна пра Рабежніека”, “Цені прошлага”) як эпапея жыцця латышкага народа канца 19 – пачатку 20 ст. Адлюстраванне сялянскай псіхалогіі, выяўленне ідэйных пошукаў інтэлігенцыі. Праблематыка і паэтыка раманаў пра Рабежніекаў: строга пабудова сюжэта, вывераная кампазіцыя, дакладнасць псіхалагічных характарыстык.

Гістарычныя раманы А. Упіта. Навелістыка А. Упіта. Літаратурна-крытычная творчасць.

Раман “Зямля зялёная” як самы значны і глыбокі твор А. Упіта. Праблематыка і паэтыка рамана, характарыстыка вобразаў. Адлюстраванне працэсаў распаду патрыярхальнай сям’і. Раман “Прасвет у аблоках”, яго праблематыка.

Роля А. Упіта ў развіцці крытычнага рэалізму ў латышкай літаратуры.

Жыццёвы і творчы шлях Яна Судрабкална (1894–1975). Рамантычны характар ранняй творчасці. Паэтыка зборніка “Крылатая Армада”. Шырыня культурнага кругагляду. Асаблівасці паэтыкі твораў Яна Судрабкална. Уплыў экспрэсіянізму. Сатыра і гумар ў творчасці Яна Судрабкална: зборнікі “Трубадур на асле”, “Джэнтальмен у бэзавым фраку”. Вершы ў прозе, іх праблематыка і паэтыка. Творчасць Яна Судрабкална перыяду Вялікай Айчыннай вайны (зборнікі “Жаўрукі клічуць у бой”, “Хлеб у дарогу”, “У братэрскай сям’і”). Імкненне да пазнання свету, філасофская скіраванасць зборніка “Ізноў вясна”. Перакладчыцкая дзейнасць Яна Судрабкална.

Жыццёвы і творчы шлях В. Лацыса (1904–1966). Аўтабіяграфічны характар рамана-трылогіі “Бяскрылыя птушкі”. Сімволіка назвы. Наватарства рамана.

Праблематыка і паэтыка рамана “Сын рыбака”. Вобразы латышкай прыроды і побыту рыбакоў у рамане. Вобраз моцнай асобы. Драматызм вобраза Оскара Клявы. Праблематыка і паэтыка рамана “Пасёлак ля мора”.

Лёс латышоў у рамане “Сям’я Зітараў”.

Выяўленне лёсу латышкага народу ў пераломныя моманты гісторыі ў эпапеі “Бура”. Эпічная манументальнасць і шырыня ахопу рэчаіснасці, вострая канфліктнасць. Негатыўны ўплыў часу на творчасць В. Лацыса.

Сучасная латышская проза і драматургія. Уздым латышкага рамана ў 70-я гады 20-га ст.: творы Эдвардса Ліва, Ілзе Індране, Альбертса Бэлса, Рэгіны Эзеры, Вісвалдса Ламса. Псіхалагізм латышкага рамана. Біяграфічны напрамак у латышкай раманістыцы (творчасць Яніса Калныня). Інтэлектуальны напрамак у латышкай раманістыцы (творы Альбертса Бэлса).

Мадэрнісцкія і постмадэрнісцкія навацыі ў латышкай прозе: творчасць Маргерыса Зарыньша (1910 – 1993), Рэгіны Эзеры (1930–2002), Альбертса Бэла (1938), Зігмундса Скуіньша (1926).

Змена літаратурнага пакалення ў сярэдзіне 80-х гадоў 20 ст.

“Проза раззлаваных дзяўчат”: творы Г. Репше, А. Нейбургі, В. Мелгалве, А. Валодзе. Праблематыка і паэтыка рамана Г. Рэпше “Апокрыф ценяў”.

Адлюстраванне сучаснай рэчаіснасці ў рамане А. Колбергса “Шукайце жанчыну”.

Постамдэрнізм у латышскай прозе. Раман А. Озальніша “Дукт” як галоўны раман латышкага постамдэрнізму. Раман Я. Веверыса “Віно люстраў”.

Творчасць Я. Эйнфелдса (апаবাদанні “Дзеці месяца”, раман “Кніга свінняў”. Навацыі ў галіне формы.

Сучасная латышская драматургія. Пастаноўка латышскай драматургіяй важных сацыяльных праблем у 80-я гады 20-га стагоддзя. Рух за сцвярджанне каштоўнасцей, створаных земляробчай культурай. Зварот да фальклору і міфалогіі: творы Х. Гулбіса. Змены ў характары героя. Драматургія Ю. Ванага, Я. Юркана, П. Путныня, Г. Прыедэ, М. Залітэ.

Сучасная латышская паэзія. Агульная характарыстыка сучаснай латышскай паэзіі. Гістарычная тэма як вядучая ў латышскай паэзіі 70-х гадах 20-га стагоддзя. Народнае светаадчуванне як крыніца этычных і эстэтычных уяўленняў. Творчасць Аяра Вацыеціса, Імантса Зіедоніса, Марыса Чаклайса, Аватыні Дайны.

Адсутнасць вядучага паэтычнага напрамку у сучаснай латышскай паэзіі. Камерцыялізацыя літаратуры. Страта паэтам ролі прарока. Эксперыменты ў сюррэалістычным, абсурдысцкім альбо графічным плане.

Александрс Чакс як буйнейшы мадэрніст XIX—XX ст.

Дзінтарс Содумс (1922) як рэфарматар сучаснай латышскай паэзіі, прадстаўнік пасляваеннага мадэрнізму ў лірыцы.

Творчасць К. Скуенікса (1936).

Творчасць паэтаў старэйшага пакалення – Улдзіс Берзіньша (1944), Яніса Ракпелніса (1945). Перакладчыцкая дзейнасць Л. Берзіньша: пераклады з тюркскіх моў, з англійскай, польскай, шведскай, ісландскай, старажытнаўрэйскай. Творчасць Леонса Брыедзіса (1949). Вершы на гістарычную тэму. Інтэлектуалізм і метафарычнасць яго паэзіі. Уплывы Эзра Паунда і Веляміра Хлебнікава. Нацыянальная аснова творчасці. Рэаліі гісторыі і культуры, фальклору ў паэзіі. Гумар і самаіронія ў творчасці Леонса Брыедзіса. Фармальныя пошукі паэта. Метафізічны характар вершаў.

Яніс Ракпелніс як прадстаўнік мадэрнісцкага напрамку ў латышскай паэзіі, паслядоўнік Эліота. Іронія, парадакальнасць, гумар паэзіі Я. Ракпелніса, яе поліфанічны характар. Тэма горада.

Творчасць Гунтарса Годзіньша (1958). Тэма свабоды ў творчасці Г. Годзіньша. Навацыі ў галіне формы.

ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Тэма 1 Гісторыя старажытнай украінскай літаратуры

- 1.1 Літаратура Кіеўскай Русі.
- 1.2 Украінская літаратура XIV–XVI ст.
- 1.3 Украінская літаратура XVI- XVIII ст.
- 1.4 Творчасць Р. Скаварады.

1.1 Літаратура Кіеўскай Русі

Перыядызацыя старажытнай украінскай літаратуры (XI – XVIII стст.). Пытанне пра старажытнаўкраінскую пісьменнасць да прыняцця Хрысціянства.

Роля Хрысціянства ў з’яўленні літаратуры ва ўсходніх славян. Перакладная літаратура (Біблія, апокрыфы, жыцця, патэрыкі, хранографы, аповесці пра Траянскую вайну, пра Аляксандра Македонскага, пра Варлама і Іаасафа). На развіццё духоўнай культуры Кіеўскай Русі вялікі ўплыў мела прыняцце Хрысціянства. Найстаражытнім помнікам пісьменства Кіеўскай Русі лічыцца «Ізборнік Святаслава», складзены ў 1073 і 1076 гг. для Кіеўскага князя Святаслава Яраслававіча. Побач з творамі царкоўна-рэлігійнага характару, ён утрымлівае публіцыстычныя творы старажытнаўкраінскіх пісьменнікаў, дзе тлумачацца нормы паводзін чалавека ў розных побытавых абставінах.

Адным з ключавых жанраў літаратуры Кіеўскай Русі з’яўляецца летапісанне. Летапіс – гэта не толькі гістарычныя, але і літаратурныя творы. Захавалася каля 1500 летапісных спісаў, што з’яўляецца вялікім здабыткам культуры ўсходнеславянскіх народаў.

Самым выбітным гістарычным творам Кіеўскай Русі, які дайшоў да нашага часу, з’яўляецца «Аповесць мінулых гадоў», напісаная манахам Кіева-Пячэрскага манастыра Нестарам у 1113 г. Гэтай аповесцю пачынаюцца амаль усе старажытныя летапісы, якія дайшлі да нашага часу. «Аповесць мінулых гадоў» вылучаецца такімі рысамі, паказальнымі для старажытнай літаратуры, як рэлігійнасць, патрыятызм, маралізатарскі характар. Таму першай задачай манахаў-летапісцаў было «тлумачэнне» на падставе гістарычнага матэрыялу вышэйшай волі. Пры гэтым аўтар аповесці застаецца патрыётам сваёй зямлі, які не можа не праяўляць пэўных сімпатый да суайчыннікаў. Падрабязна, з ледзь прыхаваным захваленнем, паведамляе ён пра ўдалыя паходы кіеўскіх князёў.

Каштоўным помнікам старажытнай украінскай літаратуры з’яўляецца «Павучанне Уладзіміра Манаха сваім дзецям», напісанае ў пачатку XII ст.

Жыцця святых – рэлігійна-біяграфічныя творы, у якіх распавядаецца пра жыццё пакутнікаў, аскетаў, царкоўных і дзяржаўных дзеячаў, абвешчаных царквой святымі: Іаана Златавуста, Апанаса

Александрыйскага, князеў Барыса і Глеба, забітых братам Святаполкам, заснавальніка Кіева-Пячэрскага манастыра Антонія Пячэрскага.

У жыццях адлюстраваны гістарычныя падзеі тых часоў, маральныя, філасофскія, эстэтычныя ўяўленні. Жыцця з'яўляюцца каштоўнымі інфармацыйна-гістарычнымі крыніцамі. Пачаткам XIII ст. датуецца «Кіева-Пячэрскі патэрык» – зборнік апавяданняў пра жыццё манахаў Кіева-Пячэрскага манастыра, заснаванага ў сярэдзіне XI ст. Антоніем. У ім змешчаны ўрыўкі з «Аповесці мінулых гадоў», у прыватнасці аповед Нестара-летапісца аб Пячэрскіх манахах Даміяне, Ісааку, Матфею, а таксама апісваюцца некаторыя гістарычныя падзеі: пра ўзаемаадносінны князеў, феадальныя міжусобицы, гандаль Кіева з Галічам, паход рускіх князеў на полаўцаў.

Жыцця (Жыціе чарнігаўскага князя Міхаіла і яго баярына Фёдара, забітых у Залатой Ардзе). Воінскія аповесці.

“Слова пра паход Ігаравы” як агульны помнік трох ўсходнеславянскіх народаў. Знакавым творам літаратуры гэтага часу з'яўляецца «Слова пра паход Ігаравы», напісаны невядомым аўтарам каля 1187 года. «Слова пра паход Ігаравы» прысвечана апісанню няўдалага паходу рускіх князеў пад кіраўніцтвам Ноўтарад-Северскага князя Ігара Святаславіча супраць полаўцаў у 1185 годзе. Выразна намляваны вобразы князеў Ігара, Рамана, Мсціслава, Усевалада, Святаслава, Яраслава, полацкага князя Усяслава Чарадзея.

Лаўрэнцьеўскі летапісны звод (1377), Іпацьеўскі (да 1425). Апавяданне пра заснаванне Кіева, пра смерць Алега, пра помсту Вольгі драўлянам. Галіцка-Валынскі летапіс. Галіцка-Валынскі летапіс (другая палова XIII ст.). Захаваўся ў некалькіх спісах (у прыватнасці, у Хлебнікаўскім (XIV ст.) і Іпацьцеўскім (пачатак XV ст.). Летапіс пачынаецца з 1201 года, працягваючы Кіеўскі летапіс, і складаецца з дзвюх частак – Галіцкай (1201–1261) і Валынскай (1262–1292). У летапісе апісана грамадска-палітычная сітуацыя XIII ст, час чужаземных нашэсцяў і міжусобнага разладу.

Праз увесь Галіцка-Валынскі летапіс праходзіць ідэя любові да роднай зямлі, апяваецца моц кіеўскай княжацкай улады, здольнай і абараніць родную зямлю ад знешняга і ўнутранага спусташэння.

Словы (Слова архімандрыта Кіева-Пячорскага манастыра Серапіона, аўтара патрыятычных твораў сярэдзіны XIII ст.).

1.2 Украінская літаратура XIV–XVI ст.

Украінская народнасць паступова складваецца на тэрыторыі былой паўднёва-заходняй часткі Кіеўскай Русі – Кіеўшчыны, Пераяслаўшчыны (сучасная Палтаўская), Чарнігаўшчыны, Валыні, Падолля, Галіцыі,

Букавіны і Закарпацця. Цэнтрам фарміравання ўкраінскай народнасці стала сярэдняе Падняпроўе з горадам Кіевам.

Узнікненне і існаванне гістарычных песень і дум непасрэдна звязаны з барацьбой украінскага народа супраць знешніх і ўнутраных ворагаў і асабліва з фарміраваннем украінскага казачтва і Запарожскай Сечы.

У самых старажытных гістарычных песнях і думках («За ракой агні гараць», «Плач нявольнікаў», «Самійла Кішка», «Маруся Багуслаўка», «Тры браты», «Засвістаў казачэнька», «Іван Багун» і інш.) апавядаецца пра барацьбу казачтва за свабоду, услаўляюцца палкаводцы, апісваюцца нягоды татарскай і турэцкай няволі, асуджаюцца здраднікі, знешнія ворагі.

Аўтарамі гістарычных песень і дум былі ўкраінскія народныя спевакі-Кабзары, якія выконвалі творы пад уласнае музычнае суправаджэнне на кобзе (бандуры). Нярэдка яны складалі думы і песні пад уплывам ад уражанняў ад непасрэдных падзей, часта аўтары самі прымалі ўдзел у казацкіх паходах і вызваленчых рухах.

Пасля мангола-татарскага ліхалецця пачынае паступова аднаўляцца культурна-асветніцкі рух. У гарадах, мястэчках, а таксама пры вялікіх кляштарх і царкоўных прыходах адкрываюцца агульнаадукацыйныя навучальныя ўстановы, з'яўляюцца новыя рэдакцыі і спісы літаратурных помнікаў дамангольскага перыяду, пішуцца новыя творы. Асноўная ўвага ў школах звярталася на пачатковую адукацыю. Побач з царкоўнаславянскай вучылі грэцкую і лацінскую мовы. У XVI-XVII стст. вывучэнне латыні стала абавязковым ва ўсіх брацкіх школах, калегіюмах і семінарыях Украіны і Беларусі.

У XIV-XV стст. важнымі палітычнымі і культурнымі падзеямі з'яўляліся так званыя другі паўднёvasлавянскі ўплыў і ерэтычныя рухі. Другі паўднёvasлавянскі ўплыў быў абумоўлены ўзмацненнем культурных і літаратурных сувязяў з паўднёвымі славянамі, перш за ўсё з Балгарыяй і Сербіяй, якія дасягнулі высокага культурнага развіцця ўжо ў першай палове XIV ст.

Калі Балгарыя і Сербія сталі падвяргацца нападам турэцкіх заваёўнікаў, а потым і зусім згубілі сваю незалежнасць, з Балканаў на Украіну і Беларусь у канцы XV ст. пераязджае шмат дзеячаў культуры. Кіпрыян (каля 1327–1402), выхаванец рэфарматара балгарскай літаратурнай мовы і стваральнік новай літаратурнай школы, стаў кіеўскім, а потым маскоўскім мітрапалітам. Рыгор Цамблак (1419 ці 1420 года), пляменнік Кіпрыяна, быў мітрапалітам украінскіх і беларускіх зямель Літоўскага княства. На ўсходнеславянскіх землях Кіпрыян і Цамблак увялі ў царкоўную пропаведзь уласцівы паўднёvasлавянскай літаратуры тых часоў квяцісты рытарычны стыль.

У канцы XV ст. з'явілася кнігадрукаванне на кірыліцы. Піянерам кірылічнага кнігадрукавання быў украінска-беларускі дзеяч Швайпольт Фіэль (1460–1525), які выдаў у Кракаве чатыры багаслоўскія службовыя кнігі, якія атрымалі распаўсюджанне на ўсходнеславянскіх землях.

Адначасова з выдавецкай дзейнасцю Ш. Фіёля пачынаецца кнігадрукаванне ў паўднёвых славян у Чарнагорыі, а ў пачатку XVI ст. – у Валахыі (іераманах Макарыі) і Венецыі (серб Вукавіч). Традыцый кірылічнага кнігадрукавання Фіёля, Макарыя, Вукавіча ў наступным стагоддзі паспяхова працягнулі выхадцы з беларускіх земляў Францыск Скарына і Іван Фёдараў.

Ва Украіне І. Фёдараў апублікаваў «Апостал» (1574), «Азбуку» (1574), славетную Астрожскую біблію (1581) і іншыя кнігі.

Іншы характар мелі свецкія творы XV ст. Нямала выхадцаў з украінскіх і беларускіх земляў атрымалі адукацыю за мяжой, у прыватнасці ў Карлавым (Прага), Падуанскім, Балонскім, у некаторых польскіх і нямецкіх універсітэтах. Адным з вядомых украінскіх навукоўцаў XV ст. быў Юры Драгабыч (Юры Катэрмак, 1450–1494). Ён вучыўся ў Кракаўскім і Балонскім універсітэтах, на працягу аднаго навучальнага года (1481–1482) быў рэктарам універсітэта ў Балонні, а з 1488 г. займаў пасаду прафесара Кракаўскага ўніверсітэта, дзе чытаў лекцыі па медыцыне, астраноміі, займаўся медыцынскай практыкай.

Магістрам Кракаўскага ўніверсітэта быў і Павел Русін, які пісаў свае паэтычныя творы на лацінскай мове, выдаваў і каментыраваў творы Авідзія, Сенекі і іншых аўтараў, выхаваў некалькіх новалацінскіх паэтаў.

Украінская літаратура ў XV – першай палове XVI ст. усё больш і больш набывала нацыянальныя рысы.

1.3 Украінская літаратура XVI- XVIII ст.

Вынікі Люблінскай (1569) і Брэсцкай (1596) царкоўнай уніі. Вайна 1648–1654 гадоў, якая стымулявала ўздым нацыянальнага культурна-вызвольнага руху.

Менавіта на час другой паловы XVI – першай паловы XVII ст. прыходзіцца і ўздым украінскай літаратуры, павялічваецца колькасць арыгінальных помнікаў з народна-рэалістычнымі і свецкімі элементамі рэнесанснага тыпу. Украіна адчула ўплыў гуманістычных канцэпцый Рэнесансу дзякуючы дзейнасці брацкіх школ і калегіюмаў.

Люблінская ўнія, Брэсцкая царкоўная ўнія а таксама вопыт пратэстанцкага руху абумовілі з'яўленне ў Беларусі і ва Украіне палемічнай літаратуры. Па сваім характары палеміка-публіцыстычная проза была неаднароднай нават у творчасці аднаго і таго ж пісьменніка.

Шэраг пісьменнікаў-палемістаў абаранялі праваслаўе і дагматы праваслаўнай царквы, сярод іншых палемістаў былі апалагеты каталіцызму. Непасрэдным штуршком да ўзмацнення ідэалагічнай барацьбы быў выдадзены на польскай мове ў 1577 г. у Вільні трактат Пятра Скаргі «Аб адзінстве царквы Божай пад уладай адзінага пастыра», у якім аўтар выступаў за ўнію праваслаўнай царквы з каталіцкай пад уладай

Рыма. Кніга П. Скаргі выклікала ў адказ ананімныя памфлеты – «Пасланне да латыняў з іх жа кніг» (1582) і «На богабрыдкую, на паганую лаціну». Пазней езуіт Бенедыкт Гербест выдаў на польскай мове «Доказ веры царквы рымскай» (1586), яму адказаў Герасім Сматрыцкі кнігай «Ключ царства нябеснага ...» (Астрог, 1587).

Адным з выбітных прадстаўнікоў украінскай палемічнай літаратуры з'яўляецца Іван Вішэньскі (прыблізна 1545/1550–1620/1630). Выхадзец з Заходняй Украіны (мястэчка Вішня блізу Львова), Іван Вішэньскі палову свайго жыцця правёў на Афоне (Грэцыя), які ў той час стаў своеасаблівым цэнтрам праваслаўя. Адтуль ён і пасылаў свае пасланні-творы ва Украіну.

Дайшло 16 твораў пісьменніка ў розных спісах, частка з якіх ён перапісаў у спецыяльную «Кніжку», верагодна рыхтуючы іх да друку па прыкладзе Астрожскай «Кніжыцы» (1598), дзе было змешчана адзінае апублікаванае пры яго жыцці «Пісанне да біскупаў, што збеглі ад праваслаўнай веры» (1598). Да лепшых твораў палеміста варта таксама аднесці «Пісанне да ўсіх агульнае, што ў Лядскай зямлі жывуць» (1588), «Выкрыццё д'ябла» (1599-1600), «Кароткі адказ Пятру Скаргу» (1601). Пра што б ні пісаў Іван Вішэньскі, да каго б ён ні былі звернуты яго пасланні, якія б праблемы грамадскага жыцця ён ні ўздымаў, Вішэньскі спрабаваў дазнацца «праўды», выказваў свае думкі проста і даходліва, каб яны былі зразумелыя шырокім пластам, для чаго нават прапанаваў метадыку чытання сваіх твораў у прадмове «Аб чыне прачытання гэтага пісання» да згаданай «Кніжкі». Пісьменнік звяртаўся амаль да ўсіх жанраў тагачаснай палемічнай літаратуры – паслання, памфлета, трактата, дыялогу. Вялікі ўклад у даследаванне творчасці І. Вішэньскага зрабіў І. Франко.

Выдатнымі ўкраінскімі і беларускімі публіцыстамі з'яўляюцца Герасім Сматрыцкі і яго сын Мялеці Сматрыцкі, які спачатку выступаў у абарону праваслаўнай царквы («Трэнас», 1610), а потым, расчараваўшыся ў ёй, перайшоў у лагер уніятаў. Рэктар вядомай Астрожскай школы Герасім Сматрыцкі быў аўтарам некалькіх праявічых і вершаваных твораў, магчыма, рэдактарам Астрожскай Бібліі (1581), да якой напісаў прадмову і два геральдычных верша ў гонар герба князя Канстанціна Астрожскага, выступіўшы супраць ідэолагаў каталіцызму. Кніга Сматрыцкага адрозніваецца ад некаторых палемічных багаслоўска-дагматычных твораў, напоўненых цытатамі з Бібліі і іншых багаслоўскіх кніг – «Аб адзінай праўдзівай праваслаўнай веры» (Астрог, 1588) В. Суражскага, «Катэхізіс» (Вільня, 1595) і «Казані святога Кірылы» Стэфанія Зізанія.

На апошнюю чвэрць XVI і пачатак XVII ст. прыпадае новая з'ява ў літаратурным працэсе – першы этап развіцця кніжнага ўкраінскага вершаскладання, які не без падставы звязваюць з пачаткам кнігадрукавання і з больш інтэнсіўным развіццём школьнай асветы. У брацкіх школах вялікую ўвагу надавалі вывучэнню піітыкі і рыторыкі, складанню і чытання рэлігійна-маралізатарскіх вершаў па ўзорах грэцкай,

рымскай і польскай літаратур. У брацкіх школах і калегіумах вывучаліся таксама метрычная і сілабічная сістэмы вершаскладання, якія аўтары тагачасных «прасодый», як тады называлі сукупнасць правілаў вершаскладання ў грэчка-славянскай граматыцы – «Граматыка» (Львоў, 1591), граматыка Лаўрэнція Зізанія (1596), Мялеція Сматрыцкага (1619), – спрабавалі перанесці і на ўсходнеславянскую глебу.

Але ні метрычная, ні сілабічная сістэмы, хоць яны доўга штучна культываваліся школай, не ўкараніліся ва ўкраінскай версіфікацыі, якая адрознівалася рухомым націскам у словах, і са з'яўленнем новай літаратуры адмерлі, а асноўнай стала сілаба-танічная сістэма.

Публічнае выкананне вершаў у брацкіх школах і калегіумах у форме дэкламацый і дыялогаў можна лічыць пачаткам зараджэння ўкраінскага тэатра і школьнай драмы, якія ствараліся настаўнікамі школ на калядныя і вялікодныя святы. Амаль адначасова з дыялогамі з'яўляюцца і вершаваныя інтэрмедыі. Яны напісаны народна-гутарковай мовай. Інтэрмедыі ажыўлялі царкоўныя схаластычнай драмы, якія ставілі ва Украіне ў XVII-XVIII стст.

Першыя друкаваныя ўкраінскія інтэрмедыі ўключаны ў польскую драму Я. Гаватовіча «Трагедыя, або Вобраз смерці правялебнага Іаана Хрысціцеля» (1619), хоць, па словах Івана Вішэнскага, «камедыі будавалі і гралі» яшчэ ў XVI ст.

XVII стагоддзе ва Украіне – час сялянска-казацкіх паўстанняў, якія па-рознаму ацэньваюцца ўкраінскай і беларускай гістарычнай навукай.

У выніку вайны 1654–1667 гг. левабярэжная Украіна, Кіеў і яго наваколле, Запорожжа ўвайшлі ў склад Расійскай імперыі.

На XVII стагоддзе прыпадае рост гарадоў, развіваюцца рамёствы, гандаль, вядзецца інтэнсіўнае будаўніцтва.

У гэты час працягвае інтэнсіўна развівацца вусная народная творчасць. Для ўкраінскіх гістарычных песен характэрна гістарычная канкрэтнасць сюжэтаў і вобразаў.

Перыяд з 20-х гадоў XVII ст. да паловы XVIII ст. – час выпявання і росквіту ва ўкраінскай літаратуры стылю барока.

Літаратура гэтага перыяду ў цэлым насіла пераходны характар.

Літаратура першай паловы XVIII ст. працягвала развівацца на традыцыях папярэдняга перыяду, аднак большасць старых літаратурных і жанрава-стылявых традыцый вычарпалі сябе – палемічная і жыццёвая літаратура. Прамоўніцка-прапагандысцкая проза і рэлігійна-маралістычнае вершаскладанне прыйшлі ў заняпад.

На працягу XVIII ст ва ўкраінскай літаратуры дамінавала барока, праўда ўжо Феафан Пракаповіч, кіруючыся класіцыстычнымі эстэтычнымі прынцыпамі, у курсах паэтыкі (1705) і рыторыкі (1708) востра крытыкуе элементы гэтага стылю.

З назапашваннем гістарычных ведаў і фактычнага матэрыялу літаратурныя творы ўсё больш набываюць характар гістарычных прац, якія

адстойваюць інтарэсы пэўнай праслойкі насельніцтва. Так, у першай палове XVIII ст. з'яўляецца казацкае летапісанне, якая адлюстроўвае інтарэсы казацкіх старшынь. Да найбольш выбітных твораў гэтага напрамку адносяцца летапіс Р. Грабянкі, З. Вялічкі.

1.4 Творчасць Р. Скаварады

Творчасць Рыгора Скаварады (1722–1794). Разнастайнасць творчых інтарэсаў. Сучасныя навукоўцы ставяць Р. Скавараду ў адзін шэраг са знакавымі мыслярамі антычнасці. Філасоф лічыў, што кожны чалавек мае ўласнае прызначэнне, яго задача – пошук адзіна правільнага шляху, сваёй асаблівай місіі на зямлі. Р. Скаварады вучыў, што самае неабходнае даецца чалавеку лёгка і без лішніх намаганняў. Калі ж жаданага цяжка дасягнуць – значыць і дамагацца валодання ім не варта, паколькі дзеянні людзей насуперак лёсу вядуць да сусветнага хаосу. Пантэізм Р. Скаварады. Трактаты “Наркіс”, “Асхань”, “Рахмова пяці падарожнікаў”, “Алфавіт” і інш. Філасофскія трактаты Р. Скаварады напісаны ў форме дыялогу.

Паэзія Р. Скаварады. Зборнік “Сад боскіх песняў”, яго паэтыка і праблематыка. Матывы асабістых перажыванняў у лірыцы Р. Скаварады. Лірычны герой зборніка “Сад боскіх песняў” знаходзіцца ў пошуках праўды, добра, шчасця. Як і філасофскіх трактатах, Р. Скаварада заклікае да яднання чалавека з прыродай. Лепшым паэтычным творам зборніка лічыцца верш “Кожнаму гораду – звычай і права”, у якім аўтар асуджае вымагальнікаў, бюракратаў, распуснікаў, падхалімаў, лайдакоў, ліхвяроў, чыноўнікаў і юрыстаў, якія злоўжываюць сваім становішчам. У супрацьлегласць ім лірычны герой твора думае не пра дабрабыт і чыны, а пра тое, каб жыць мудра, не запляміць сумлення, таму што толькі такі чалавек можа не баяцца смерці.

Проза Р. Скаварады: зборнік “Байкі Харкаўскія”, яго паэтыка і праблематыка. Байкі “Варона і чыж”, “Галава і тулава”, “Арол і сарока”. Паэтыка баек Р. Скаварады. Р. Скаварада – аўтар 30 праязічных баек. Некаторыя яго творы востра сатырычныя. Значная частка баек прысвечана праблеме чалавечага прызначэння. Кожны чалавек, на думку Р. Скаварады, валодае пэўным дарам. Трэба вучыцца распазнаць яго. Некаторыя, не зважаючы на прыродныя схільнасці, выбіраюць для сябе прыбытковую спецыяльнасць, але гэтым шкодзяць сабе і грамадству.

У байках Р. Скаварады адчувальны ўплыў папярэднікаў – ад Эзопа да Лесінга, але галоўнай крыніцай яго баек выступае ўкраінская народная казка. Спецыфікай баек Р. Скаварады выступае тое, што сюжэт твора выкладзены лаканічна, сцісла, а мараль – разгорнута, падрабязна.

Творчасць Р. Скаварады – пераходны этап да Новай украінскай літаратуры.

1 История украинской советской литературы / ред. Л. Н. Коваленко, С. А. Крыжановский, Л.Н. Новиченко. – Киев: Наукова думка, 1965. – 918 с.

2 История украинской литературы: в 8 т. Т. 1 – 8. – Киев: Наукова думка, 1967 – 1971.

3 Охрименко, П. и др. История украинской литературы. Краткий курс. Пособие для студентов-филологов по литературе народов СССР / П. Охрименко / ред. чл.-кор. АН УССР Е. С. Шаблювского. – М.: Просвещение, 1969. – 520 с.

4 Барабаш, Ю. Я. «Знаю человек»: Григорий Сковорода. Поэзия. Философия. Жизнь / Ю.Я. Барабаш. – М.: «Художественная литература», 1989. – 333 с.

5 Кирдан, Б.П. Украинские народные думы (XV – начало XVIII в.) / Б.П. Кирдан. – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 288 с.

6 Мишанич, О. Григорій Сковорода. Нарис життя і творчості / О. Мишанич. – К.: Либідь, 1994. – 276 с.

7 Перетц, В. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI-XVIII веков / В. Перетц. – М-Л.: Советский писатель, 1962. – 346 с.

8 Попович, М. Григорій Сковорода: філософія свободи. – Київ: Майстерня Білецьких, 2007. – 255 с.

9 Чижевський, Д.І. Історія української літератури від початку до доби реалізму / Д.І. Чижевський – К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 568 с.

10 Чижевський, Д.І. Філософія Г.С. Сковороди / Підготовка тексту й передне слово проф. Леоніда Ушкалова. – Харків: Прапор, 2004. – 272 с.

Тэма 2 Станаўленне новай ўкраінскай літаратуры

2.1 Творчасць І. П. Катлярэўскага.

2.2 Творчасць Р. Ф. Квітка-Аснаўяненкі.

2.1 Творчасць І. П. Катлярэўскага.

І. Катлярэўскі – аўтар паэмы «Энеіда», п'ес «Наталка–Палтаўка» і «Маскаль-чараўнік», пасланьня-оды «Песня на новы 1805 год гаспадару нашаму і бацьку князю Аляксею Барысавічу Куракіну».

Самым вядомым творам пісьменніка з'яўляецца паэма «Энеіда». Яшчэ пры жыцці паэта яна разыходзілася па Украіне ў рукапісных спісах. Над «Энеідай» І. Катлярэўскі працаваў каля 30 гадоў (з перапынкамі). Тры першыя часткі выйшлі з друку ў 1798 год, чацвёртая – у 1809 г., пятая – у 1822 г.; цалкам твор завершаны ў 1825-1826 гг., а выдадзены ў 1842 годзе, пасля смерці пісьменніка. Для напісання паэмы аўтар скарыстаўся вопытам сваіх папярэднікаў. Блізкімі да абранага ім жанру былі калядныя і велікодныя вершы вандроўных дзякаў, жартаўліва-сатырычныя сцэны якіх нагадваюць асобныя карціны «Энеіды», яе стыль, гумар. У гады напісання «Энеіды» І. Катлярэўскаму, безумоўна, былі вядомыя бурлескныя паэмы рускіх пісьменнікаў М. Осіпава, Г. Чулкова, камедыі Фанвізіна. Аднак усё гэта былі другарадныя ўплывы.

Галоўная крыніца «Энеіды» – сапраўдная рэчаіснасць таго часу і вусная народная творчасць. Варта ўгадаць, што незадоўга да напісання

«Энеїды», у 1775 годзе па загадзе Кацярыны II Запарожская Сеч была знішчана. Таму паказ І. Катлярэўскім казакоў у вобразах адважных траянцаў быў спробай нагадаць украінцам пра гераізм, стойкасць духу, любоў да свабоды, патрыятызм продкаў. Пісьменнік разумеў, што пісаць твор састарэлай кніжнай мовай немагчыма і звярнуўся да народнай мовы. Народная мова бытвала ва ўкраінскай літаратуры і да І. Катлярэўскага – у інтэрмедых, сатырычных вершах, але там народная гаворка была сродкам пародыі, нізкага стылю, бо для «высокіх» літаратурных жанраў яе лічылі непрыдатнай. Але пісьменнік даказаў, што гэта не так.

І. Катлярэўскі прытрымліваецца сюжэту, запазычанага ў Вяргілія. Аднак яго «Энеїда» – арыгінальны твор: у рымскага аўтара было 12 частак, а ў Катлярэўскага толькі 6. Шэраг эпізодаў (напрыклад, апавяданне Энея пра гібель Троі) украінскі пісьменнік зусім выпускае, а некаторыя, наадварот, разгортвае ў шырокія карціны (напрыклад, сцэну сустрэчы траянцаў з Дыдонай), пекла і рай апісвае па-свойму, іншыя карціны таксама арыгінальныя, таму што яны вытрыманы ў духу ўкраінскага фальклору, ды і дзеянне адбываецца ва Украіне (названы гарады і вёскі Палтаўскай вобласці). І. Катлярэўскі ўплятае ў палатно твора эпізоды з жыцця ўкраінскіх казакоў, старшыны, сялян, мяшчан, святароў, вучняў. Праўдзівыя і жывапісныя карціны жыцця Украіны пасунулі антычны свет на другі план. Дзякуючы гэтаму «Энеїда» стала арыгінальным творам. Па сутнасці, акрамя імёнаў герояў і асноўнай сюжэтнай лініі, ад твора Вергілія нічога не засталася, таму што мінулае тут стала сучасным, сучаснае – мінулым, гераічнае – бытавым, а бытавое – узнёсла-ўрачыстым.

Па жанры «Энеїда» – ліра-эпічная, травесційна-бурлескная паэма (эпічная – таму што ў ёй падзеі падаюцца ў апавядальнай форме; травесційна – таму што антычныя героі «пераапануты» ва ўкраінскі касцюм, перанесеныя ў гістарычныя ўмовы ўкраінскага жыцця; гратэскавая – бо падзеі і людзі малюцца ў асноўным у жартаўліва-зніжаным тоне). Аднак гумар «Энеїды» – не забаўляльны. Як быццам жартам, І. Катлярэўскі адлюстроўвае мінулае Украіны, сучаснае (другую палову XVIII ст. – пачатак XIX ст.) і зазірае ў будучыню. Сродкамі сакавітага гумару ён здолеў апець гераізм украінскага казацтва, яго пабрацімства, нястрымную прагу народа да свабоды. Аўтар украінскай «Энеїды» ставіць шэраг грамадска важных для ўкраінскага народа праблем – сацыяльнай няроўнасці, абароны роднай зямлі ад ворагаў, грамадзянскага абавязку, гонару сям'і, выхавання дзяцей, сяброўства, любові і іншыя. Агульная карціна жыцця тагачаснага грамадства і ўзаемаадносін у ім пададзена паэтам у апісанні пекла і раю. Рай і пекла населеныя аўтарам згодна з народнымі паданнямі, як гэта намалювана ў народных легендах і песнях. У раі – бедныя ўдовы, сіроты, тыя, якія дапамагалі жабракам, тыя, якія «жылі галодныя пад платамі», з якіх смяяліся, якіх абражалі і «выправаджвалі ў патыліцу і па плячах». У пекле ж знаходзяцца паны і чыноўнікі. Аўтар падрабязна пералічвае ўсіх,

каго ён змясціў у пекла. На першым плане – памешчыкі-прыгоннікі, за імі – казацкая старшыня, купцы, суддзі, мянялы, чыноўнікі, карчмар, афіцэры.

У паэме не толькі сказана праўда пра найвялікшае бедства XIX ст. – прыгон, пра нялюдскасць, жорсткасць паноў, але і выказана мара народа аб сацыяльнай справядлівасці: хто здзекуецца над працаўнікамі, лічыць іх за быдла, таму месца ў пекле. Да таго ж у творы падрабязна апісана жыццё розных цароў, але істотнай розніцы ў іх ладзе жыцця, у звычках няма. Сваё жыццё яны праводзяць у забаўках – баляваннях, любоўных прыгодах, штодзённым п'янстве. Вось, напрыклад, Дыдона. Звяртаючыся да іроніі, паэт спачатку піша, што гэта «разумная спадарыня і маторная ... працавітая, вельмі працавітая». І далейшае падрабязнае апісанне яе спраў раскрывае гэтую іронію: аказваецца, што ўся яе «працавітасць» зводзіцца да перапрапананняў, танцаў, гульняў, банкетаў, дзе сівуха і іншыя напоі льюцца ракой, а ад ежы ломяцца сталы. У такіх «працах» і правяла Дыдона ўсё жыццё.

Такое ж паразітычнае існаванне бачым і ў маёнтках іншых князькоў. Калі да сказанага дадаць дробязныя сваркі, бясчынствы, інтрыгі, бескультур'е, то акрэсліцца кола інтарэсаў украінскага памешчыка, казацкай старшыны канца XVIII ст.

Другой грамадскай заганай было хабарніцтва чыноўнікаў, якіх аўтар па характары сваёй працы ведаў вельмі добра. Таму бюракратычны апарат царскай Расіі, яго маральнае разлажэнне намаляваны ў вобразах багоў каларытна і пераканаўча. За хабар Эол усчыняе буру на моры, за хабар гэтую буру Нептун спыняе. Хабар ад Венеры бярэ нават маці багоў Цібелла.

Алімп вельмі нагадвае губернскаю і нават сталічнаю канцылярыю-дэпартамент з тыповымі для яе чынашанаваннем і ўзаемным недаверам, вымагальніцтвам, інтрыгамі і кругавой парукай, кумаўствам і хабарніцтвам, а больш за ўсё – злоўжываннем сваім становішчам і поўнай абьякавасцю да інтарэсаў і патрэб працоўных. На чале Алімпу – бог Зеўс. Грубіян па натуре і самадур па выхаванню, ён больш за ўсё любіць гарэлку. Гэта злы смех, знішчальны, ён з'яўляецца праявай сілы народа, які смяяўся не толькі з іншых, але і сябе. І ў многіх карцінах I. Катлярэўскі адыходзіць ад бурлеска, часцей за ўсё там, дзе гаворка ідзе пра патрыятычныя або лірычныя матывы. Амаль няма элементаў бурлеска ў характарыстыцы Эўрыала, а таксама Энея і траянцаў у IV–VI частках, у згадках пра гетманшчыну і г.д. І там, дзе паэт апявае святое для народа пачуццё любові да роднага краю, бурлеск знікае, аповяд становіцца то ўрачыстым, то кранальным.

Жыццю ў Расійскай імперыі I. Катлярэўскі супрацьпаставіў свабодалюбных і незалежных, вясёлых траянцаў-запарожцаў. Паэт апеў іх высокія маральныя якасці: палымяную любоў да роднай зямлі і гатоўнасць да самаахвярнасці, працавітасць і розум, сумленнасць і высакароднасць.

Такі народ у будучыні сам будзе вырашаць свой лёс. Самім фактам свайго з'яўлення «Энеіда» развязаła спрэчкі: ці самабытны ўкраінскі народ ці не?

Пераадольваючы рамкі запазычанага сюжэта, пераадольваючы традыцыі травесційнага, бурлескнага жанру і штучнай кніжнай мовы, яе «высокі» стыль, І. Катлярэўскі сілай таленту і веданнем жыцця народа і фальклору стварыў арыгінальны рэалістычны твор, упершыню напісаны жывой украінскай мовай. І ў гэтым – эпахальнае значэнне паэмы – прамаці новай украінскай літаратуры.

Другое жыццё паэме далі оперы «Энеіда» (музыка М. Лысенка, лібрэта М. Садоўскага), «Эней ў падарожжы» (музыка і лібрэта Я. Лапацінскага), аперэта Г. Ашкарэнкі (лібрэта М. Крапіўніцкага) і іншыя музычныя творы.

Яшчэ адным дасягненнем І. Катлярэўскага стала яго п'еса «Наталка Палтаўка». Прычына яе напісання была вельмі простая: стаўшы дырэктарам палтаўскага тэатра, І. Катлярэўскі быў незадаволены яго рэпертуарам. Таму, у адрозненне ад «высокай» класіцыстычнай трагедыі, якая пры дапамозе абстрактна-лагічнага абагульнення паказвала подзвігі і пакуты вялікіх людзей, і камедыі, дзе аб'ектам смешнага выступаў народ, у п'есах І. Катлярэўскага прадстаўнікі простага народа выходзяць на сцэну як героі, годныя павагі і пераймання. У вялікай ступені п'еса І. Катлярэўскага былі звязаны з традыцыямі ўкраінскага народнага тэатра, з інтэрмедыямі XVIII ст., расійскай камічнай операй XVIII ст. і фальклорна-песеннай стыхіяй.

У сваіх п'есах пісьменнік сфармулаваў думку пра тое, што афіцыйная мараль тагачаснага грамадства супярэчыць гуманістычным прынцыпам. Гэта, у прыватнасці, ярка адбілася ў намерах і ўчынках Цецервакоўскага, Макогоненкі і іншых персанажаў. Змаганне прыроджанай дабрыні, жаданне шчасця сваім родным і блізкім, з аднаго боку, і пэўнага матэрыяльнага разліку – з другога, складае аснову душэўнай драмы Цярпіліхі, якую жыццё з яго непахіснымі законамі прымушае ісці супраць гуманнага пачуцця. Гэтак жа вернасць, сумленнасць, праўдзівасць і шчырасць Пятра ў дачыненні да Наташы прыходзяць у канфлікт з рэчаіснасцю, дзе меркай усяго з'яўляецца матэрыяльнае становішча чалавека. Нібы ў процівагу Цярпілісі і Пятру, якія не могуць да канца выстаяць пад ціскам жыццёвых абставінаў і вымушаны ў той ці іншай ступені адступіцца ад сваіх маральных перакананняў, І. Катлярэўскі ўпершыню ва ўкраінскай літаратуры выводзіць на сцэну новых герояў – Наталлю і Мікалая, якія дзякуючы сіле свайго характару здольныя стаць на шлях супраціву «бесчалавечным абставінам».

У самых цяжкіх сітуацыях Наталка, выяўляючы розум і вынаходлівасць, захоўвае пачуццё чалавечай годнасці, імкнецца сцвердзіць асабістую незалежнасць і захавець глыбокае пачуццё да Пятра як самую вялікую маральна-этычную каштоўнасць. Яна разумее, што шлюб, узяты з матэрыяльнага разліку, не можа зрабіць яе шчаслівай. Сацыяльная

няроўнасць паміж ёй і патэнцыйным жаніхом наводзіць яе на думку: «У спадара такая жанчына будзе горш за работніцу... Будзе прыгоннай». І Наталка выкарыстоўвае любую мажлівасць для захавання свабоды жыццёвага выбару і сцвярджэння свайго права на асабістае шчасце.

Зыходзячы з асветніцкага ўяўлення аб прыроднай дабыні чалавека, І. Катлярэўскі робіць крок наперад і ў сваіх творах паказвае, што паводзіны, тыя ці іншыя рысы асобы залежаць ад асяроддзя, сацыяльнай ролі, грамадскага становішча і выхавання індывіда. Грамадства, заснаванае на хлусні і гвалце над асобай, спрыяе выпрацоўцы ў чалавеку эгаістычных, ненатуральных рысаў характару.

Гістарычнае значэнне п'есы «Наталка Палтаўка» ў тым, што яна знаходзіцца ля вытокаў новай украінскай драматургіі, напісана «жывой» гутарковай мовай, пабудавана на прынцыпах народнасці, у тым, што яна стала асновай опернага мастацтва Украіны. У рэшце рэшт, гэта першая сацыяльна-бытавая драма з сялянскага жыцця ва ўсёй еўрапейскай літаратуры.

2.2 Творчасць Р.Ф.Квітка-Аснаўяненкі

Р. Квітка-Аснаўяненка (1778–1843) – пачынальнік і першы класік новай украінскай прозы. Арганізатар выдання першых часопісаў і альманахаў ва Украіне, выдавец першага зборніка ўкраінскіх прыказак і прымавак.

Яго спадчына налічвае каля 80 праяічных і драматычных твораў, праўда не ўсе яны маюць аднолькавую мастацкую каштоўнасць.

Праз усю творчасць Р. Квітка-Аснаўяненкі (выключэнне складаюць асобныя рэалістычныя творы другой паловы 1830-40-х гадоў) праходзіць асветніцкая думка пра тое, што прычынай грамадскіх недахопаў з'яўляецца невунтва, кепскае выхаванне. Таму пісьменнік заклікаў інтэлігенцыю актыўна заняцца асветай народных мас. У мастацкіх творах і публіцыстычных артыкулах ён паслядоўна праводзіў думку аб адоранасці чалавека з народа, прапагандаваў ідэю аб неабходнасці прадстаўлення адукацыі простым людзям.

Р. Квітка-Аснаўяненка пераканаўча прадэманстравалі высокія эстэтычныя магчымасці ўкраінскай літаратурнай мовы, яе прыдатнасць для распрацоўкі сур'ёзных тэм у апавядальных жанрах. З'яўленне аповесцяў і апавяданняў Р. Квітка-Аснаўяненка азначала новы важны этап не толькі ў творчасці пісьменніка, але і наогул у развіцці ўкраінскай літаратуры, у фарміраванні яе рэалізму і народнасці.

Прааяічныя творы Р. Квітка-Аснаўяненка, напісаныя на ўкраінскай мове, дзеляцца на дзве асноўныя групы: бурлескна-рэалістычныя апавяданні і аповесці і сентыментальна-рэалістычныя аповесці. Да першай групы ставяцца гумарыстычныя апавяданні «Партрэт жаўнера», «Вось табе

і скарб», «Пархімаў сняданак», «Падбрэхач», а таксама гумарыстычна-сатырычная аповесць «Канатопская ведзьма», якая з'яўляецца найбуйнейшым бурлескна-рэалістычным творам пісьменніка. Гэта перш за ўсё вострая сатыра на пануючыя колы ўкраінскага грамадства XVIII ст., Пісьменнік паказаў тыповыя рысы той казацкай старшыны, значная частка якой у часы заняпаду гетманшчыны і сістэмы казацкіх палкоў XVIII ст. дэградавала. Раскрыў недахопы тагачасных адміністрацыйных парадкаў, парушэнне характэрнага для часоў Запарожскай Сечы і казацка-паўстанцкіх рухаў прынцыпу камплектавання каманднага саставу па асабістых здольнасцях і баявых заслугах, а не па паходжанню. Моц твораў Р. Квітка-Аснаўяненкі – у паказе недахопаў існуючага грамадства.

Гістарычная заслуга Рыгора Фёдаравіча Квітка-Аснаўяненкі ў тым, што ён у сваіх творах імкнуўся праўдзіва адлюстроўваць жыццё і побыт сялян, ярка і дакладна апісаў народныя звычаі і абрады. Пісьменнік паставіў у цэнтр сваіх аповесцяў вобразы працаўнікоў-сялян.

Упершыню ва ўкраінскай прозе, хоць і трохі сентыментальна, а часам і з гумарам, пісьменнік вывеў людзей з народа, паказаўшы іх лепшыя рысы: розум, сумленнасць, пачуццё ўласнай годнасці.

Асабліва ўвагу пісьменніка прыцягваў лёс жанчыны-сялянкі, якая, акрамя сацыяльнага і нацыянальнага, адчувала яшчэ і сямейны прыгнёт. Малючы сялянскіх дзяўчат, Р. Квітка-Аснаўяненка да найбольш іх тыповых якасцей адносіць сціпласць, працавітасць, прастату, пяшчоту, шчырасць.

Проціпастаўленне багатых і бедных, сялян і памешчыкаў малюецца пераважна ў маральным плане. Пісьменнік заклікаў дваранства служыць свайму народу, гуманна ставіцца да яго.

У аповесці «Маруся» Р. Квітка-Аснаўяненка малюе высакародных, душэўных людзей з народа, працавітых і набожных. Галоўныя персанажы ўвасабляюць ідэю высокіх маральных якасцей працоўнага народа. Згодна з традыцыямі сентыменталізму, пісьменнік надзяляе галоўных герояў – Марусю і Васіля – празмернай чулівасцю і душэўнай уражлівасцю. Васіль здольны і да танцаў, і да працы. Такого хлопца паважаюць дарослыя (таму што і ён іх паважае), з такім хочучь сябраваць маладыя, на такога жадаюць быць падобнымі дзеці. Васіль – сірата. Яго воля і разумовыя здольнасці выявіліся ў тым, што ён хутка навучыўся грамаце. Празмерная ўражлівасць ледзь не давяла яго да самагубства, калі ён даведаўся пра смерць каханай. Мова Васіля перанасычаная ласкавымі словамі: «Марусенько, мая лебідочка, зорачка мая, рыбочка, перепелочка!».

Аповесць «Маруся» сведчыць, што пісьменнік дасканала ведаў народныя звычаі і абрады: падрабязна апісана ў аповесці сватаўство, вяселле, пахаванне. Мова твора перасыпана прыказкамі і прымаўкамі.

Калі аповесць «Маруся» – гэта кранальная гісторыя няшчаснага кахання з трагічным канцом, то аповесць «Козыр-дзяўчына» распавядае пра чалавека, які змагаецца за сваю любоў і шчасце.

Раман “Пан Халяўскі”, яго праблематыка і сатырычны характар. Прозе пісьменніка былі характэрныя асветніцкага-гуманістычныя ідэі.

Абапіраючыся на вопыт І. Катлярэўскага-драматурга і аўтараў інтэрмедый XVIII ст., на матывы народных песняў, а галоўнае – на асабістыя назіранні, Р. Квітка-Аснаўяненка стварае сацыяльна-побытавую камедыю “Сватанне на Ганчароўцы” (1835).

Найбуйнейшыя драматычныя творы Р. Квітка-Аснаўяненкі – сацыяльна-побытавая камедыя “Шэльменка-дзяншчык” (1838). Яна напісана на рускай мове, цэнтральны персанаж – Шэльменка – размаўляе па-ўкраінску).

1 *Зубров, С. Русская проза Г. Квитки и Г. Гребенки в контексте русско-украинских литературных связей / С. Зубров. – Киев: Наукова думка 1979. – 342 с.*

2 *История украинской литературы: в 8 т. Т. 1 – 8. – Киев: Наукова думка, 1967 – 1971.*

3 *Охрименко, П. и др. История украинской литературы. Краткий курс. Пособие для студентов-филологов по литературе народов СССР / П. Охрименко / ред. чл.-кор. АН УССР Е. С. Шаблювского. – М.: Просвещение, 1969. – 520 с.*

Тэма 3 Творчасць Тараса Шаўчэнкі

3.1 Ранні перыяд творчасці.

3.2 Творчасць Т. Шаўчэнкі 1843–1847 гг.

3.3 Творчасць перыяду ссылі і пасля яе.

3.1 Ранні перыяд творчасці

Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка (1814 –1861). Этапы творчасці. Зборнік вершаў “Кабзар”, яго паэтыка і праблематыка. Рамантычны характар першага перыяду творчасці Т. Шаўчэнкі. Фальклорныя ўплывы. Вобраз Кабзара.

Тэма жаночай долі ў творчасці паэта. Паэма “Кацярына”: вобраз “пакрыткі”. У паэме «Да Аснаўяненкі» Т. Шаўчэнка параўноўвае сучаснае гаротнае жыццё з велічным мінулым, у творы Украіна сіратой плача па сваіх дзецях. Выяўленнем шчырага захаплення паэта мінулым з’яўляюцца паэмы «Іван Падкова», «Гамалія», «Тарасова ноч». Воля, барацьба з Ардой, з туркамі, з Польшчай, паходы на прыбярэжныя турэцкія гарады, каб вызваліць нявольнікаў, атаманы, сотнікі, гетманы, роўнасць, братэрства – змест ранніх гістарычных твораў Т. Шаўчэнкі. У паэме «Іван Падкова» з сумам успамінае Т. Шаўчэнка пра тыя часы, калі ва Украіне «раўлі гарматы», калі запарожцы «ўмелі панаваць». Але са старажытнай славы засталіся толькі магілы, што з ветрам вядуць гутарку пра былыя

часы. Паэт малое шэраг карцін, дзе пададзена запарожскае казацтва, адвага запарожцаў.

Раннія творы Т. Шаўчэнкі «Гарасова ноч» (1838), «Іван Падкова» (1839) прасякнуты рамантыкай старадаўніх паданняў, паэт усё бліжэй падыходзіць да тэмы нацыянальна-вызваленчай барацьбы. Найбольш значнай гістарычнай паэмай ранняга перыяду творчасці Т. Шаўчэнкі з'яўляецца паэма «Гайдамакі» (1841). Асновай паэмы паслужылі крывавыя падзеі гайдамаччыны 1768, пра якія паэт шмат ведаў з апавяданняў свайго дзеда Івана. Пачынае Т. Шаўчэнка паэму лірычным пралагам, дзе спыняецца на прычынах гайдамаччыны. Гэтая паэтычная эпапея гістарычна праўдзівая і пры гэтым звернута да сучаснасці: успамінамі пра славу продкаў паэт імкнуўся натхніць прыгнечаны ўкраінскі народ на барацьбу за сваё вызваленне.

Паэма «Гамалія» (1843) пачынаецца плачам нявольнікаў у турме, які нагадвае нявольніцкія думы. Нявольнікі просяць вецер, каб асушыў іх слёзы, развееў тугу, просяць у мора, каб прынесла на сваіх хвалях казацкія чаўны, просяць Бога, каб дазволіў ім яшчэ пачуць пра казацкую славу. Мора перадае казацкі плач. Хорціца абуджаецца і з вясёлай песняй на вуснах ідуць казакі вызваляць братоў. Наперадзе казацкіх чаўноў ідзе Гамалія. Ён смела нападае на прыгарад Канстанцінопаля, Скутар, дзе томяцца няшчасныя нявольнікі і ў песнях просяць Бога, каб не даў ім згінуць у кайданах, таму што сорам казаку паміраць у кайданах у турме. Гамалія разбурае турму і выпускае нявольнікаў. Казакі сякуць янычараў, паляць Скутар, забіраюць здабычу і з песняй вяртаюцца ва Украіну. Хоць сам Гамалія – выдуманая персанаж, паэма мае гістарычны характар, паколькі паэт падаў паказальныя карціны казацкай вольніцы.

Паэзія Т. Шаўчэнкі прасякнута любоўю да Украіны, спачуваннем да цяжкай долі народа, пратэстам супраць усіх формаў яго сацыяльнага і нацыянальнага прыгнёту. Яе вылучаюць блізкасць да народнай творчасці, глыбокі лірызм, «прастата і паэтычная грацыя выказвання» (Іван Франко).

Ранняя творчасць Т. Шаўчэнкі, вынікам якой стаў зборнік «Кабзар», развіталася ў рэчышчы рамантызму. У баладах і паэмах рэальнасць цесна пераплятаецца з фантастыкай народных легенд і паданняў; у аснову сюжэтаў многіх твораў пакладзена няшчаснае, асуджанае на трагедыю каханне. Аднак ужо ў ранніх творах паэта прыкметны магутны струмень рэалізму: за пакутамі герояў бачацца канкрэтныя жыццёвыя абставіны. «Кацярына», напрыклад, – цалкам рэалістычная паэма пра горкую долю, распач і самагубства простага сялянскага дзяўчыны, ашуканай афіцэрам і кінутай ім з дзіцём на руках. З цягам часу тэма кахання і жаночай долі набывала ў творчасці Т. Шаўчэнкі большую гістарычную пэўнасць.

3.2 Творчасць Т. Шаўчэнкі 1843–1847 гг.

У траўні 1843 года Т.Шаўчэнка паехаў ва Украіну; вярнуўся ў Пецярбург у лютым 1844; вясной 1845 ізноў выправіўся ва Украіну, маючы намер пасяліцца ў Кіеве. Уражанні ад паездак па Кіеўскай, Палтаўскай, Чарнігаўскай і Валынскай губернях (у якасці мастака Кіеўскай археаграфічнай камісіі), асабліва ад цяжкага становішча прыгоннага сялянства, прыкметна ўзмацнілі рэвалюцыйныя памкненні паэта. Падчас паездак ён піша антыпрыгонныя вершы, якія змяшчае ў альбом “Тры гады”, чытае гэтыя вершы знаёмым, дае перапісваць.

У 1846 годзе Т. Шаўчэнка ўступіў у таёмнае Кірыла-Мяфодзіёўскае таварыства, якое ставіла сабе на мэце аўтаномію Украіны; у красавіку 1847 па даносе правакатара быў арыштаваны, прысуджаны да 10 год салдацкай службы. Мікалай I дадаў ад сябе: «Пад найстражэйшы нагляд з забаронай пісаць і маляваць» (цытата па кнізе: Тарас Шаўчэнка. Дакументы і матэрыялы, 1963, старонка 50). Адбываў пакаранне ў Орскай крэпасці (у Арэнбургскай губерні, а ў 1850 – у Новапятроўскім умацаванні на паўвыспе Мангышлак, цяпер горад Форт-Шаўчэнка).

Вершы і паэмы «Сон» (1844), «Каўказ» (1845), за якія царызм пераследаваў паэта, пазначылі новы этап у развіцці ўкраінскай палітычнай лірыкі і сатыры. У іх Т. Шаўчэнка ўзняўся на новую прыступку гістарычнай і палітычнай свядомасці. Ён гнеўна кляймоў самадзяржаўе, заклікае народы да агульначалавечага братэрства. Абодва твора сведчылі пра развіццё рэалістычных тэндэнцый у творчасці паэта, развіццё яго рэвалюцыйна-дэмакратычных поглядаў. У 1845 годзе Т. Шаўчэнка піша верш «Завяшчанне» («Як памру, то пахавайце ...»), які змяшчае адкрытыя заклікі да звяржэння царызму і прыгону і ў якім выказана ўпэўненасць у непазбежнасці вызвалення. Паэма «Ерэтык» («Ян Гус», 1845) накіраваная супраць палітычнай рэакцыі, прасякнута ідэяй дружбы народаў.

3.3 Творчасць перыяду ссылкі і пасля яе.

Свае творы, напісаныя ў ссылцы Т. Шаўчэнка называў «нявольніцкай музай». Вершы і паэмы гэтага часу адзначаны ростам рэвалюцыйных настрояў: у цыкле вершаў «Цары» (1848) Т. Шаўчэнка з новай сілай гучыць абвінаваўчы прысуд каранаваным тыранам і заклік да расправы над імі. У цыкле «У каземаце» (1847) паэт выказаў гарачую любоў да Украіны і яе запрыгоненага народа, а ў іншых вершах – пачуццё братэрскай любові да ўсіх прыгнечаных народаў (напрыклад, да казахаў у вершы «Сякера была за дзвярыма ў пана Бога ..», 1848), да ссыльных пасля паўстання 1830-31 гадоў палякаў і беларусаў.

У гады ссылкі былі напісаны рэалістычныя аповесці на рускай мове: «Княгіня» (1853), «Музыка» (1854–1855), «Няшчасны», «Капітанша», «Блізняты» (усе – 1855), «Мастак» (1856); раней былі напісаны аповесці

«Служанка» (1844) і «Варнак» (1845); пасля ссылкі – «Прагулка з задавальненнем і не без маралі» (1856–1858); усе яны прасякнуты антыпрыгоннымі настроймі. У цэнтры аповесцяў «Варнак», «Музыка», «Мастак», «Прагулка ...» – асоба прыгоннага інтэлігента, у лёсе якога шмат аўтабіяграфічных рысаў. У поглядах героя на мастацтва гучыць голас аўтара – прыхільніка рэалізму.

Творы 1857–1861 гадоў – вяршыня паэзіі Т. Шаўчэнкі, цяпер яшчэ больш багатай і разнастайнай як тэматычна, так і палітрай фарбаў у вершах пра прыроду, глыбокай мудрасцю разважанняў пра паэзію (трыпціх «Лёс», «Муза», «Слава», 1858, і інш.). Да самых вялікіх дасягненняў гэтага перыяду адносяцца паэмы «Неафіты», «Юродзівы» (абедзве – 1857), «Марыя» (1859). Прынята лічыць, што ў паэме «Неафіты» Т. Шаўчэнка ўслаўляе рэвалюцыянераў, дзекабрыстаў (у алегарычных вобразах першых хрысціян), у вобразе Нерона лёгка адгадваецца Мікалай І.

Біблейскія тэксты і біблейскія матывы (паэма «Марыя») таксама былі выкарыстаны паэтам для выражэння рэвалюцыйна-дэмакратычных ідэй. У такіх шэдэўрах яго лірыкі, як «О, людзі, бедныя, сляпыя ...», «І Архімед і Галілей», «Нідзе ні ў чым няма ўцехі», «Хопць ляжачага не б'юць» (усе - 1860) рэвалюцыйныя заклікі суправаджаюцца ўпэўненасцю, што «будзе кара царам».

Паэтыка Т. Шаўчэнкі, блізкая да народнай традыцыі, эвалюцыянавала (не парываючы з ёй) да ўсё большай і непаўторнай арыгінальнасці. Рытміка-інтанацыйная структура паэзіі абаянаецца на ўкраінскі народны верш, але ёй ўласціва ўся багатая разнастайнасць формаў і варыянтаў, рытмікі і сілабічнай строфікі. Т. Шаўчэнка ўнёс ва ўкраінскую паэзію нябачанае да гэтага багацце тэм, радыкальна пашырыў яе культурныя і інтэлектуальныя гарызонты, уключыў у яе гістарычныя і сучасныя матывы з жыцця многіх еўрапейскіх народаў, ідэі і вобразы еўрапейскіх літаратур.

Вершы «Думы мае, думы мае», «Завяшчанне», пачатак балады «Прычынна» («Раве ды стогне Днепр шырокі») сталі народнымі песнямі.

Тарас Рыгоровіч Шаўчэнка вядомы таксама і як мастак. У 1838–1845 гадах ён вучыўся ў пецябургскай Акадэміі мастацтваў ў Карла Брулова. Рэалістычная скіраванасць яго творчасці праявілася ў ранніх працах («Кацярына», 1842, Кіеўскі музей Т. Шаўчэнкі, серыя афортаў «Маляўнічая Украіна», выд. 1844) і дасягнула вострай выкрывальнай сілы ў серыі акварэляў і малюнкаў, створаных у ссылцы (серыя «Прыпавесць пра блуднага сына», «Пакаранне шпіцрутенамі» і інш.). Па вяртанні з ссылкі мастак шмат працаваў як гравёр, бачачы ў гравюры сродак распаўсюджвання мастацтва ў народзе. Стварыў шэраг глыбокіх, псіхалагічных партрэтаў («Аўтапартрэт», 1840–1841, Кіеўскі музей Т. Шаўчэнкі), эмацыйных пейзажаў Украіны і Казахстана.

Т. Шаўчэнка – заснавальнік новай украінскай літаратуры, пачынальнік крытычнага рэалізму і рэвалюцыйна-дэмакратычнага напрамку ва ўкраінскай літаратуры і жывапісе. З яго творчасцю звязаны лепшыя традыцыі ўкраінскай літаратуры. Творы Т. Шаўчэнкі перакладзены на многія мовы свету.

1 Марголін, Ю.Д. Шевченко и Петербургский университет / Ю. Марголин. – М. : Просвещение, 1983. – 268 с.

2 Шевченкова дорога в Білорусь: літаратурна-публіцыстычны зборнік / за ред. Р.М. Лубкіўскі. – Львів : Світ, 2004. – 272 с.

3 Шаладонава, Ж. “Лічу в неволі дні і ночі”: паэтычны свет Т. Шаўчэнкі і М. Гарэцкага / Ж. Шаладонава // Крыніца. Славянскі свет.—2003. – № 8. – С.52-64.

4 Шаладонава, Ж.С. Тарас Шаўчэнка і беларуская літаратура XIX – пачатку XX стст. / Ж.С. Шаладонава / Беларуская літаратура ў кантэксце славянскіх літаратур XIX – XX стст. / Навук. рэд. У.І. Мархель. – Мінск: Беларуская навука, 2006. – 375 с.

5 Рыльскі, М. Т. Шевченко / М. Рыльскі // О поэзии. – М. : Советский писатель, 1974. – 438 с.

6 Прыцак, О. Шевченко-Пророк / О. Прыцак. – К. : «Либедь», 1993. – 127 с.

7 Іванишин, П. Національний спосіб розуміння в поезіі Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко / П. Іванишин. – Київ, 2008. – 216 с.

8 Большаков, Л.Н. «Всё он изведаль...» Т. Шевченко: поіскі і находкі / Л.Н. Большаков. – Киев: Дніпро, 1988. – 541 с.

Тэма 4 Гісторыя ўкраінскай літаратуры II паловы XIX ст.

- 4.1 Творчасць М. Ваўчок.
- 4.2 Творчасць І. Нячуй-Лявіцкага.
- 4.3 Творчасць П. Мірнага.
- 4.4 Украінская драматургія.

4.1 Творчасць М. Ваўчок

Марко Ваўчок – псеўданім Вілінскай-Марковіч (1834–1907) – класіка украінскай літаратуры, празаіка, паэты, перакладчыцы. Марко Ваўчок – заснавальнік украінскай дзіцячай прозы (аповяданні “Кармялюк”, “Нявольніцы”, “Мядзведзь”, “Жылі–былі тры сястры” і інш.), сацыяльна-побытавога аповядання (“Козачка”, “Гарпіна”, “Лядашчая”, “Два сыны”), баладнага аповеду (“Чары”, “Максім Грымач”, “Даніла Гурч”), сацыяльнай аповесці (“Інстытутка”), псіхалагічнага аповядання і аповесці (“Павел Чарнакрыл”, “Тры лёсы”), сацыяльнай казкі (“Дзевяць братоў і дзясятая сястрыца Галя”), мастацкага нарысу (“Лісты з Парыжа”) і інш.

Многія творы Марко Ваўчок яшчэ пры яе жыцці былі перакладзены на шматлікія еўрапейскія мовы (чэшскую, балгарскую, сербскую, польскую, славенскую, італьянскую, французскую, нямецкую, англійскую і інш.) і атрымалі вялікую папулярнасць. Так, яе аповесць “Маруся” была

вельмі папулярнай кнігай у французскіх дзяцей, адзначана прэміяй французскай Акадэміі і рэкамендавана Міністэрствам адукацыі Францыі для ўсіх школьных бібліятэк краіны.

Станаўленне творчай індывідуальнасці Марко Ваўчок прыпадае на 1850–60-я гады. Эстэтычныя погляды пісьменніцы. Зборнік апавяданняў “Народныя апавяданні”, яго праблематыка і мастацкая спецыфіка. Паэтыка і праблематыка зборніка апавяданняў “Аповяданні з народнага рускага побыту”. Адною з вядучых тэм творчасці Марко Ваўчок з’яўляецца антыпрыгонная тэма (аповесць “Інстытутка”). Значны ўплыў на творчасць Марко Ваўчок мелі творы Т. Шаўчэнкі, які высока цаніў творчасць пісьменніцы.

Творчасць Марко Ваўчок пачалася ў другой палове 1850-х гг. Найлепшыя апавяданні з украінскага народнага жыцця ўбачылі свет асобным зборнікам пад назвай «Народныя апавяданні» (1857). У іх аўтар звярнулася да тэмы жаночай нядолі, абумоўленай сацыяльным бяспраўем. Яна рашуча выступіла супраць сацыяльнай дыскрымінацыі народных мас. У аповесці «Інстытутка» Марко Ваўчок падвяргае вострай крытыцы прыгонную сістэму, якая негатыўна ўплывае не толькі на жыццё прыгнечаных, але і на маральны стан самых прыгоннікаў. Пісьменніцы належыць таксама нямала твораў, напісаных на рускай і французскай мове.

Аповяданні і аповесці Марко Ваўчок з’яўляюцца выдатным працягам антыпрыгонных матываў паэзіі Тараса Шаўчэнкі. Марко Ваўчок паказвае паступовае нарастанне гневу паняволенага народа ў дачыненні да сваіх эксплуатацыйнікаў. Асабліва выразна гэта паказана ў аповесці «Інстытутка». Старая памешчыца і яе прыгонныя чакаюць прыезду маладой паненкі, якая скончыла ў горадзе інстытут высякародных дзяўчат і павінна вярнуцца ў свой маёнтак паўнаўладнай гаспадыняй. Ніхто з прыгонных не ўяўляе, якое гора на іх чакае з прыездам маладой памешчыцы. Людзі не могуць дапусціць і думкі, што ад яе нікому не будзе жыцця. Наадварот, сяляне спадзяюцца на паляпшэнне свайго становішча. Гэтыя чаканні былі марнымі.

Імкненне прыгонных да волі паказала Марко Ваўчок таксама і ў вобразах Кацярыны і Назара – маладых сужэнцаў–прыгонных. Працавітая, шчырая Кацярына спадзяецца, што паненка дапаможа ёй у яе горы – цяжка захварэла дзіця Кацярыны. Але ніхто не пераняўся бядой маладой маці, не вызваліў яе ад работы. Кацярына павінна гаспадарам гатаваць ежу, агарод ускапаць. Панека сварыцца на Кацярыну і выказвае, што тая лянiвая і дарэмна есць гаспадарскі хлеб. Кацярына зведала цану панскай спагады. Калі пан, пашкадаваўшы яе, паклаў ёй колькі грошай, яна быццам гадкую жабу, кідае ў траву тыя грошы. Маладая жанчына губляе розум і гiне, а яе муж Назар збег ад паноў, каб хоць нейкі час пабыць свабодным.

Глыбока рэалістычнымі атрымаліся ў аповесці вобразы Усцінні, Пракопа, Кацярыны, Назара. Яны выяўляюць характэрныя асаблівасці

жыцца, думак і памкненняў прыгонных. І ў першую чаргу гэта жаданне волі. У творах Марко Ваўчок гучыць праклён прыгону.

У творчасці Марко Ваўчок праглядаюцца прынцыпы рускай натуральнай школы У спадчыне Марко Ваўчок ёсць таксама творы на тэму ўкраінскай гісторыі (“Свякроў”, “Чумак”, “Даніла Гурч” і інш.). Марко Ваўчок выявіла сябе і як перакладчыца. Вялікая роля Марко Ваўчок у развіцці ўкраінскай дзіцячай літаратуры.

Раман “Жывая душа”, яго сатырычная скіраванасць. Вобразы “новых людзей у рамане”. Рамантычныя казкі (“Кармялюк”), услаўленне героікі змагання за свабоду. Значэнне творчасці.

4.2 Творчасць І. Нячуй-Лявіцкага

Творчасць І. Нячуй-Лявіцкага (1838–1918). Майстэрства пісьменніка ў выяўленні народнага жыцця. Эпічны характар творчасці. Рэалізм, псіхалагізм твораў І. Нячуй-Лявіцкага, стылёвае багацце, каларытная мова. Вобраз змагара супраць прыгону ў аповесці “Мікола Джэра”. Рэалістычны характар аповесці “Бурлачка”. Гумарыстычны характар аповесці. Сатырычныя аповесці (“Старасвецкія бацюшкі і матушкі”), творы пра інтэлігенцыю. Гістарычная п’еса “Маруся Багуслаўка”. Значэнне творчасці. І. Нячуй-Лявіцкі як буйнейшы прадстаўнік крытычнага рэалізму ва ўкраінскай прозе.

Іван Сямёнавіч Нячуй-Лявіцкі (сапраўднае прозвішча – Лявіцкі) – класік ўкраінскай літаратуры. Аўтар прызнаных твораў “Мікола Джэра”, “Сям’я Кайдаша”, “Бурлачка”, “Старасвецкія бацюшкі і матушкі” і многіх іншых. Першы з украінскіх пісьменнікаў выкарыстаў наватарскія прыёмы і метады ў творчасці. Адкрыта выступаў супраць русіфікацыі Украіны.

І. Нячуй-Лявіцкі пашырыў тэматычныя і жанравыя межы, праблематыку ўкраінскай літаратуры, прыўнёс новыя ідэі, метады і прынцыпы. Ён лічыў, што пісьменнік павінен адлюстроўваць рэальнае жыццё свайго часу ва ўсёй яго паўнаце, паказваць яго рознабакова і ярка, але ў той жа час рэалістычна, праўдзіва.

Менавіта І. Нячуй-Лявіцкі ўпершыню ва ўкраінскай літаратуры паказаў рэальнае жыццё фактычна ўсіх слаёў насельніцтва: сялян, рабочых, памешчыкаў, духавенства, інтэлігенцыі. Пісьменнік выйшаў далёка за межы тэм, традыцыйных для ўкраінскай літаратуры таго часу, стварыўшы эпічныя палотны з жыцця і самых бедных слаёў насельніцтва, і арыстакратыі, а таксама ўпершыню паказаўшы “новы тып” чалавека. І. Франко называў І. Нячуй-Лявіцкага “вялікім эпікам”.

Шматлікія крытыкі лічылі, што творчасць Івана Нячуй-Лявіцкага не толькі ўзбагаціла ўкраінскую літаратуру, але і значна паскорыла яе развіццё. Яго творы параўноўвалі з лепшымі творамі Гоголя,

Катлярэўскага, Тургенева, Бальзака, Заля, а па манеры падачы матэрыялу – нават з карцінамі Рэмбранта.

Творы І. Нячуй-Лявіцкага – класіка ўкраінскай літаратуры, энцыклапедыя народнага жыцця.

І. Нячуй-Лявіцкі пашырыў жанравыя межы нацыянальнай літаратуры. Яго творчасць прадстаўлена навіламі, апавесцямі, п'есамі, раманамі, нарысамі, эсэ, крытычнымі, публіцыстычнымі, а таксама этнаграфічнымі артыкуламі і інш. Многія сучасныя жанры ўкраінскай літаратуры праходзілі станаўленне і развіццё менавіта ў творчасці І. Нячуй-Лявіцкага.

І. Нячуй-Лявіцкі стаў першым украінскім пісьменнікам, хто шырока асвятліў праблему нацыянальнай адукацыі. У прыватнасці, у апавесці “Прыцэпа” пісьменнік адлюстроўвае пагібельны ўплыў афіцыйнай палітыкі русіфікацыі “малых народаў”, якая ва Украіне рэалізоўвалася праз народныя школы і духоўныя ўстановы.

Тэма нацыянальнай адукацыі стала адной з ключавых у творчасці І. Нячуй-Лявіцкага: “Хмары”, “Над Чорным морам”, а таксама шматлікія артыкулы, сярод якіх – “Руская народная школа ва Украіне”, “Школа павінна быць нацыянальнай” і інш.

І да гэтага часу погляды І. Нячуй-Лявіцкага на адукацыю не страцілі сваёй актуальнасці.

І. Нячуй-Лявіцкі адкрыў ва ўкраінскай прозе новы тып героя – селяніна-бунтара, праўдашукальніка (“Мікола Джэра”), адлюстраванне тыя сацыяльныя змены, якія адбываліся ва ўкраінскім грамадстве, выхад на авансцэну ўкраінскай інтэлігенцыі.

І. Нячуй-Лявіцкі зрабіў крок наперад у адлюстраванні псіхалогіі чалавека. І не толькі сялян, але і прадстаўнікоў арыстакратыі, інтэлігенцыі, рабочых, духавенства.

Героі твораў І. Нячуй-Лявіцкага ўвасабляюць пэўныя рысы ўкраінскага нацыянальнага характару. Пісьменнік асабліва падкрэсліваў багацце ўнутранага свету, пачуццё ўласнай годнасці, самапавагі, уласцівыя ўкраінцам. Разам з тым пісьменнік не закрываў вочы на тое адмоўнае, што было ў жыцці ўкраінцаў.

Вялікую ўвагу І. Нячуй-Лявіцкі ў сваёй творчасці надаваў гісторыі Украіны. У спадчыне пісьменніка – казка “Запарожцы”, раманы “Князь Ерамія Вішнявецкі”, “Гетман Іван Выгоўскі”, навукова-папулярныя нарысы “Першыя кіеўскія князі”, “Украінскі гетман Багдан Хмяльніцкі і казацтва” і інш.

І. Нячуй-Лявіцкі выступіў і як драматург. Яго п'есы, як і праязныя творы, характарызуюцца рэалізмам, праўдзівасцю і дакладнасцю ў адлюстраванні рэчаіснасці, выразнасцю і багаццем моўных сродкаў, разнастайнасцю жанравых форм, стылістычных метадаў і прыёмаў. Найбольш ярка драматургічная спадчына пісьменніка прадстаўлена гістарычнай аперэтай “Маруся Багуслаўка”, гістарычнай драмай “У дыме і

полымі”, сучаснымі камедыямі з гарадскога побыту “На Кажамяцы”, “Галоднаму і апенькі мяса”, дзіцячымі каляднымі сцэнкамі.

4.3 Творчасць П. Мірнага

У гісторыю ўкраінскай літаратуры Панас Мірны (Афанасій Якаўлевіч Рудчанка, 1849–1920) увайшоў як аўтар рэалістычна-псіхалагічнай прозы. Панас Мірны – заснавальнік жанра псіхалагічнай прозы ва ўкраінскай літаратуры. Ён быў першым, хто вывеў ўкраінскую літаратуру на новыя шляхі эпічнай прозы, раскрыўшы вобраз блізкага яму па духу непрыкметнага “маленькага чалавека”. А таксама вобразы ўкраінскіх жанчын у эпічным рамане “Повія” (“Гуляшчая”), уклаўшы ў складаны і спрэчны вобраз Хрысціны свае эмацыйныя перажыванні 1883 года, калі яго (вядомага на Захадзе пісьменніка!) іншая ўкраінская дзяўчына прамыяла на звычайнага салдата. Крытыкі лічаць, што творы Панааса Мірнага сталі этапнымі ў развіцці ўкраінскай літаратуры.

Літаратурная спадчына Панааса Мірнага – гэта ўнікальныя для свайго часу творы, якія не страцілі сваёй актуальнасці і сёння, у якіх у якасці вышэйшай мастацкай каштоўнасці адлюстроўвалася праўда жыцця, рэальнасць паказвалася такой, якой і была.

А паколькі Панас Мірны імкнуўся не проста ўзнавіць сацыяльную рэчаіснасць, але і даследаваць душу чалавека ў розных жыццёвых сітуацыях, то дзякуючы пісьменніку ва ўкраінскай літаратуры з’явіліся новыя сацыяльныя тыпы. Селянін, мешчанін, памешчык паўстаюць далёка не стэрэатыпнымі, з наборам адных і тых жа характэрных для кожнага з іх якасцяў. Гэта людзі ў першую чаргу са сваімі перажываннямі, сваім стаўленнем да таго, што адбываецца, сваімі поглядамі, якія могуць мяняцца пад ціскам абставінаў або, наадварот, становіцца больш цвёрдымі ў экстрэмальных умовах.

Заслуга Панааса Мірнага – стварэнне вобразаў моцных асоб, паказ глыбокіх псіхалагічных працэсаў, натуральнае развіццё характараў герояў насуперак стэрэатыпным мадэлям паводзінаў прадстаўнікоў таго ці іншага класа.

Панас Мірны таксама прыўнёс новыя тэмы ва ўкраінскую літаратуру. Так, ужо ў першай аповесці “П’яніца” (1874) ён распавёў пра трагічны лёс дробнага чыноўніка, выхадца з сялянскага асяроддзя. Акрамя даследавання псіхалогіі персанажа, Мірны ўпершыню ставіць праблему адаптацыі простага прыстойнага чалавека з сяла ў горадзе. Пазней гэтая тэма будзе развіта ў геніяльным рамане “Гуляшчая” на прыкладзе лёсу сялянкі, якая трапіла ў горад.

У аповесці “Ліхія людзі” Панас Мірны звяртаецца да вобразаў інтэлігентаў-разначынцаў. Працягваючы тэму “маленькага чалавека”, папулярную не толькі ва ўкраінскай, але і ў іншых еўрапейскіх літаратурах, Панас Мірны падыходзіць да яе вельмі арыгінальна. Яго

персанажы дзейнічаць у рэальных побытавых і грамадскіх умовах, аднак аўтар глядзіць на іх адначасова з пункту гледжання таксама як грамадскай, так і індывідуальнай маралі. Разам з тым паказваецца фарміраванне характару асобы пад уздзеяннем новых для яе умоў і неабходнасці адаптацыі да іх, гэта значыць прыняцце ці непрыняцце іх чалавекам. Гэта найбольш ярка выявілася ў такіх творах, як “Анюта”, “Народалюбец”, “П’яніца”, “Павія” і інш.

Вяршыняй эпічнага майстэрства Панаса Мірнага лічацца раманы “Хіба равуць валы, калі яслі поўныя?” (“Прапашчая сіла”) і “Гуляшчая”, дзе на прыкладзе неардынарных людзей аўтар прасочвае змены ў псіхалагічным стане персанажаў пад уплывам розных жыццёвых абставін. Для ўкраінскай літаратуры гэтыя раманы сталі сапраўды адкрыццём, шмат у чым апярэдзілі эпоху, у якую жыў сам аўтар.

Спрабаваў свае сілы Панса Мірны і ў драматургіі – драмв “Лымерыўна”.

4.4 Украінская драматургія канца XIX – пачатку XX ст.

Перыяд к. XIX ст. – новы этап у развіцці прафесійнага ўкраінскага тэатра. У гэты час паглыбляецца драматычнае асэнсаванне жыцця, з’яўляецца новая праблематыка.

Мікола Крапіўніцкі.

Нарадзіўся ў 1840 г. у вёсцы Бежбайракі Херсонскай губерні. Пачатковую адукацыю атрымаў у прыватнай школе. У 1856 годзе закончыў павятовае вучылішча ў м. Бобрынцы, дзе пасля пачаў служыць у павятовым судзе. У 1869 г. становіцца сакратаром Бабрынецкай гарадской думы. У 1871 г. выходзіць у адстаўку і пераязджае ў Адэсу, дзе дэбютуе як актор у складзе трупы расійскага тэатра графаў Маркавых. З 1873 года працуе ў складзе тэатральнай трупы Харкаўскага тэатра. На летні сезон атрымлівае запрашэнне з Санкт-Пецярбург. У 1875 г. выпраўляецца на гастролі ў Галіччыну, дзе становіцца рэжысёрам. Пасля працуе ў складзе расійскіх труп Семфіропаля, Крымінчука. З 1882 г. становіцца заснавальнікам і кіраўніком тэатральнага таварыства, да якога далучыліся лепшыя тагачасныя ўкраінскія актёры. Пасля 1885 г. узначальвае розныя ўкраінскія тэатральныя трупы, якія гастраліравалі па ўсёй Расійскай імперыі.

Напрыканцы жыцця пасяліўся ў в. Зацішак каля Харкава, дзе працягваў працаваць. Пахаваны ў Харкаве.

Усяго створана каля 40 розных п’ес, як арыгінальных, так і на сюжэты іншых аўтараў. За сваю прафесійную дзейнасць і выхаванне цэлага пакалення актёраў-прафесіяналаў быў названы “бацькам новага ўкраінскага тэатру”. У п’есах Крапіўніцкага шмат наватарскіх прыёмаў і мастацкіх дэталей. Дзякуючы яму з’явіліся новыя эстэтычныя арыентацыі

ўкраінскага тэатра. Перапрацаваў творы Гоголя, рускай класікі, П. Мірнага, творы Р. Квітка-Аснаўяненкі.

П'еса "Дай сэрцу волю – прывядзе у няволю" мела некалькі рэдакцый, большасць даследчыкаў гаворыць пра яе этнаграфічны каларыт. Праблема сацыяльнай няроўнасці.

Міхайла Старыцкі

Увайшоў у гісторыю ўкраінскай літаратуры як паэт, празаік, драматург, перакладчык, актор, рэжысёр і арганізатар першага рэалістычнага прафесійнага тэатра. Нарадзіўся у в. Клішчынцы на Палтаўшчыне ў сям'і небагатага шляхціца. Навучаўся ў Харкаўскім і Кіеўскім універсітэтах, пачаў перакладаць на ўкраінскую мову творы А. Міцкевіча, Байрана, Гейне. Стварыў першае лібрэта да оперы. У Кіеве разам з кампазітарам Лысенкам стварыў аматарскі гурток і таварыства ўкраінскіх сцэнічных актараў. У Кіеве ў 1881 г. выдаў зборнік вершаў, пераклад на ўкраінскую мову "Гамлета". Значную частку літаратурнай спадчыны складаюць перапрацоўкі твораў іншых пісьменнікаў, што фармальна не падлягалі цензуры. Старыцкі перапрацаваў творы Нячуй-Лявіцкага, Гоголя, П. Мірнага, Э. Ажэшка, Ю. Крашэўскага. Апрацоўкі Старыцкага не былі механічным дзеяннем, хутчэй гэта было творчае пераасэнсаванне. Як заўважаў І. Франко, вельмі часта з простага сюжэта вырастаў арыгінальны твор. На матывы народных легенд Старыцкім былі створаны "Ой, не хадзі, Грыцю, да на вечарніцы", трагедыя "Марыся Багуслаўка". Старыцкі стварыў першую ўкраінскую тэатральную трупу.

Разуменне сацыяльных і нацыянальных праблем у вызваленчай барацьбе ўкраінскага народа выявіў у напоўненых трагедычным пафасам і пазначаных рысамі эпідэнасіі п'есах "Тарас Бульба" і "Багдан Хмяльніцкі". Разуменне праблем сучаснасці і сацыяльнай несправядлівасці існуючага грамадскага ладу адлюстравана ў п'есах Старыцкага "Зімовы вечар", "Разбітае сэрца", "У цемры". У п'есах "Апошняя ноч" і "Крыж жыцця" Старыцкі наблізіўся да паэтыкі п'ес "новай драмы" (Генрык Ібсен).

Іван Карпенка-Кары

Іван Табілевіч (1845-1907) нарадзіўся ў вёсцы Арсеннеўка на Харкаўшчыне. З-за матэрыяльных цяжкасцей атрымаў не вельмі добрую адукацыю. Амаль два дзесяцігоддзі службы пісарам і сакратаром дзяржаўнай паліцыі. У гэты ж час пазнаёміўся з Крапіўніцкім і разам з ім пачаў захапляцца заходне-еўрапейскай філасофіяй і літаратурай. Выконваў шмат роляў у п'есах пад кіраўніцтвам Крапіўніцкага. Пачынаў з празаічных апавяданняў, якія друкаваў пад псеўданімам Ігнат Карый. Пасля эксперыментуе ў галіне драматычных твораў, якія ён выдае ў 1886 г. асобнымі зборнікамі. Першы зборнік "Зборнік драматычных твораў", 1886 год: п'есы "Бандароўна", "Хто вінаваты", камедыя "Разумны і дурань". Лепшая п'еса – сатырычная камедыя "Мартын Баруля", дзе драматург высмейвае жаданне сялян прыпадабніцца да дваранаў (баранаў).

1. Засенко А. Марко Вовчок: (краткий очерк жизни и творчества) / А. Засенко. – М., 1958. – 39 с.
2. Мартынов А. Марко Вовчок / А. Мартынов. – Липецк: Кн. изд-во, 1960. – 27 с. – (Наши знат. земляки).
3. Брандис Е. Марко Вовчок / Е. Брандис. – М.: Молодая гвардия, 1968. – 335 с. – (Жизнь замечат. людей).
4. Брандис Е. Сила молодая / Е. Брандис. – М.: Дет. лит., 1972. – 240 с.
5. Походило, М. И. Нечуй-Левицкнй / М. Походило. – Киев: Наукова думка, 1966. – 406 с.

Тэма 5 Гісторыя ўкраінскай літаратуры пачатку ХХ стст.

- 5.1 Творчасць І. Франко.
- 5.2 Творчасць М. Кацюбінскага.
- 5.3 Творчасць Л. Украінкі.
- 5.4 Украінская навелістыка.

5.1 Творчасць І. Франко.

Івану Якаўлевічу Франко належыць, мабыць, самае ганаровае права прадстаўляць Украіну ў “галерэі самых высокіх інтэлектуальных дасягненняў” народаў свету. Ён адначасова спалучаў у сабе іпастасі паэта, празаіка, драматурга, фалькларыста, этнографа, культуролага, мовазнаўца, перакладчыка, рэпарцёра, рэдактара, а таксама палітыка, агітатара, рэвалюцыянера.

Іван Якаўлевіч Франко нарадзіўся 27 жніўня 1856 года ў в. Нагуевічы Драгобыцкага павета (цяпер в. Івана І. Франко Драгобыцкага раёна Львоўскай вобл.) у сям’і каваля. З шасці гадоў хлопчык вучыцца ў пачатковай школе ў суседнім сяле Ясеніця-моцная, пазней – у Драгабыцкай пачатковай школе пры манастыры, а яшчэ праз некаторы час – у Драгабыцкай гімназіі. Міхаіл Кацюбінскі ў нарысе пра Івана Франко адзначае, што здольнае дзіця ў сельскай школе навучылася чытаць на ўкраінскай, польскай і нямецкай мовах. У 1865 годзе памёр бацька. У 16 гадоў Франко застаўся круглым сіратой.

Першы верш – “Вялікдзень 1871 года” - прысвяціў бацьку. Перакладае творы Гамера, Сафокла, Гарацыя, Гейнэ. У гімназіі Іван Франко адстойвае меркаванне, што асновай ўкраінскай літаратурнай мовы павінна быць народная гаворка.

Пасля юнак едзе ў Львоў, паступае ва ўніверсітэт на філасофскі факультэт. Шмат піша, становіцца самай уплывовай фігурай у рэдакцыі часопіса “сябар”, цікавіцца філасофіяй, палітычнай эканоміяй, сацыялогіяй.

Вялікія надзеі на ажыццяўленне палітычных і літаратурных намераў ускладаў І. Франко на Кіеў, куды ён прыбыў у канцы лютага 1885

года. У 1877 годзе – першы арышт. І. Франко абвінавачваюць у прыналежнасці да падпольнай сацыялістычнай арганізацыі.

У 1892 годзе І. Франко з'язджае ў Вену, каб скончыць доктарскую дысертацыю. Праз год адбылася абарона, Франко атрымаў ступень доктара філасофскіх навук.

У 1894 годзе прадставілася магчымасць заняць прафесарскую пасаду кафедры гісторыі ўкраінскай літаратуры і мовы Львоўскага ўніверсітэта. Хоць пробная лекцыя і мела поспех, аднак лідары народнікаў “масквафілаў”, польска-шляхецкія шавіністы звярнуліся да паклёпу і правакацыі, каб не дапусціць І. Франко да прафесарскай пасады. Гэта не магло не засмуціць І. Франко, але і не спыніла яго далейшага духоўнага прагрэсу, якім бы цяжкім ён ні быў. У 1897 годзе Франко ад ператамлення захварэў. «Моцная, упартая натура, якая выйшла з жыццёвага бою цалкам нязломнай, - пісаў пра сустрэчу з І. Франко ў 1905 годзе Міхаіл Кацюбінскі. - У сваёй убогай хаце сядзеў ён за сталом босы і плёў рыбацкія сеткі, як бедны апостал. Плёў сеткі і пісаў паэму “Маісей”. Не ведаю, ці трапілася рыба ў яго сеткі, але душу маю ён паланіў сваёй паэмай”.

У 1908 годзе Франко зноў перажывае хваробу. Вялікае ператамленне прывяло да нярвовага зрыву, кантрактуры абедзвюх рук і пальцаў. Выйсці з гэтага стану дапамагло лячэнне ў Харватыі, на берагах Адрыятычнага мора.

Пачатак Першай сусветнай вайны заспеў сям'ю І. Франко ў трагічным становішчы. Хворая жонка знаходзілася ў шпіталі, сыны ў арміі. Пазбаўлены сродкаў да існавання, пісьменнік жыў у доме школьнага таварыша. Памёр Франко 27 траўня 1916 г., пахаваны на Лычакаўскіх могілках у Львове.

Паэзія

Стылістычна Франко належыць да рэалістычнага напрамку. У зборнік “З вяршынь і нізін” (1887) увайшлі творы творы грамадзянскай лірыкі (“Таварышам з турмы”, “Вечны Рэвалюцыянер”, “Муляры”, “Зямля мая”, “Турэмныя санеты” і іншыя). Вяршыняй інтымнай лірыкі І. Франко з'яўляецца кніга “Завялае лісце” (1896 г.). У зборніку “Мой Ізмарагд” (1897 г.) пераважаюць філасофскія матывы: рэфлексіі паэта пра дабро і зло, прыгажосць і вернасць, абавязак і сэнс чалавечага жыцця. Але і ў ёй знаходзім узор грамадзянскай лірыкі, у якой Франко ўвекавечыў пакуты роднага народа (“Па вёсках”, “Да Бразіліі” і іншыя). Драму ўласнага жыцця Франко адлюстравыў у зборніку “З дзён журбы” (1900 г.). Вялікае майстэрства праявіў Франко і ў шырокіх эпічных паэмах “Панскія жарты” (1887 г.), “Смерць Каіна” (1889 г.), “Іван Вішанскі” (1900 г.) і іншых. Шмат аўтабіяграфічнага ўклаў Франко ў сваю выдатную паэму “Маісей” (1905 г.), у якой на матэрыяле біблейскага сюжэту паказаны канфлікт правядыра з народам, асуджаецца здрада нацыянальных інтарэсаў і абвясчаецца ідэя служэння роднаму народу. Паэма “Маісей” - вынік

працяглай працы І. І. Франко, яго мастацкіх і філасофскіх пошукаў вырашэння праблемы ўзаемаадносін героя і натоўпу, індывідуальнасці і калектыўнай стыхіі. Паэма прысвечана ўкраінскаму народу, пра лёс якога Франко ўсё жыццё турбаваўся. Пра гэта гаворка ідзе ў пралогу: “Тваім будучым душу я непакою”. У аснову паэмы пакладзеная біблейская легенда пра прарока Маісея. Ён сорак гадоў, пераадольваючы пакуты, вёў габрэйскі народ да заветнай зямлі. Звярнуўшыся да біблейскага сюжэта, Франко надаў яму метафарычнае, прытчава-алегарычнае гучанне. У прадмове да аднаго з выданняў паэмы паэт пісаў, што асноўнай тэмай твора ён зрабіў смерць Маісея як прарока, непрызнанага сваім народам. Хоць паэма пераклікаецца з біблейскім сюжэтам, у ёй шмат уласных роздумаў І. Франко. Твор спраектаваны на сучаснасць паэта, і нават больш глабальна - на будучыню чалавецтва наогул. Глыбінны сэнс мае філасофская тэма непазбежнасці ахвяр у гістарычным прагрэсе любой нацыі.

У “Маісеі” вобраз біблейскага прарока прадстаўлены ў новым асвятленні. У трактаванні І. Франко - гэта фігура велічная і трагічная разам з тым. Імкнучыся прывесці народ у “даліну найцудоўнейшую”, прарок аддае яму ўсе духоўныя і фізічныя сілы, але абшчына, усклаўшы на Маісея ўвесь цяжар адказнасці, не даруе яму сваёй неўладкаванасці. Яна дакарае прароку, пагражае расправай. Разам з тым Маісей не маўчыць, сам Гасподзь прамаўляе яго вуснамі. Гэта быццам думы-малітвы, энергетычна напоўненыя, эмацыйна моцныя, насычаныя алегарычным зместам (у прыватнасці, прыпавесць пра цара дрэў).

Маісей усё яшчэ верыць і працягвае гэты цяжкі шлях, які яму асвятляла Неапалімая Купіна. Але тэма сумневу - вельмі важная ў паэме. Аслепленасць уласнага народа, яго нежаданне ісці далей сеюць у душы Маісея зерне сумневу, няўпэўненасці. У гэты крытычны, пераломны момант у пустыні прароку з’яўляецца Азазель. Няўпэўненасць ва ўласных сілах, уласнай праваце даюць магчымасць Азазель пераканаць Маісея ў марнасці шляху.

Цікава, што Азазель пераконвае Маісея ў тым, што гэта яго ўласнае жаданне вывесці народ з Егіпта, а не заповедзь Іеговы. А паколькі Маісей аказваецца не здольны давесці габрэяў да мэты, то “лепш за ўсё ўвесь свой цяжар пакласці на Бога”. Гэта значыць Бог, які існуе толькі ва ўяўленні, з’яўляецца выдуманым. Так Маісей страціў веру ў Іегову. Менавіта таму прарок павінен дайсці толькі да мяжы абяцанай Богам зямлі і памерці, так і не ступіўшы на яе.

Філасофскае разуменне шляху да асвечанай марай зямлі раскрывае і ўмела ўплецены ў канву твора “міф аб Арыёне”. У “Маісеі” гэты міф значна трансфармаваны ў параўнанні з арыгіналам, што ў інтэрпрэтацыі І. Франко выглядае натуральна. У тэксце падаецца тлумачэнне міфа, які таксама надае паэме філасофскае прачытанне: “Арыён – гэта ўся

чалавечнасць, поўная веры і сілы, якая імкнецца да нябачнай мэты”, а “хлопчык – логіка фактаў”.

Саракагадовыя блуканні габрэйскага народа па пустыні, проціпастаўленне натоўпу і прарока ў “Maicei” набываюць экзістэнцыяльныя параметры: гэта меркаванне і пра сэнс быцця чалавека ў агульным, і пра быццё нацыі, і пра духоўнасць як галоўны фактар існавання нацыі.

Паэма “Іван Вышэнскі”: вядомы ўкраінскі пісьменнік-палеміст вырашыў прысвяціць сваё жыццё Богу, загладзіць грахі ў пячоры на гары Афон. Як ён ні спрабаваў зрачыся зямных клопатаў, усё роўна не змог перамагчы любоў да Украіны, да праваслаўных, якія пакутуюць ад прыгнёту. Зямное жыццё ўрываецца да яго і павуціннем, і вішнёвымі пялёсткамі, і лістом ад братаў з Украіны. Ён зразумеў, што самы высокі Божы завет – любіць свайго бліжняга, таму вярнуўся з казакамі ў родны край, спусціўшыся ў іх барку такім фантастычна сімвалічным спосабам – па сонечным промні.

У асабістым жыцці І. Франко не пашанцавала: тройчы ён кахаў, і тройчы яго каханне адпрэчвалі. Першае каханне – Вольга Ражкевіч, якой бацька забараніў сустракацца з палітычным зняволеным, другая – Юзэфа Дзвонкаўская, якая адмовіла Франко і іншым прэтэндэнтам, таму што адчувала смяротную хваробу, трэцяя – Цаліна Жураўская, якую Франко любіў платанічнай і нешчаслівай любоўю. Інтымныя пачуцці паэта сканцэнтраваныя ў яго лірычным зборніку “Завялае лісце”.

Каханне лірычнага героя зборніка “Завялае лісце” хоць і з’яўляецца непадзельным, фатальным, аднак ён праяўляе душэўную высакароднасць у адносінах да той, якая так мучыць яго. Якія б пакуты ні разрывалі сэрца, ён не нясе ў сваёй душы помслівых пачуццяў, а, наадварот, усяляк уздымае вобраз каханай у сваім уяўленні.

Проза І. Франко.

Проза І. Франко складаецца больш са 100 апавяданняў і навел, дзесяці апавесцяў і раманаў. Галеча і пралетарызацыя Галіцкай вёскі – у цэнтры твораў са зборнікаў “У поце твару” (1890 г.) і “Галіцкія вобразы” (1897 г.). Сюды ж адносяцца аўтабіяграфічныя апавяданні “Малы Мірон”, “Грыцава школьная Навука”, “Аловак” і іншыя.

Вяршыняй прозы І. Франко з’яўляецца апавесць “Воа constrictor” (1878 г.) і сацыяльны раман “Барыслаў смяецца” (1882 г.). У іх упершыню адлюстраваны пачатак рэвалюцыйнай барацьбы рабочых і стыхійнае абуджэнне яго класавай свядомасці.

На аснове старых украінскіх летапісаў Франко напісаў гістарычную апавесць “Захар Беркут” (1882 г.), у якой адлюстравана гераічную барацьбу ўкраінскіх горцаў супраць манголаў у 1241 годзе. Іван Франко ўсё жыццё змагаўся супраць здраднікаў украінскага народа. Стварэнне вобраза здрадніка ў апавесці “Захар Беркут” і малюнак расправы народа над ім зрабіла твор больш бліжнім да сучаснасці, будзіла думку аб вызваленні ад

іншаземнага прыгнёту. У аднаўленні гістарычнага мінулага пісьменніку дапамаглі мастацкая выдумка і народная творчасць, у прыватнасці шырока вядомая ў Галіцыі і ў Закарпацці легенда аб затапленні манголаў тухольскай грамадой. Пісьменнік востра абыграў канфлікт паміж Тугар Ваўком і тухольскай грамадой, паказаў сілу народа ў барацьбе са сваімі прыгнятальнікамі.

У дні самых цяжкіх выпрабаванняў для народа Карпацкай Русі Тугар воўк становіцца здраднікам. Разам з мангольскімі правадырамі складае ён планы наступу, выдае з ляхамі месца абароны. У процівагу няслушнаму баярыну І. Франко падае вобраз маладога Максіма Беркута. Ён паказаў сябе бясстрашным рыцарам і валявым начальнікам. Вялікія гнеў і нянавіць праявіў да здрадніка Максім падчас збройнага сутыкнення з манголамі. Гераічна змагаўся юнак, аднак яго захопліваюць у палон, а няволя – горш за смерць. Лепш памерці, чым ратаваць жыццё здрадай. Для яго родны край, народ даражэй уласнага жыцця. З сэрцам, поўным любоўю да радзімы, паўстае перад чытачом Міраслава. Яна ўцякае з варожага лагера, пераходзіць на бок тухольцев, паведамляе аб нападзе ворагаў, вучыць іх, як зрабіць катапульта. Дзяўчына таксама здолела пастаяць за сябе, заслужыць сваё шчасце, сваю любоў да Максіма. З вялікай любоўю і шчырасцю перадаў пісьменнік пачуцці маладых патрыётаў сваёй Радзімы.

Маральнаму разлажэнню “вярхоў” тагачаснага грамадства ў Галіччыне Франко прысвяціў раманы “Для хатняга ачага” (1892 г.), “Стаўпы грамадства” (1895 г.) і “Шляхі-дарогі” (1899 - 1900 гг.). Аповесць “Блізняты” (1887 г.) мае дыдактычны характар. Проза І. Франко адзначаецца жанравым багаццем і рэалістычнай выявай жыцця ўсіх слаёў грамадства.

Сацыяльна-псіхалагічная аповесць “Шляхі-дарогі” апісвае цяжкае становішча сялян Галіччыны і пастаянную эксплуатацыю, выкліканыя іх недастатковай інфармаванаасцю аб сваіх правах. Адвакат Яўген Рафаловіч-прадстаўнік новай інтэлігенцыі, якая спрабуе адукаваць сялянскія масы, запаліць у іх жаданне змагацца за свае правы, сваю чалавечую годнасць. Спробы Рафаловіча не заўсёды прыносяць свой плён, таму што сяляне не разумеюць яго і не хочуць падтрымліваць. Рафаловічу супрацьстаяць прадстаўнікі ўлады, судовыя чыноўнікі, якія карыстаюцца непісьменнасцю сялян і за кошт гэтага ўзбагачаюцца.

Драматургія І. Франко.

У драматургіі Франко праявіў сябе майстрам сацыяльна-псіхалагічнай і гістарычнай драмы і камедыі: сацыяльна-псіхалагічная драма “Скрадзенае шчасце” (1893 г.) і вершаваная гістарычная драма “Сон князя Святаслава” (1895 г.). З вялікіх п’ес вядомыя камедыі “Рабіна” (1886 г.) і “Настаўнік” (1896 г.), аднаактовыя “Апошні крэйцар” (1879 г.), “Каменная душа” (1895 г.), “Майстар Чарняк” (1896 г.) і “Суд Святога Мікалая” (надрукавана ў 1920 г.).

У жанры дзіцячай літаратуры ён узбагаціў ўкраінскую літаратуру кнігамі “Калі яшчэ звяры гаварылі” (1899 г.), “ЛіС Мікіта” (1890 г.), “Прыгоды Дон Кіхота” (1891 г.), “Каваль Бассім”, “Абу-Касім” (1895 г.) і інш.

Работы І. Франко па тэорыі і гісторыі літаратуры і літаратурнай крытыкі (доктарская дысертацыя “Варлаам і Ёасаф. Старажытнахрысціянскі духоўны раман і яго літаратурная гісторыя” (1895 г.), “Разбор «Наймічкі» Шаўчэнкі” (1895 г.) з’яўляюцца каштоўным укладам ва ўкраінскае літаратуразнаўства. Найбольшай навуковай працай І. Франко з’яўляецца пяцітомнае выданне “Апокрыф і легенды з украінскіх рукапісаў” (1896–1910 гг) – манументальны збор тэкстаў рукапіснага матэрыялу і іх навуковага аналізу. З новай літаратуры Франко надаў увагу творчасці І. Катлярэўскага, М. Шашкевіч, Т. Шаўчэнкі, А. Каніскага, Лесі Украінкі, С. Самойленкі, Ст. Віннічэнкі і інш. Шэраг даследаванняў Франко прысвяціў славянскай літаратуры, асабліва расійскай і польскай, а таксама заходнееўрапейскай. Вынікам літаратуразнаўчых даследаванняў і манаграфій стаў артыкул “Паўднёваруская літаратура” (1904 г.) у слоўніку Бракгаўза і Эфрона і агульны курс “Нарыс гісторыі ўкраінскай літаратуры да 1890 г.” (1910 г.). Тэарэтычныя погляды аб задачах літаратуры ён сфармуляваў у артыкуле “Тэорыя і развіццё гісторыі літаратуры” (1899г.).

Франко надаваў увагу пытанням развіцця літаратурнай мовы: “Этымалогія і фанетыка ў паўднёварускай літаратуры”, “Літаратурная мова і дыялекты” (1907 г.), адстойваў думку пра адзіную ўкраінскую літаратурную мову на аснове прыдняпроўскіх дыялектаў і заходнеўкраінскіх гаворак.

І. Франко збіраў фактычны матэрыял па фальклору і этнаграфіі, напісаў шэраг даследаванняў аб вопратцы, харчаванні, народным мастацтве, вераваннях насельніцтва Галічыны, якія публікаваў у часопісах “Свет”, “Сябар”, “Жыцце і Слова”, “Заря”, “Кіеўская Даўніна” і інш. З 1898 годзе І. Франко кіраваў этнаграфічнай камісіяй, рэдагаваў “Этнаграфічны зборнік”.

Творы І. Франко перакладзены на многія мовы свету. Асобныя вершы перакладзены на музыку, некаторыя пражайныя творы экранізаваны і інсцэніраваны.

5.2 Творчасць М. Кацюбінскага

М. Кацюбінскі нарадзіўся ў 1864 г. у мястэчку Вінніца недалёка ад Палтавы у сям’і дробнага службоўца. Першапачатковую адукацыю атрымаў дома, пасля вучыўся ў павятовай школе, пасля – у духоўнай вучэльні. Першы друкаваны твор – “Наша хатка” – пабачыў свет у Львоўскім дзіцячым часопісе “Званочак”. Збіраўся паступаць ва ўніверсітэт,

але цяжка захварэла маці, аслебла, бацька стаў беспрацоўным (бо выступаў у абарону ўкраінскай мовы), пасля памёр.

М. Кацюбінскі пачынае працаваць хатнім настаўнікам у багатых сем'ях Палтаўшчыны. 1892 г. трапляе ў экспедыцыю, удзельнікі якой змагаліся з хваробай, што апанавала вінаграднікі. З 1898 г. пасяляецца ў Чарнігаве, пачынае працаваць у земскім ведамстве чыноўнікам статыстычнага бюро. У Чарнігаве стварае гурток інтэлігенцыі, дзе праводзіць “панядзелкі” і “суботы” ў сваім доме.

1912 г. стан здароўя вельмі пагоршыўся (сэрца), тройчы выязджае на лячэнне ў Італію, дзе знаёміцца і сябруе з М. Горкім. Памёр у 1913 г., пахаваны на Балдзінай гары ў Чарнігаве.

Кацюбінскі адыграў ва ўкраінскай літаратуры ролю рэфарматара нацыянальнай мастацкай традыцыі, быў наватарам, які ў некаторых выпадках апырэдзіў еўрапейскія мастацкія адкрыцці. У творах здолеў аб'яднаць народную і інтэлігенцкую мараль з еўрапейскай этыкай.

У творчасці М. Кацюбінскі выразна праяўлена імпрэсіяністычная плынь, яе вылучае сінтэз выяўленчых сродкаў сумежных мастацтваў, музыкі і жывапісу. За надзвычайнасць мастацкага мыслення М. Кацюбінскага ва ўкраінскай крытыцы часта называлі сонцапаклоннікам.

Адным з першых твораў Кацюбінскага лічыцца замалёўка “На камяні”. Тут выяўлена наватарства пісьменніка ў жанравым плане. Сюжэтную кампазіцыю складаюць унутраныя перажыванні герояў. Творам М. Кацюбінскага ўласцівы паглыблены псіхалагізм.

“Лялечка”. Навела распавядае пра гістарычнае мінулае ўкраінскага народа і з'яўляецца адным з узораў паглыблення псіхалагічнага аналізу.

“Квецень яблыні”. Наватарскае па тэме і спосабах мастацкай рэалізацыі.

“Intermezzo” на першы погляд – выяўленне ў сімвалічнай форме ўнутраных працэсаў, што адбываюцца ў душы героя.

У апавесці “Fata morgana” ўзнімаецца праблема атрымання сялянамі зямлі, выхаду на мастацкую арэну новага тыпу героя, які пасля падзей першай рускай рэвалюцыі разумее фатальнасць свайго лёсу і трагізм свайго існавання. Праблемы, узнятыя ў апавесці, блізкія па сваім ідэяна-тэматычным коле да праблем, узнятых у паэме Я. Коласа “Новая зямля”.

У апавесці “Цені забытых продкаў” расказваецца пра побыт ўкраінскага племені гуцулаў, якія жывуць ў цеснай сувязі з прыродай. У цэнтры твора – апісанне адвечнай гісторыі кахання паміж Іванам і Марічкай, якія нагадваюць Рамэа і Джульету і існуюць у міфалагічным часе, таму што ў іх свядомасці заўсёды прысутнічаюць успаміны пра продкаў. Галоўныя героі апавесці паўстаюць як алегорыя вечнага кругазабавоту жыцця.

Пасля 1906 г. наступае трэці перыяд творчасці. М. Кацюбінскі піша шэраг навел з гумарыстычным і іранічным зместам, дзе гучыць і экзістэнцыяльная праблематыка.

5.3 Творчасць Л.Украінкі

Жыццёвы і творчы шлях.

Ларыса Пятроўна Косач нарадзілася 25 лютага 1871г. у Жытомірскай вобласці, у сям’і павятовага чыноўніка-юрыста і вядомай украінскай пісьменніцы, грамадскага дзеяча Алены Пчолкі.

Маці, даглядаючы дзяцей (іх было шасцёра), спрабавала даць ім нацыянальна арыентаванае выхаванне. У сям’і размаўлялі на ўкраінскай мове, чыталі ўкраінскія кнігі, штогод адзначалі шаўчэнкаўскае свята. Дзеці з дзяцінства хадзілі ў нацыянальнай вопратцы, паважалі народныя звычаі.

Застудзіўшыся, Леся з 1881 г. стала цяжка хварэць. Спачатку балела нага, потым левая рука. Дзяўчынку лячылі па-хатняму ад рэўматызму, а ў яе былі сухоты.

Рана праявіўся ў Лесі Украінкі паэтычны талент. Яе верш “Надзея” датуецца 1880 годам, родныя ўспамінаюць, што яна стала пісаць яшчэ раней. З ранняга ўзросту захаплялася народнымі песнямі, абрадамі, звычаямі, якія разам з творчасцю еўрапейскіх пісьменнікаў фармавалі яе эстэтычныя густы і погляды.

Станаўленне творчай індывідуальнасці паэтэсы адбывалася інтэнсіўна. Ужо ацэньваючы першую кнігу Лесі Украінкі “На крылах песен”, І. Франко назваў яе найважнейшым дасягненнем украінскай літаратуры за той год. Сапраўды, яна вылучалася грамадзянскімі матывамі, аптымістычным гучаннем, рытмічнымі пошукамі.

Цяжкім выпрабаваннем для паэтэсы сталі хвароба і смерць Сяргея Мяржынскага (беларус) у 1901 г. Іх узаемаадносіны адлюстраваны ў вершах “Парвалася нескончаная размова”, “Твае лісты заўсёды пахнуць звялымі рукамі...”, “Хацела б я цябе, як плюшч, абняць”, “Я бачыла, як ты хіліўся да зямлі”. Гэтыя творы Л. Украінка пісала, будучы цяжка хворай, хвароба прагрэсіравала, парушаючы душэўную раўнавагу, прыносячы невыносны боль.

Пісьменніца вымушана была выязджаць на лячэнне ў Крым, Егіпет, Грузію. Даводзілася пераадольваць матэрыяльныя цяжкасці, аднак Леся Украінка, адмаўляючы сабе ў неабходным, на ўласныя сродкі арганізавала фальклорную экспедыцыю для запісу на фанограф кабзарскіх дум.

Заставаліся апошнія месяцы жыцця геніяльнай пісьменніцы. 1 жніўня 1913 г. у грузінскім мястэчку Сурамі спынілася сэрца Лесі Украінкі. Яе цела было перавезена ў Кіеў і пахавана на Байковых могілках побач з магіламі бацькі і брата.

Цыклы лірычнай паэзіі.

Як і Іван Франко, Леся Українка, ствараючы паэтычныя зборнікі, часта кіравалася не храналагічным прынцыпам размяшчэння твораў, а складала іх па матывах або жанрах у цыклы.

Паэтка спрабавала так размяшчаць вершы, каб расло напружанне галоўнай думкі. Такім чынам, цыклізацыя становілася адной з характэрных асаблівасцей не проста кампазіцыі зборнікаў, але і выяўленнем ідэйнай пазіцыі аўтара. Так з'яўлялася магчымасць усебакова ахарактарызаваць лірычнага героя паэтки - мужную, нацыянальна свядомую грамадзянку, якая не можа змірыцца са светам гвалту, усёй істотай пратэстуе супраць тыраніі. Гарачая патрыётка, яна марыць бачыць родную зямлю свабоднай і шчаслівай.

Кідаецца ў вочы інтэнсіўнасць духоўных пошукаў паэтэсы, арганічнае адзінства яе грамадзянскай пазіцыі і маральна-этычных перакананняў. Леся Українка, нягледзячы на фізічныя пакуты, у творчасці паўстае змагаром.

“Сем струн”. Вершы цыклу напоўненыя рамантычным пафасам пераадолення жыццёвых цяжкасцей (“Я развею сваю тугу вольным спевам у цёмным лузе”), яе гатоўнасцю памерацца сіламі з бядой, упэўненасцю ў перамозе сіл добра. Цыкл выклікае цікавасць сваёй кампаноўкай: у ім аб’яднаны сем вершаў, кожны з якіх мае назву адной з нот. Акрамя таго, кожны твор мае і падзагалавак, які паказвае на яго жанравую спецыфіку (гімн, песня, калыханка, санет, рандо, нахцюрн, секстына).

“Слёзы-перлы”. Цыкл “Слёзы-перлы” прысвечаны Івану Франко. Гэта трыпціх, аб’яднаны патрыятычнай ідэяй, невымоўнай тугой паэтки, выкліканай шматвяковай пакутай разадранай чужынцамі, разрабаванай і заняволенай роднай зямлі. Франко пісаў, што ў гэтым цыкле гучыць голас болю за закуты ў кайданы народ.

“Нявольніцкія песні”. Гэтаму цыклу, створанаму ў 1895–1896 гг., належыць асаблівае месца ў грамадзянскай лірыцы Лесі Українкі. Як сведчыць назва цыклу, вобраз няволі ў ім арганічна злучаецца з вобразам песні. Адсюль і непарыўнасць матываў грамадзянскага абавязку асобы і ролі мастацкага слова ў станаўленні чалавека, у кансалідацыі народа, супрацьстаянне прыгнёту.

“Песні аб волі”. Рэвалюцыйныя падзеі пачатку ХХ ст. знаходзяць водгук у цыкле «Песні аб волі» (1905), лейтматывам якога з’яўляецца думка аб несумяшчальнасці тыраніі і свабоды. Вызваленчым рухам патрэбныя не жаласныя, а баявыя песні. Новую песню, якая б «ззяла, як прамень», «клекатала і буяніла, як полымя», павінны ствараць самі змагары.

“Мелодыі”. Вершы цыклу, напісаныя ў 1893 - 1894 гг., перадаюць самыя патаемныя перажыванні Лесі Українкі. Яна старалася не выносіць на суд чалавечы фізічны бол, аднак бывалі і выключэнні.

«Рамансы». Гэты цыкл напісаны ў 1893 - 1894 гг. Як вядома, раманс – гэта від лірыкі, які ствараўся з мэтай яго музычнай інтэрпрэтацыі.

У класічным еўрапейскім рамансе ствараецца асаблівая напеўная інтанацыя, выкарыстоўваецца характэрнай вобразнасці, якая павінна раскрыць пачуцці чалавека. Леся Українка праявіла сябе наватарам і ў гэтым жанры: маеца на ўвазе ўжыванне не напеўнай, а размоўнай інтанацыі.

Зліццё аўтабіяграфічнага пачатку і мастацкай выдумкі, абагульненага, грамадзянскага і інтымнага - характэрная асаблівасць лірыкі Лесі Українкі. Яе паэтычнае слова - найбуйнейшае дасягненне ўкраінскай лірыкі на мяжы стагоддзяў.

Паэмы.

Хоць наватарства Лесі Українкі аказалася яркім у лірыцы, аднак яна звярталася і да такіх паэтычных жанраў, дзе перапляталася лірычнае і эпічнае. Пра цягу да ліра-эпасу ўжо сведчыла цыклізацыя вершаў. Ліра-эпічны характар маюць і яе легенды, у тым ліку створаныя на аснове ўражанняў ад знаходжання ў Егіпце ("Сфінкс"), і пры інтэрпрэтацыі біблейскіх ("Саул") і рыцарскіх ("Прынцэса") матываў.

Драматычныя творы.

Драматыргія Лесі Українкі - фенаменальная з'ява ва ўкраінскай літаратуры: яна ўражвае навізнай тэм, вастрынёй сацыяльна-псіхалагічных канфліктаў, філасофскімі абагульненнямі, паэтычнай прыгажосцю, высокай культурай верша. Гарачае адмаўленне ўсяго варожага, рэакцыйнага, закасацянелага ў жыцці, сцвярджэнне гуманістычных ідэалаў паказваецца ў яе творах з пазіцыі неарамантызму. Творчасць Лесі Українкі - якасна новы этап у развіцці ўкраінскай драматыргіі.

З імем Лесі Українкі звязаны росквіт драматычнай паэмы ва ўкраінскай літаратуры. Гэты жанр прыцягваў пісьменніцу магчымасцю ўздымаць вострыя грамадска-палітычныя, маральна-этычныя праблемы ў форме слоўных паядынкаў паміж носбітамі альтэрнатыўных поглядаў, прыхільнікамі радыкальных або кансерватыўных ідэй. Акрамя таго, драматычная паэма дае шырокі прастор для выяўлення суб'ектыўных адносін аўтара да аб'екта адлюстравання, а адсюль і яе эмацыянальнасць, сардэчнасць, усхваляванасць. Маналогі персанажаў, асабліва так званыя ўнутраныя, спрыяюць выяўленню іх псіхічнага стану, абвастрэнню ідэйных канфліктаў.

Адной з першых спроб Лесі Українкі ў гэтым жанры стала лірыка-драматычная паэма «Апантаная» (1901), напісаная на аснове евангельскага матыва - вучэнне Ісуса Хрыста аб любові да бліжняга, нягледзячы на тое, хто ён: сябар або вораг.

Так, у драматычных паэмах "Вавілонскі палон" (1903) і "На руінах" (1904) Леся Українка па-новаму асэнсоўвае падзеі, звязаныя з гібеллю Старажытнай Іудзеі, яе заваяванне Вавілонам. У іх галоўная ўвага звернута да праблемы ўзаемаадносін паміж паняволенымі і пераможцамі, на духоўны раскол сярод заваяваных.

Драматычную паэму “Оргія”, скончаную ў сакавіку 1913 г., можна лічыць лебядзінай песняй Лесі Украінкі. Тэма трагічнага лёсу мастака-патрыёта тут асвятляецца ў некалькіх аспектах. А трагізм жыцця грэцкага кампазітара і музыканта Антэя абумоўлены перш за ўсё каланіяльным станам яго радзімы, заваяванай рымлянамі. Адсюль – вастрыня псіхалагічнага канфлікту, які рухае дзеянне. Пакуты Антэя звязаныя з заняпадам роднай культуры, бо яе носьбіты дзеля матэрыяльных выгод пераходзяць на службу да каланізатараў.

5.4 Украінская навелістыка

В. Стэфанік.

У 1899 г. выйшаў першы зборнік навел “Сіняя кніжачка”, пазней з’явіліся зборнікі “Каменны крыж” (1900), “Дарога” (1901), “Маё слова” (1905). На фарміраванне пісьменніка вялікі ўплыў аказалі творы Шаўчэнкі, Марко Ваўчок, Панаса Мірнага. Навелам Стэфаніка ўласцівы выключны лаканізм. Пісьменнік пазбягае апісальнасці і канцэнтруе ўвагу на раскрыцці ўнутранага жыцця, перажыванняў чалавека. Героі Стэфаніка – простыя, змучаныя жыццём людзі. У навелах Стефанік выводзіць невялікую колькасць персанажаў. У цэнтры навелы часцей за ўсё адзін персанаж. На ім засяроджана ўся ўвага.

Герой навелы “Сіняя кніжачка” – селянін Антон, які згубіў усю маёмасць і сям’ю. Ён развітваецца з былой хатай. Сумуе. Але няма ніякага выйсця, ён павінен шукаць сабе сродкі для існавання, маючы пры сабе сінюю кніжачку – пашпарт, які дае права ісці на заробкі.

Бацька безнадзейна хвораў дзяўчыны (навела “Каця”) не мае магчымасці лячыць сваю дачку, выдаткі на лячэнне яму не па сілах. Цяжкае жыццё ўплывае на свядомасць чалавека, робіць яго чэрствым і абьякавым.

Навела “Навіна”. Бедны селянін, які аўдавеў, не мае магчымасці расціць дзяцей. Ён бачыць перад сабою худых ад голаду дзвюх дзяўчынак і вырашае іх патапіць, каб пазбавіць ад пакут. Меншую патапіў, а старэйшая адпрасілася. Пісьменнік засяроджвае ўвагу на псіхалагічных дэталях, раскрывае душэўны стан чалавека.

Час ад часу дзеянне навелы пісьменнік пераносіць у карчму, дзе збіраюцца сяляне, каб напіцца ад гора (“У карчме”, “Сям’я Леся”). Стэфанік паказвае цяжкую працу малазямельнага селяніна, які працуе побач са сваім канём на роўных (“Каменны крыж”).

У навелах Стэфаніка значным з’яўляецца сатырычны элемент. Больш за ўсё гэта тычыцца твораў, што адлюстроўваюць цяжкае становішча насельніцтва Заходняй Украіны пад уладай панскай Польшчы.

Марко Чарамшына.

Яго навелы прасякнутыя сумам аб лёсе свайго народа. Сумуе прырода, сумуюць героі, стогнуць горы, выміраюць сёлы. Часта пісьменнік

адлюстроўвае перажыванні дзяцей і падлеткаў. У навеле “Святы Мікола ў гарце” за падаткі забіраюць нават старую ікону святога Мікалая. Пра гераічнае жыццё настаўніцы ва ўмовах варожых адносін да школы расказваецца ў навеле “Ці не падарыць вады”. Сяляне паднялі бунт супраць настаўніцы, вырашылі закідаць калодзеж каля школы, аднак пабачыўшы любоў дзяцей да настаўніцы, сяляне спыніліся і засаромеліся. Пра трагедыю Першай сусветнай вайны Чарамшына расказвае ў навелах “Зраднік”, “Сяло вымірае”.

В. Кабылянская.

Лепшым творам Кабылянскай з’яўляецца апавесць “Зямля” (1902). У ёй раскрыта праблема зямлі, аналізуецца трагедыя чалавека, абумоўленая ўладай зямлі.

У навелах “Арыстакратка”, «*Impromptu phantasie*» паказваюцца маральна-этычныя праблемы жыцця інтэлігенцыі. У навеле “Жабрачка” пісьменніца ўпершыню паказвае чалавека з народа, які апынуўся без сродкаў да існавання. Праўдзівыя малюнкi жыцця вёскі Кабылянская адлюстравала ў навелах “На палях”, “Час”, “У св. Івана”.

1 Гундорова, Т. Франко не Каменяр. Франко і Каменяр / Т. Гундорова. – Кіў: Критика, 2006. – 352 с.

2 Гундорова, Т. Проявлення Слова. Дыскусія раньняго украінскаго модернізму / Т. Гундорова. – Кіў: Критика, 2009. – 447 с.

3 Гундорова, Т. *Femina melancholica*. Стат’ і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської / Т. Гундорова. – К. : Критика, 2002. – 272 с.

4 Ключановіч, І. М. Скрозь тоўшчу часу і жыцця (Леся Українка і Сяргей Мяржынскі) / І. Ключановіч // Беларуская літаратура. – Вып. 15. – Мн. : Універсітэцкае, 1987. – С. 36-42.

5 Костенко, Л. М. Леся Українка / Л. Костенко. – М. : Книга, 1971. – 364 с.

6 Моренец, В. Національні шляхи поетичнога модерну першай паловіны ХХ ст.: Украіна і Польша. – К. : Вид-во Соломіі Павличко «Основи», 2002. – 372 с.

7 Наенко, М.К. Романтичний епос: ефект романтизму і українська література / М.К. Наенко. – К. : ВУ «Просвіта», 2000. – 382 с.

8 Усі українські поети / Упорядники Ю.І. Хізова, В.В. Щоголева. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. – 448 с.

9 Агеева, В. Поетеса злему століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації / В. Агеева. – К. : Либідь, 1999. – 264 с.

10 Бабышкін, О. Леся Українка / О. Бабышкін. – М. : Просвещение, – 1970. – 210 с.

Тэма 6 Украінская літаратура Савецкага часу

6.1 Украінская літаратура 1920-х гадоў

Звяржэнне самадзяржаў ў лютым 1917 г., уздым нацыянальна-культурнага руху. У розных рэгіёнах Украіны адкрываюцца нацыянальныя

школы, у Кіеве ствараюцца Украінскі народны універсітэт, Украінская акадэмія мастацтваў, Украінская акадэмія навук, Нацыянальная бібліятэка.

У 20-х гадах літаратурнае жыццё на Украіне набывае новыя формы развіцця – ствараюцца літаратурныя аб'яднанні. Да саюза сялянскіх пісьменнікаў “Плуг”, які быў створаны ў 1922 г., увайшлі літаратары, якіх прыцягвалі праблемы вёскі (Сяргей Піліпенка, Андрэй Галаўко, Пятро Панч, Іван Сенчанка).

Імкнучыся прыцягнуць сялян да грамадскага жыцця, “плужане” адкрылі свае філіялы ў многіх гарадах. Праўда, “масавізм” прыводзіць да зніжэння мастацкага ўзроўню самой літаратурнай творчасці. Гэта і не дзіўна, бо “плужане” заклікалі апусціць мастацтва з п'едэстала на зямлю, каб зрабіць яго зразумелым для ўсіх.

Па ініцыятыве Васіля Эллана-Блакiтнага ў 1923 г. ствараецца саюз пралетарскіх пісьменнікаў “Гарт”, у які ўвайшлі Паўло Тычына, Уладзімір Сасюра, Аляксандр Даўжэнка, Мікола Хвylёвы. Пасля смерці кіраўніка саюза самыя актыўныя сябры “Гарта”, які распаўся, у 1925 г. арганізуюць “Вольную акадэмію пралетарскай літаратуры” (“Ваплiтэ”), арыентуючы пісьменнікаў на засваенне мастацкага вопыту лепшых еўрапейскіх літаратараў. Сябрамі гэтага аб'яднання былі Мікола Хвylёвы, Мікола Куліш, Юрый Яноўскі, Аркадзь Любчанка, Астап Вішня, Юрый Смоліч, Алесь Перадсвятальны.

Мікола Хвylёвы ў артыкулах паказвае небяспеку “масавізму” для развіцця літаратуры, бо гэта штурхала літаратуру да банальнага ілюстравання “правільных” палiтычных лозунгаў. Так узнікае літаратурная дыскусія 1925 - 1928 гг., у якой абмяркоўваюцца пытанні мастацкага майстэрства, развіцця ў літаратуры розных стылявых плыняў. Мікола Хвylёвы арыентуе пісьменнікаў на “псiхалагічную Еўропу”, абгрунтоўвае тэорыю “рамантыкі вітаізму” як новага мастацкага светаўспрымання, як сцвярджэння ідэй актыўнай асобы, што будзе новы свет. Заклікі Міколы Хвylёвага падтрымліваюць Міхайла Магілянскі, Мікола Зераў.

У ходзе дыскусіі пачалі закранацца і пытанні палiтычнага развіцця УССР, і тады на распараджэнні Іосіфа Сталіна пасыпаліся ўдары супраць “хвylявізму” як нацыяналістычнага ўхілу ў кампартыі. У процівагу “Ваплiтэ”, якая падвяргалася жорсткай крытыцы, у 1927 г. ствараецца пракамуністычны Усеўкраінскі саюз пралетарскіх пісьменнікаў (ВУСПП), кіраўнікі якога - Іван Кулік, Уладзімір Карак, Іван Кірыленка, Іван Мікіценка. “Ваплiтэ” ў 1928 г. самараспусцілася.

Сярод іншых літаратурных груп варта назваць аб'яднанне футурыстаў, якія не раз змянялі сваю назву (“Аспанфут”, “Асацыяцыя камун-культыўцаў”, “Новая генерацыя”). Абвясціўшы сябе мастакамі будучыні, футурысты грэблівва ставіліся да традыцый мінулага, да “правінцыйнасці” папярэднікаў. Яны заклікалі да распрацоўкі тэм сучаснасці, засваення тых навацый, якія, на іх думку, зрабілі б пераварот у літаратуры.

Паэт Валяр'ян Палішчук арганізаваў аб'яднанне “Авангард”, спрабаваў ўвасабляць у творчасці ідэю “дынамічнага канструктывізму”. Ён актыўна прапагандаваў у паэзіі верлібр (свабодны верш), лічачы, што праз яго можна дасягнуць вяршыняў еўрапейскай літаратуры.

Аб'яднанне “Маладняк”, якое мела філіялы ў Харкаве і Кіеве, спрыяла прыцягненню пачаткоўцаў да мастацкай творчасці. Сярод яго сяброў былі Павел Усенка, Леанід Первамайскі, Мікалай Шарамет, Аляксандар Карняйчук.

Матывы і вобразы паэзіі.

Яшчэ ў пачатку стагоддзя ва ўкраінскай паэзіі вылучыліся розныя стылявыя плыні.

Нават вершы Міхайла Сяменкі, які ўвесь час дэклараваў прынцыпы “мастацтва будучыні”, успрымаюцца як рамантычныя. У жорсткі час грамадзянскай вайны Міхайло Сяменка паказвае прыгажосць «вызваленай працы», пранікаючы позіркам у будучыню (паэмы “Тав. Сонца”, “Стэп”). Касмічным пафасам, напружанымі рытмамі пазначана яго “Каблепаэма”, што стаіць у адным шэрагу з творамі Паўло Тычыны (“У касмічным аркестры”), Васіля Эллана-Блакітнага (“Удары молата”), Уладзіміра Сасюры (“1917 год”).

Значны ўклад у развіццё ўкраінскай паэзіі зрабілі Мікола Зераў, Максім Рыльскі, Паўло Філіповіч, з імёнамі якіх звязана развіццё неакласіцыстычнай стылёвай плыні. Яе характарызуе паважлівае стаўленне да класікі - ад антычных узораў да дасягненняў еўрапейскай паэзіі XX ст.

Мастацкія пошукі прозы.

Бурлівы час вызначыў і змест, і своеасаблівасць мастацкай формы навелістыкі (а менавіта жанры “малой” прозы дамінавалі тады) рэвалюцыйнай эпохі. На старонках газет, на старонках часопісаў і альманахаў з'яўляліся навэлы, “накіды”, “эцюды” пра вастрыню і жакі братазабойчай вайны, якая ахапіла Украіну. Гэтая тэма застаецца галоўнай і ў пачатку 20-х гадоў у навэлах Рыгора Косынкі (“Перад святаннем”, “Таварыш Гаўрыш”, “Маці”), апавяданнях Андрэя Галаўко (“Чырвоная хустка”, “Філіпка”), эцюдах Міколы Хвylёвага (“Салонскі Яр”), дзе адлюстроўваліся драматычна-трагічныя эпізоды таго ліхалецця. Эпічныя апісанні спалучаліся ў іх з лірычнымі, маналогі і дыялогі былі вельмі напружанымі. Кідаецца ў вочы фрагментарнасць малюнка, перарыўнасць апавядання, імкненне аўтараў паказаць падзеі, як яны адбілася ў душы чалавека, перадаць настрой, выкліканы імі, што надае імпрэсіяністычнай манеры прозы сімвалічную афарбоўку. А цікавасць да незвычайнага ў дзеяннях чалавека, увага да выключных сітуацый збліжаюць гэтыя творы з рамантычным пісьмом, з развіццём неарамантычнай мастацкай плыні.

З сярэдзіны 20-х гадоў проза становіцца больш аналітычнай, у прыватнасці ў мастацкім даследаванні новых сацыяльных працэсаў, што адбываліся ў паслярэвалюцыйнай вёсцы (“Пустазелле” Андрэя Галаўко,

“Старыя Гнёзды”, “Там, дзе вербы над сажалкай” Пятра Панча, “Палітыка” Рыгора Касынкі). Навізнай тэмы вылучаўся раман Валяр’яна Пидмагільнага “Горад”, у якім раскрываецца ўнутраны свет вясковага юнака, што прыбывае на вучобу ў Кіеў.

Працягваючы традыцыі нацыянальнай сатыры і гумару, Астап Вішня стварае арыгінальны праязны жанр “усмешкі” – невялікія па аб’ёме гумарэскі, у якіх бы знутры, ад апавядальніка выкрываюцца негатыўныя грамадскія і бытавыя з’явы, якія прадвызначалі адпаведныя паводзіны людзей. У гэтых творах важную ролю адыгрываюць дыялогі і палілогі, афарбаваныя спецыфічнай, часта жаргоннай лексікай, насычанымі фразеалагізмамі. Гэтыя гумарэскі аб’ядноўваліся ў цыклы “вясковых”, “кааператыўных”, “замежных”, “крымскіх”, “літаратурных” усмешак. Адным словам, проза 1920-х гадоў ўзбагацілася новымі імёнамі, яе вылучае разгалінаваная мастацка-стылява сістэма. Пашырэнне тэматычных гарызонтаў прозы суправаджалася інтэнсіўнымі пошукамі эстэтычнай рэалізацыі парушаных сацыяльных і маральна-этычных праблем. У прозе ўзмацняецца эпічны пачатак, лірызацыя адыходзіць на другі план, узбагачаецца і жанравая сістэма.

Абнаўленне драматургіі.

Драма як асабліва складаны літаратурны род заўсёды развівалася павольней, чым лірыка або эпас. У паслярэвалюцыйныя гады і на гэтай ніве прыкметныя тэматычнае абнаўленне і ўзбагачэнне мастацкіх прыёмаў. На гэтыя працэсы уплывала і развіццё сцэнічнага мастацтва, дзе на той час актыўна эксперыментавалі рэжысёр-наватар Лесь Курбас.

Масавыя тэатральныя відовішчы, якія арганізаваліся ў гады рэвалюцыі на плошчах вялікіх гарадоў у святочныя даты, абумовілі з’яўленне адпаведных літаратурных сцэнарыяў, дзе арыгінальныя з’явы, карціны спалучаліся з выкарыстаннем адаптаваных для тэатральнай пастаноўкі эпізодаў з твораў нацыянальнай і замежнай класікі. Менавіта такім быў сцэнарый “Першы дом новага свету”, у напісанні якога прымаў удзел Паўло Тычына.

Асновай тагачасных прадстаўленняў часта былі інсцэніроўкі твораў Тараса Шаўчэнкі, пафас якіх адпавядаў вастрыві гістарычнага моманту. Так, пад рэжысурай Леся Курбаса з поспехам праходзіў спектакль “Гайдамакі”. Святло рампы ўбачылі і інсцэніраваныя паэмы “Вялікі лёх”, “Ерэтык”, “Манах” Тараса Шаўчэнкі, “Майсей” Івана І. Франко. У рэпертуары школьных, клубных аматарскіх гурткоў былі інсцэніроўкі твораў “Праходзяць дні”, “Кабзар” у сялянскай хаце» (па матывах паэзіі Тараса Шаўчэнкі), “Да святла” Івана І. Франко, створаныя Сцяпанам Васільчанка, а таксама яго аднаактавыя п’есы, напісаныя па матывах уласных апавяданняў (“Свёкар”).

Вастрывыя грамадзянскай вайны, якая раз’ядноўвае ўкраінскую сям’ю, прыводзіць да трагедыі, адлюстраваная ў драме Уладзіміра Вінічэнка “Між дзвюх сіл”.

Народнай трагедыяй стала п'еса Міколы Куліша "97".

П'есы Міколы Куліша канца 20-х гадоў ("Народны Малахий", "Міна Мазайла") пазначаны сатырычным выкрыццём з'яў і тыпаў, спароджаных таталітарнай сістэмай. Смех драматурга скіраваны супраць перараджэнцаў, дэмагогаў, прыстасаванцаў, бюракратаў.

Над гістарычнай тэматыкай паспяхова працаваў Іван Качарга. Драматычная паэма "Вяселле Свідчкі" на матэрыяле з жыцця сярэднявечнага Кіева праводзіць ідэю векавечнай барацьбы ўкраінцаў за незалежнасць.

6.2 Украінская паэзія савецкага часу

Васіль Стус

Нарадзіўся ў 1938 г. у в. Рахноўка Вінніцкай вобласці. Скончыў філалагічны факультэт Данецкага педагагічнага інстытута, працаваў настаўнікам і журналістам.

Дэбютны зборнік паэзіі В. Стуса меў назву "Кругаверць", у ім пануюць жыццесцвярджальныя матывы, матывы прыгажосці і гармоніі свету, лірычнага героя вызначаюць дабрыва, пачуццё любові да ўкраінскага народа.

Другі паэтычны зборнік – "Зімовыя дрэвы" – працягваў паэтычныя традыцыі паэзіі шасцідзясятнікаў. Пераважае грамадзянская лірыка, звязаная з роздумам над лёсам украінскай культуры.

Найбольш значным дасягненнем В. Стуса лічыцца зборнік вершаў "Палімпсест". Зборнік вызначаецца мастацкай даканаласцю і філасофскай глыбінёй. Вершы зборніка тыпалагічна блізкія да лепшых твораў сусветнай паэзіі (Рыльке, Верхарн). Гэта спроба зразумець сутнасць паняцця Бог, свабода, стаць на шлях удасканалення, усведамлення сябе часткай макракосму. Зборнік насычаны хрысціянскай сімволікай, традыцыі якой Стус выводзіць з твораў украінскіх пісьменнікаў.

Вельмі часта ў зборніку "Палімпсесты" гучаць экзістэнцыяльныя матывы (выбару, пагранічнага існавання).

Верш "На калымскім марозе каліна" будуюцца на кантрастах, дзе праз чырвоны (каліна) і белы (снег) супрацьпастаўляюцца жыццё і смерць. Метафары верша вызначаюцца пранікліваасцю і эмацыянальнай узрушанасцю. Аўтар пераасэнсоўвае фальклорны вобраз каліны, каб перадаць смутак па радзіме. Ягады расліны ў праекцыі Стуса – гэта слёзы, а сам куст, калі зацвітае, плача слязьмі.

Паэзія Стуса многімі даследчыкамі разглядаецца як паэзія інтэртэкстуальная.

6.3 Украінская проза савецкага часу

А. Вішня.

Жыццёвы шлях

Астап Вішня (сапраўднае імя – Павел Міхайлавіч Губенка).

Яго жыццё было незвычайным, напоўненым самымі рознымі падзеямі, сумнымі і радаснымі, але ён заўсёды ўспрымаў іх з гумарам. Дарэчы, старэйшы брат Астапа Вішні – таксама пісьменнік, гумарыст, вядомы як Васіль Чачвянскі. Астап Вішня на працягу ўсяго свайго жыцця дапамагаў людзям. Ён іх вельмі любіў. І яны яго любілі і паважалі надзвычай. Максім Рыльскі, бліжэйшы сябар, так казаў пра А. Вішню: «Ён свяціў, як сонца, да яго людзі цягнуліся, як да сонца. Ён умеў і грымець, як гром, і голасу баяліся ўсе паўзуны і нягоднікі».

Сям'я Губенков не была заможнай. Бацька працаваў у абшарніцкім маёнтку. «Галеча. галеча», – успамінаў пасля пісьменнік. І ўсё ж бацька марыў даць адукацыю ўсім дзецям. У шасцігадовым узросце Паўлушу аддалі ў мясцовую пачатковую школу. Ён вельмі рана навучыўся чытаць. Як успамінае сястра, часта чытаў на падстрэшках, у адзіноце, і доўга потым хадзіў задуманы. Браў кнігі з сабой, калі бегаў з дзецьмі ў лес, на рэчку, у поле. Ці яшчэ лепш-казкі, што іх прыдумляў сам.

Экстэрнам здаў экзамены за гімназію і ў 1917 г. паступіў у Кіеўскі ўніверсітэт на гісторыка-філалагічны факультэт, якога скончыць так і не прыйшлося. Былі гады разрухі, рэвалюцыі, грамадзянскай вайны, голаду. Няўрымслівы нораў прывёў будучага пісьменніка ў Камянец-Падольскі. Там жа ў газеце «Народная воля» 2 лістапада 1919 г. за подпісам П. Грунскі апублікаваны яго першы сатырычны твор «Дэмакратычныя рэформы Дзянікіна (Фельетон. Матэрыялам для канстытуцыі быць не можа)».

Астап Вішня – пісьменнік, які ў 1920-х гг. заахвоціў мільённыя масы да чытання ўкраінскай літаратуры. Ён быў «каралём ўкраінскага накладу». Пры жыцці пабачыла свет звыш 100 зборнікаў яго твораў, некаторыя з іх неаднаразова перавыдаваліся.

У 1924 г. выйшла дзевяць зборнікаў Астапа Вішні, 1927 -15, 1929-28. Сярод іх самыя папулярныя «Вішневая ўсмешкі сельскія», «Вішневая ўсмешкі крымскія» (1925), «Українізуемось» (1926), «Вішневая ўсмешкі тэатральныя», «Мая аўтабіяграфія» (1927), «Выбраныя творы» (1929), «Усмешкі. Т. 1» (1929), «Вішневая ўсмешкі замежныя» (1930), «Усмешкі» ў 4 т. (1928, 1930).

“Думы мае” – гэты дзённік напісаны ў 1950-х гг.; там ёсць нямала лішняга пафасу, уяўнасці і недагаворанасці. А. Вішня не паспеў духоўна разняволіцца, сказаць тое, што схавана глыбока ў сэрцы. Але ёсць там такое шчырае прызнанне: «Пашлі мне, лёс, сілы, уменні, шанцавання, чаго хочаш – толькі каб я хоць што-небудзь зрабіў такое, каб народ мой, у сваёй тытанічнай працы, у сваіх смутках, нягодах, разважаннях, ваганнях, - каб народ мой усміхнуўся! Каб хоць не на поўныя грудзі, а каб хоць адна маршчына яго разгладзілася! Каб вочы майго народа, калі яны часам сумныя і сумам агорнутыя - каб яны кавалачкам радасці засвяціліся!

І калі за ўсю маю працу, за ўсё тое цяжкае, што перажыў я, мне пашанцавала хоць разочак, хоць на хвілінку, хоць на імгненне разгладзіць маршчыны на лобе народа майго, весела заіскрыці сумныя яго вочы, — ніякага больш «ганарару» мне не трэба”.

Тэматыка твораў Астапа Вішні заўсёды была звязана з надзённымі праблемамі свайго народа.

Перш за ўсё бачым у гэтых творах украінскае сяло, якое ніяк не можа выкараскацца са сваіх вечных пакут. Сустрэкаем розныя тыпы сялян-земляробаў, старых, мужчын, жанчын у нечаканых жыццёвых сітуацыях, іх мова каларытная, жывая, побыт перададзены з дапамогай яркіх, характэрных дэталей. Письменнік часта ужывае народныя выказванні, прыказкі, прымаўкі. Паказвае, як людзі цягнуцца да новага жыцця, да святла, імкнуцца стаць лепшымі. Яны нібы прыглядаюцца да заганаў адзін аднаго і хочучь ад іх пазбавіцца. Да таго ж гэта не было прыдуманая ў кабінетнай цішыні, а пачутае, убачанае выхапленае з рэальнага жыцця.

Ён пісаў таксама на надзёныя грамадска-палітычныя тэмы, яго цікавіў лёс іншых народаў, напрыклад, крымскіх татараў. Яго цікавіла развіццё ўкраінскай культуры, асабліва літаратуры і тэатра. У А. Вішні ёсць цэлая серыя трапных і дасціпных «мастацкіх сілуэтаў». Ён высмейваў і дробныя заганы сваіх сучаснікаў, хуліганства і грубасць, злосць і кансерватызм, легкадумнасць у шлюбе, безадказнасць у сям’і.

У сваім светапоглядзе Астап Вішня-праніклівы лірык, пяшчотны сын сваёй зямлі, захоплены прыгажосцю прыроды. Ён любіць свайго героя, якім бы ён ні быў, смех пісьменніка добразычлівы, а не злосны ці асуджальны.

Агульная танальнасць яго гумарэсак – светлая, сонечная. Некалькімі выразнымі рыскамі ён перадае той ці іншы пейзаж: «А сонца вышэй... А сонца яшчэ вышэй. Яно гуляецца... Яно гарыць срэбна-залатым ззяннем і пырскі гарачага золата кідае шчодрой рукой і назад, і наперад, і справа, і злева... І гарачэе мора, і цяплюць горы, і ў Томску гарачым шамацяць ігліцы чорнага кіпарыса... А яно ўсё вышэй!.. А яно яшчэ вышэй!.. І ўсё жывое цягнуцца за ім («Крымскае сонца»).

Прырода быццам ажывае на вачах – аўтар шчодро выкарыстоўвае персаніфікаваную метафару. На фоне падобнага пейзажу адразу ствараецца адпаведны настрой, у асноўным жыццесцвярджальны і аптымістычны. Таму што такі настрой, насуперак усяму, пераважаў у светаўспрыманні пісьменніка.

Жанравая своеасаблівасць твораў Астапа Вішні.

У вялікай творчай спадчыне пісьменніка прадстаўлены разнастайныя жанры малой прозы, але ўсюды прысутнічае іранічна ўсмешлівы аўтар у ролі мудрага, дасціпнага апавядальніка. Ён нібы сам усміхаецца, распавядаючы. Астап Вішня ўвёў ва ўкраінскую літаратуру і зацвердзіў у ёй новую разнавіднасць гумарыстычнага апавяду, які сам жа і назваў усмешкай. Лаканізм, трапнасць, досціп, іранічнасць, абавязковая

прысутнасць аўтара. Пісаў ён і гумарэскі - невялікія паданні пра смешную прыгоду або рысы характару чалавека. Уласна, гэта разнавіднасць тых жа ўсмешак.

У ранні перыяд творчасці Астап Вішня стварыў нямала фельетонаў на актуальную тэму («Антанта», «Мусаліні кіруе»).

Пісаў ён і аўтабіяграфічныя апавяданні: «Мая аўтабіяграфія», «Так і пішу», у якіх спрабаваў усміхнуцца над сваім жыццём, іранічна паглядзець на сябе нібы збоку.

Сюжэтамі, узятымі з самога жыцця, надзённай тэматыкай, прастатой і зразумеласцю шырокаму колу Астап Вішня заслужыў глыбокае прызнанне і папулярнасць у свайго народа. У яго ўсмешках знойдзем і тыповы ўкраінскі пейзаж, і ўкраінскі характар, і ўкраінскую паэтычнасць, і ўкраінскі гумар.

Астап Вішня пастаянна пісаў ўсмешкі пра паляўнічых і рыбакоў. «Паляўнічыя ўсмешкі» Астапа Вішні ва ўкраінскай літаратуры – з'ява ўнікальная. У іх назіраем арыгінальны сінтэз народнага анекдота і пейзажнай лірыкі.

Часам аповяд набывае павучальны тон, падманлівую сур'ёзнасць, што ўжо само па сабе стварае вясёлы настрой, прымушае ўсміхнуцца.

1 Павличко, С. *Дискурс модернізму в українській літературі* / С. Павличко. – К. : Либідь, 1999. – 448 с.

2 Зуб, І. *Остап Вишня: Літературний портрет* / І. Зуб. – К. : Наукова думка, 1989. – 172 с.

3 Барабаш, Ю. *Довженко. Некоторые вопросы эстетики и поэтики* / Ю. Барабаш. – М. : «Худож. Лит», 1968. – 271 с.

4 Вервес, Г. *Максим Рильский в кругу славянских поэтов* / Перевод с укр. Н. Белозёровой / Г. Вервес. – М. : «Худож. лит», 1981. – 271 с.

5 Ільницький, М. *Богдан-Ігор Антонич. Нарис життя і творчості* / М. Ільницький. – К. : Рад. письменник, 1991. – 207 с.

6 Кабржыцкая, Т. *З кагорты мяцежных камунараў: Украінец М. Хвylлёвы ў кантэксце беларускай літаратуры* / Т. Кабржыцкая // *Крыніца. Славянскі свет.*— 2003. – № 8. – С. 96-102.

7 Костенко, Н.В. *Максим Рильский – мастер классического украинского стиха* / Н.В. Костенко. – Киев: Выща школа, 1988. – 197 с.

Тэма 7 Сучасная ўкраінская літаратура

7.1 Сучасная ўкраінская паэзія

7.2 Сучасная ўкраінская проза

7.3 Сучасная ўкраінская драматургія

7.4 Беларуска-ўкраінскія літаратурныя ўзаемасувязі

Асноўныя тэндэнцыі развіцця сучаснай украінскай прозы. Змяненне ўяўленняў пра ролю і прызначэнне літаратуры. Творчасць пісьменнікаў старэйшага пакалення: Анатоля Дзімаравы, Юрыя Мушкеціка, Валерыя Шаўчука, Паўла Заграбельнага, Рамана Іванчука, іх мастацкія арыентацыі. Творчасць украінскіх пісьменнікаў, што прыйшлі ў літаратуру ў 1980-х гадах: Юры Андруховіч, Сяргей Жадан, Багдан Жолдак, Аксана Забужка, Юры Іздык. Хрысціянскія каштоўнасці ў творах Галіны Пагуцяк, Любові Панамарэнка. Творчасць украінскіх пісьменнікаў апошняй генерацыі (Любка Дэрэш, Ірына Карпа, Таня Малярчук). Змена мастацкай парадыгмы, пераацэнка паняцця літаратурнай нормы ў творах маладых пісьменнікаў, уплыў масавай культуры. “Новая хваля” ўкраінскага гістарычнага рамана.

Творчасць О. Ульяненкі, Я. Кананека.

Посмадэрнізм ва ўкраінскай літаратуры: творы Юрыя Андруховіча, Юрыя Іздыка, Аксаны Забужкі. Развіццё масавай літаратуры.

Спецыфіка развіцця сучаснай украінскай драматургіі. Багдан Жолдак і Аляксандр Ірванец як найбольш цікавыя прадстаўнікі сучаснай украінскай драматургіі. Творчасць Багдана Жолдака (нар. 1948): п’есы (“Канатоцкая ведзьма” (пераапрацоўка аповесці “Канатоцкая ведзьма” Р. Квіткі-Аснаўяненкі), “Хто здрадзіць Брута?”, “Закаханы д’ябал”, “Гліна”).

Творчасць Аляксандра Ірванца (нар. 1961). Пастаноўка п’ес А. Ірванца тэатрамі замежжа.

Творчасць Міколы Бажана, паэма “Данііл Галіцкі”. Перакладчыцкая дзейнасць.

Творчасць паэтаў старэйшай генерацыі (Ліна Кастэнка, Ірына Жыленка, Змітро Паўлычка, Іван Драч). Раман у вершах Л. Кастэнка “Маруся Чурай”: багацце філасофска-маральных калізій, паэтычных тэм. Агульчалавечая і нацыянальная праблематыка. Творчасць Васіля Стуса (1938–1985). Зборнік “Палімпсест” як магчымая кніга ўсяго жыцця В. Стуса. Паэтыка твораў В. Стуса. Вобраз Украіны ў творах В. Стуса.

Творчыя арыентацыі паэтаў сярэдняга пакалення (Наталка Белацарківец, Васіль Галабародзька, Тарас Федзюк). Традыцыйныя духоўныя каштоўнасці, філасафічнасць ва ўкраінскай паэзіі (творчасць Васіля Галабародзькі, Тараса Федзюка). Мастацкія пошукі Ю. Андруховіча і А. Забужка.

Творчасць пісьменнікаў апошняй генерацыі: Іван Андрусяк, Юры Бедрык, Сяргей Жадан, Тарас Прахаська, Леся Демська, Галіна Петрасаняк. Спроба рэканструкцыі ўкраінскага мадэрнізму 20-х гадоў 20-га стагоддзя побач з постмадэрнісцкай рэфлексіяй. Спецыфіка ўкраінскага постмадэрну: сюжэтная і моўная эпатажнасць, спроба чарговай “пераацэнкі ўсіх каштоўнасцей”, уплыў субкультуры.

Беларуска-ўкраінскія літаратурныя сувязі.

Гістарычная блізкасць беларускага і ўкраінскага народаў. Супольнае жыццё ў Вялікім Княстве Літоўскім і Рэчы Паспалітай. Беларуска-

ўкраінскія пісьменнікі-палемісты. Дзейнасць брацтваў. Дзейнасць М. Багдановіча. С. Мяржынскі і Л. Украінка. Беларуска-ўкраінскія літаратурныя сувязі ў 20-я гады ХХ стагоддзя. Пераклады, уплывы, тыпалогіі. Пераклады М. Рыльскага. Ул. Караткевіч і Р. Іванычук: творчае супрацоўніцтва. Дзейнасць Т. Кабржыцкай і В. Рагойшы па ўмацаванню беларуска-ўкраінскіх літаратурных сувязей. “Нарысы беларуска-ўкраінскіх літаратурных сувязей”, іх значэнне.

Значнай падзеяй у галіне беларускага і ўкраінскага літаратуразнаўства стаў выхад у 2002 г. (пад рэдакцыяй М. Тычыны, У. Мархеля) “Нарысаў беларуска-ўкраінскіх літаратурных сувязей”. Кніга, створаная на базе Інстытута літаратуры імя Я. Купалы НАН Беларусі, прысвечана разгляду найбольш складаных пытанняў тыпалагічных літаратурных сувязяў паміж беларускай і украінскай літаратурай.

Выхад названай работы – сур’ёзнае дасягненне нашага літаратуразнаўства, паказчык сталасці айчыннай літаратуразнаўчай думкі, сведчанне засваення ёю метадалагічнага вопыту кампаратывістыкі. Беларуска-ўкраінскія літаратурныя ўзаемасувязі не аднойчы траплялі ў поле зроку нашых даследчыкаў: Ахрыменка П.А. Летапіс братэрства. Мн., 1973; Ларчанка М.Р. Яднанне братніх літаратур. Мн., 1974; Александровіч С.Х. Старонкі братняй дружбы. Мн., 1960; Мартынава Э.М. Беларуска-ўкраінскі паэтычны ўзаемапераклад. Мн., 1973; Садружнасць літаратур. Мн., 1968; Старонкі літаратурных сувязей. Мн., 1970; Кабржыцкая Т.В., Рагойша В.П. Карані дружбы. Беларуска-ўкраінскія літаратурныя ўзаемасувязі пачатку ХХ ст. Мн., 1976. “Нарысы беларуска-ўкраінскіх літаратурных сувязей” улічваюць лепшае з названых работ, грунтуюцца на шырокім факталагічным і гісторыка-культурным матэрыяле, напісаны з улікам “сучасных патрабаванняў кампаратывістыкі, якая цікавіцца не вонкавымі супадзеннямі, а сутнаснымі характарыстыкамі творчых узаемадачыненняў літаратур розных рэгіёнаў свету” (4).

Аўтары “Нарысаў” разглядаюць этапныя моманты літаратурных і культурных сувязей беларусаў і ўкраінцаў: гісторыю станаўлення беларускай і украінскай літаратур як нацыянальна-самабытных духоўных феноменаў, “фарміраванне спосабаў і прыёмаў нацыянальнай нарацыі” (5); узаемадзеянне беларускай і украінскай літаратур Новага часу; беларуская і ўкраінская літаратуры ў ХХ стагоддзі і на мяжы тысячагоддзяў.

У кнігу ўвайшлі артыкулы Ж.Шаладонавай “Якуб Колас і Міхайла Кацюбінскі: тыпалогія творчасці”, В.Локун “Вайна і мір” Л.Талстога і развіццё беларускай і ўкраінскай ваеннай прозы першай паловы ХХ стагоддзя: канцэпцыя гісторыі і чалавека”, Т.Андрэйчанкі “Аляксандр Даўжэнка і Алесь Адамовіч” і інш.

М.Тычына ў артыкуле “Драма Адраджэння” аналізуе працэс “стварэння новай літаратурнай мадэлі” на Беларусі і Украіне канца 19-пачатку 20 стагоддзя. У артыкуле пададзены вялікі аб’ём фактычнага матэрыялу, дакументаў, літаратуразнаўчых крыніц. М.Тычына надае

належае вывучэнню агульнай духоўнай, культурнай і мастацкай атмасферы эпохі, што істотна ўплывае на свядомасць пісьменнікаў і знаходзіць сваё выражэнне ў творах. Даследчык адзначае, што беларускія аўтары часта звярталіся “да гістарычнага і літаратурнага вопыту ўкраінцаў” (227). М.Тычына дэманструе грунтоўнае веданне гісторыі ўкраінскай літаратуры, свой аналіз праводзіць, абапіраючыся на творы І.Франка, П.Тычыны, У.Віннічэнкі, М.Хвylёвага і інш. пісьменнікаў.

У раззеле “Энцыклапедызм мастацкага мыслення як феномен” аўтар параўноўвае мастацкія сістэмы Я.Коласа і І.Франка: “кожны з іх у сваёй нацыянальнай літаратуры накрэслілі новы тып мастацкага мыслення, выпрацавалі новы спосаб паэтычнага і праявіснага апаўданаўвання” (230). Падрязна разглядае вучоны пераемнасць паміж творчасцю ўкраінскага і беларускага пісьменнікаў. М.Тычына адзначае сінхроннасць, падабенства літаратурнага працэсу на Украіне і на Беларусі пасля 1917 году, калі “абедзвю краіны хутка сталелі ў сваім культурным развіцці і міжволі больш увагі надавалі таму, што адбывалася ў блізкіх і далёкіх суседзях, шукаючы сабе духоўную падтрымку і ўзоры для творчай вучобы” (244). Кампетэнтна, грунтоўна аналізуе М.Тычына літаратурна-мастацкі працэс 20-х гадоў з яго складанасцю, разнастайнасцю, супрацьстаяннем розных мастацкіх ідэй, з яго небывалым накалам і трагізмам. Сінхроннасць мастацкіх працэсаў выявілася ў “беларусізацыі” і “ўкраінезацыі”, у “паскоранасці развіцця” літаратур, “у “непаўнаце” самавыяўлення нацыянальнай ідэі” (247), “змене эстэтычнага дыскурсу” (248).

У раззеле “Чуття адной родины” М.Тычына параўноўвае мастацкія сістэмы У.Дубоўкі і П.Тычыны, паэтаў, блізкіх “па таленту, па ўспрыняццю свету, па творчай праграме, па асаблівых адносінах да музыкі верша” (251), паказвае, як сталінская сістэма калечыла людскія лёсы, нішчыла таленты.

У раззеле “Беларускія рэаліі і “позірк збоку” М.Тычына асэнсоўвае ўплыў “іншага” позірку, (больш сталых літаратур) на творчасць У.Віннічэнкі ва ўкраінскай і М.Гарэцкага ў беларускай літаратуры.

Культуралагічны ракурс абрала Л.М.Турбіна ў артыкуле “Эпоха змены парадыгм”. Аўтар указвае, што “менавіта паэзія з’яўляецца зараз бясспрэчным “лідарам” ва ўкраінскай культуры; менавіта тут можна з большай упэўненасцю казаць пра яе еўрапейскі і сусветны ўзровень” (341). Даследчыца звяртаецца да разгляду гістарычнага рамана ў вершах украінскай паэтэсы Ліны Кастэнка “Маруся Чурай” і перакладу дзвух раздзелаў з яго, праведзеных Н.Мацяш.

Такім чынам, “Нарысы беларуска-ўкраінскіх літаратурных сувязей” – гэта сістэмнае, актуальнае даследаванне, напісанае з пазіцыяй сучаснасці, прафесійна і адказна. Аўтары пазбеглі пагрозы як нацяжак і перабольшанняў, так і спрашчэнняў у асэнсаванні складаных працэсаў беларуска-ўкраінскіх літаратурных узаема сувязей. “Нарысы” пашыраюць нашы ўяўленні пра культурна-гістарычныя і творчыя кантакты народаў-

суседзяў, дапамагаюць лепш зразумець мастацкую, духоўную, эстэтычную ўнікальнасць беларускай і ўкраінскай літаратур.

1 Пазняк, Н.М. Літаратура бліжняга замежжа: тэксты лекцый па раздзеле “Сучасная ўкраінская літаратура” для студэнтаў спецыяльнасці 1-21 05 01 “Беларуская філалогія” і 1-21 05 02 “Руская філалогія” / Н.М. Пазняк; М-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2010. – 60 с.

2 Нарысы беларуска-ўкраінскіх літаратурных сувязей: Культурна-гітарычны і літаратуразнаўчы аспекты праблемы / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т. літ. Імя Я. Купалы. – Мн. : Беларуская навука, 2002. – 363 с.

3 Біла, А. Украінскі літаратурны авангард: пошуки, стыльовы напярмкі. – К. : Смолоскіп, 2006. – 464 с.

4 Голобородько, Я. Артеграунд. Украінскі літаратурны істеблішмент: Збірка статей / Я. Голобородько. – К. : Факт, 2006. – 160 с.

5 Голобородько, Я. Поетична меритократія: Василь Герасим’юк, Игор Римарук, Тарас Федюк / Я.Ю. Голобородько. – К. : Факт, 2005. – 108 с.

6 Гундорова, Т. Післячорнобильска бібліотека: Украінскі літаратурны постмодерн / Т. Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 263 с.

7 Москалец, К. Гра тривае : літаратурна критика та есеїстика / К. Москалец. – К. : Факт, 2006. – 240 с.

8 Москалец, К. Людина на крижині: літаратурна критика та есеїстика / К. Москалец. – К. : Критика, 1999. – 255 с.

9 Украінская літаратура і ўкраінска-беларускія літаратурныя ўзаемасувязі : вучэбны дапаможнік для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі па філалагічных спецыяльнасцях : у 3 ч. / Т. В. Кабржыцкая, В.П. Рагойша, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. – Мінск : БДУ, 2015. - Ч.2 : XIX - пачатак XX стагоддзя. – 2015.

10 Харчук, Р.В. Сучасна украінска проза. Постмодерны період / Р.В. Харчук. – К. : Академія, 2008. – 247 с.

Тэма 8 Гісторыя старажытнай літоўскай літаратуры

8.1 Гістарычныя ўмовы развіцця старажытнай літоўскай літаратуры

8.2 “Катэхізіс” М.Мажвідаса

8.3 Творчасць К. Данялайціса

8.1 Гістарычныя ўмовы развіцця старажытнай літоўскай літаратуры

Спецыфіка старажытнай літоўскай літаратуры заключаецца ў тым, што яна стваралася на розных мовах: лацінскай, польскай, нямецкай, літоўскай. Дзяржаўнай мовай Вялікага Княства Літоўскага з’яўлялася беларуская мова. На беларускай мове пісаліся летапісы, Літоўская метрыка, Статуты. Латынь прыйшла з прыняццем хрысціянства, ідэямі гуманізму. Літоўская мова ў афіцыйнай літаратуры ўжывалася рэдка, але з пачаткам рэфармацыі яе выкарыстанне распаўсюджвалася ўсе больш.

Літоўская літаратура пачала фарміравацца ў Вялікім княстве Літоўскім і ў так званай Малой Літве (гістарычны этнаграфічны рэгіён Прусіі, дзе жылі прускія літоўцы). Старажытная літоўская літаратура не была мастацкай творчасцю ў сучасным яе разуменні. У асноўным гэта была літаратура дзяржаўнага прызначэння (летапісы, метрыкі, юрыдычныя дакументы), царкоўная пісьменнасць (катэхізісы, песеннікі, пераклады Святога пісання), а таксама гістарычныя творы, граматыкі, слоўнікі. Аднак і ў гэтых творах можна знайсці элементы мастацкай літаратуры.

Канец XIV – сярэдзіна XVI стагоддзя – перыяд існавання Вялікага княства Літоўскага. У гэты перыяд была напісана Літоўская метрыка, Літоўскія летапісы, Літоўскі статут, з’явілася пісьменнасць на лацінскай мове і выдадзена першая літоўская кніга.

У Вялікім княстве Літоўскім усё большае значэнне набывала дзейнасць езуітаў. Першай літоўскай кнігай на тэрыторыі ўласна Літвы стаў «Катэхізіс» (1595) Мікалоюса Даукшы (каля 1527-1613). Кніга ўяўляла сабой пераклад польскага Катэхізіса іспанскага езуіта Якуба Ледэсмы, – адказ каталікоў на выданне пратэстанцкага Катэхізіса Марцінаса Мажвідаса. Адзін з самых выдатных помнікаў старалітоўскай пісьменнасці - перакладзены з польскай мовы і выдадзены (1599) Мікалоюсам Даукшам зборнік пропаведзяў «Пасцілла» рэктара Віленскай езуіцкай калегіі Якуба Вуека (1541-1597). Мікалоюс Даўкша заслужана лічыцца першым літоўскім стылістам.

8.2 “Катэхізіс” М.Мажвідаса

З’яўленне першай літоўскай кнігі звязана з рэфарматарскім рухам. Рэфарматары А. Кульвешіс і С. Рапаленіс у пачатку 16 стагоддзя першымі перавялі на літоўскую мову рэлігійныя песні. У 1547 годзе Марцінас Мажвідас (каля 1520–1563), будучы лютэранскі пастар, падрыхтаваў і выдаў ва Усходняй Прусіі, у Кёнігсбергу (Калінінградзе) першую літоўскую кнігу – «Простыя словы катэхізіса» (1547). Вершаваная прадмова да гэтай кнігі стала першым творам пісьмовай літоўскай літаратуры. Адначасова з асновамі катэхізіса гэтая невялікая (79 старонак) кніга ўтрымлівала упершыню складзены літоўскі буквар, пераклады царкоўных песень з польскай і нямецкай моў, вытрымкі з Бібліі, павучанні. Першая літоўская кніга далучала народ да граматы на роднай мове і ўтрымлівала ў зародку цэлы шэраг жанраў будучай літоўскай пісьменнасці.

8.3 Творчасць К. Данялайціса

Крысціёнас Данялайціс нарадзіўся ў 1714 г. ва Усходняй Прусіі.

У Кёнігсбергскім універсітэце будучы паэт і святар грунтоўна пазнаёміўся з антычнай і еўрапейскай літаратурай.

Пасля заканчэння ўніверсітэта Данялайціс тры гады служыў настаўнікам музыкі і кіраўніком царкоўнага хору. Пасля яго прызначылі рэктарам школы. З гэтым перыядам звязаны і яго першыя літаратурныя досведы. Данялайціс пачаў з баек, якія чытаў сваім вучням.

У 1760-70-я гады Данялайціс стаў даволі шырока займацца пытаннямі літаратуры - перакладаў царкоўныя спевы на літоўскую мову, пісаў брашуры для сялян. У пачатковы перыяд паэтычнай творчасці нарадзіліся чатыры эпічныя песні, а таксама байкі. Да нас дайшло толькі шэсць з іх: «Воўк-суддзя», «Дуб-самахвал» і інш. Тады ж Данялайціс прыступіў да напісання сваёй эпічнай паэмы, якая пазней атрымала назву «Чатыры пары года». Гэтую працу паэт працягваў каля дзесяці гадоў.

Пры жыцці Данялайціс не апублікаваў ні аднаго свайго твора. Свае вершы ён, верагодна, чытаў толькі сябрам і прыхажанам. Пасля яго смерці жонка перадала рукапісы пастару суседняга прыхода; пазней яны трапілі ў рукі выдаўцу літоўскага фальклору, літаратару, прафесару Кенігсбергскага ўніверсітэта Людвігу Рэзу (1776–1840), які апублікаваў чатыры песні Данялайціса, назваўшы іх «Чатыры пары года» (1818), а таксама яго байкі (1824). Назва, дадзеная Л. Рэзай, адпавядала творчай задуме Данялайціса і назаўсёды замацавалася за паэмай. З-за цензуры паэма была надрукавана ў значна скарочаным выглядзе. Цалкам яна была выдадзена толькі ў 1865 г. Расійскай Акадэміяй навук у Санкт-Пецярбургу.

На фоне баек XVIII ст. творы Данялайціса вылучаюцца рэалістычнасцю бытавых дэталей, фальклорнымі элементамі, народнасцю мовы. Месцамі аўтар не цураецца і натуралістычнай грубасці, якая набывае сатырычнае адценне (напрыклад, у надламананага бурай дуба «з нутра... павылазілі вантробы»). Насуперак літаратурнай традыцыі свайго часу Данялайціс амаль не карыстаўся ў байках зваротамі, характэрнымі для літаратуры класіцызму. Тут няма антычных багоў і герояў, няма класічных рэмінісцэнцый. Паэт пазбягаў таксама абстрактнасці: у яго байках пераважае сакавітая вобразнасць, дынамічны аповяд.

Галоўны твор Данялайціса – паэма «Чатыры пары года» – складаецца з чатырох частак: «Радасці вясны», «Летнія работы», «Шчадроты восені» і «Зімовыя клопаты». Звязаны з распаўсюджанай у еўрапейскай літаратуры XVIII ст. традыцыяй апісальнай паэзіі, гэты твор, аднак, грунтуецца на цалкам канкрэтным матэрыяле, духоўным вопыце народнага жыцця, дэманструючы стыхійную сілу і самабытнасць, якая зараджаецца ў літоўскай літаратуры.

У паэме «Чатыры пары года» адлюстроўваюцца побыт, прырода і людзі літоўскай вёскі ва Усходняй Прусіі. Паклаўшы ў аснову твора цыкл з чатырох пораў года, паэт малюе характэрныя для кожнага з іх дакладныя і адначасова пластычныя карціны. Асабліва дынамічныя і выразныя карціны прыроды ў прэлюдыі да асобных частак паэмы, якія перадаюць настрой вясны, восені і іншых пораў года, рух сонца, абуджэнне і заміранне жыцця.

Асноўная ўвага ў паэме нададзена чалавеку, яго працы і паўсядзённым клопатам, асэнсаванню быцця. Галоўныя героі Данялайціса – літоўскія сяляне, так званыя бурасы. Для паэмы «Чатыры пары года» характэрны багаты этнаграфічна-бытавы каларыт. Героі паэмы – бурасы – абмяркоўваюць гаспадарчыя пытанні і дзеляцца навінамі на вясковых сходах («Радасці вясны», «Зімовыя клопаты»). Вобразна і з веданнем справы Данялайціс апісвае асноўныя сельскагаспадарчыя работы – ворыва, сенажаць, жніво, рубку лесу і т. п. Народныя звычаі і традыцыі адлюстроўваюцца ў сцэнах свята жніва, хатняга лекавання і іншых. Асабліва шмат этнаграфічных дэталей у падрабязным апісанні вясковага вяселля.

У паэме пададзена мноства гаспадарча-бытавых парад (як пазбегнуць пажараў, як разабраць тушу і да т.п.), маральна-педагагічнай дыдактыкі. Сустрэкаецца і хрысціянская маралізацыя, якая выказвае пазіцыю Данялайціса-пастара: часам гэтыя сентэнцыі ўкладваюцца ў вусны персанажаў, а часам паэт прамаўляе іх ад свайго ўласнага імя.

У байках і паэме выявіўся выдатны наватарскі талент Данялайціса як вялікага мастака слова. Яго творы паклалі пачатак пісьмовай літоўскай літаратуры. Сціплы вясковы святар падрабязна і з веданнем справы апісаў паўсядзённае жыццё літоўскага селяніна: яго працу, побыт, звычаі, норавы. Упершыню радасці і беды простага чалавека сталі здабыткам высокай літаратуры, у той час як у Еўропе паэты апявалі антычных герояў і рыцараў. На думку Э. Межлаіціса, Данялайціс стаў не толькі пачынальнікам рэалістычнага напрамку ў літоўскай літаратуры, але і выдатным прадстаўніком рэалізму ў еўрапейскай літаратуры.

На беларускую мову паэма «Чатыры пары года» перакладзена А. Зарыцкім.

1 *Повайшас, А. Творческий метод Донелайтиса / А. Повайшас // Вопросы литературы – 1965. – № 2. – С. 84-96.*

2 *Литовская литература в курсе “Литература ближнего зарубежья”: Методические рекомендации. – Брест: БрГУ, 2005. – 36 с.*

3 *История литовской литературы / под ред. Й. Ланкутиса. – Вильнюс: “Вага”, 1977. – 958 с.*

4 *Бороздина, П. А. Очерки истории литератур народов СССР / П. А. Бороздина. – Воронеж: Изд-во Воронеж. университета, 1991. – 478 с.*

5 *История многонациональной советской литературы: в 6 т. Т. 1 – 6 / ред. Л. И. Трофимов, Л. Н. Арутюнов. – М.: Наука, 1970 – 1975.*

Тэма 9 Літоўская літаратура XIX стагоддзя

9.1 Гістарычныя ўмовы развіцця літоўскай літаратуры XIX ст.

9.2 Літоўская літаратура першай паловы XIX ст.

9.3 Літоўская літаратура другой паловы XIX ст.

9.1 Гістарычныя ўмовы развіцця літоўскай літаратуры XIX ст.

Перыяд развіцця літоўскай літаратуры XIX стагоддзя, які ахоплівае як эпоха таксама канец XVIII і пачатак XX ст., прайшоў для Літвы пад уладай Расійскай імперыі. За падаўленнем паўстання 1830–1831 гадоў рушыла ўслед палітыка русіфікацыі. Працэс анямечвання літоўцаў ішоў ва Усходняй Прусіі. Сфера ўжывання літоўскай мовы значна звужалася, аднак нацыянальная культура працягвала развівацца. Літоўскія пісьменнікі збіраюць, выдаюць і вывучаюць песенны літоўскі фальклор, займаюцца нацыянальнай гісторыяй, мовазнаўствам, перакладамі антычных аўтараў, закладваюцца асновы літаратурнай крытыкі.

Пасля падаўлення паўстання 1863 года на Літву абрынуліся жорсткія рэпрэсіі, якія істотна паўплывалі на яе культурнае жыццё. Былі зачынены літоўскія школы, забаранялася арганізоўваць культурна-асветніцкія гурткі, ставіць спектаклі на літоўскай мове. Самым цяжкім часам для развіцця літаратуры стала забарона на ўжыванне ў літоўскай пісьменнасці лацінскага алфавіту (1864-1904). Аднак дзеянне спарадзіла процідзеянне: кнігі на лацінцы друкаваліся ва Усходняй Прусіі і таёмна невялікімі партыямі перапраўляліся кніганошамі праз мяжу. Кніганошы многім рызыкавалі: больш трох тысяч змагароў супраць забароны друку былі затрыманыя, каля дзвюх тысяч кінутыя ў турмы, высланыя ў далёкія краі. З другога боку, забарона на літоўскі друк выклікала зусім неспадзяваны эфект - паўсюднае чытанне забароненай літаратуры, якая ў падобных умовах успрымалася як гарант захавання мовы і культуры, а такім чынам - і нацыі.

9.2 Літоўская літаратура першай паловы XIX ст.

Галоўнай задачай літоўскіх літаратараў пачатку XIX ст. было абгрунтаванне грамадзянскіх правоў роднай літаратуры. З гэтым звязана павышаная цікавасць да гісторыі народа, да яго духоўнай культуры і мовы. У пачатку стагоддзя з'яўляецца першая гісторыя Літвы на літоўскай мове («Дзеі старажытных літоўцаў і жэмайтаў» С. Даўконтаса), пачынеюцца збор, публікацыя і вывучэнне народных песен (зборнікі Л. Рэзы і С. Станявічуса), зараджаецца літаратурная крытыка, філалогія.

Літаратура гэтай пары прадстаўлена перш за ўсё паэзіяй, у якой дамінавалі такія жанры, як ода, ідылія, байка, элегія, сатыра, эпіграма, пасланне, прысвячэнне. Да старэйшага пакалення паэтаў адносяцца А. Клементас, Д. Пошка, А. Страздас, якія выраслі пад уплывам эстэтыкі класіцызму, малодшае прадстаўляюць Л. Рэза, С. Валюнас і С. Станявічус, у творчасці якіх ужо прыкметны ўплыў рамантызму.

Антанас Клементас (1756–1823) пачаў пісаць на літоўскай і польскай мовах яшчэ ў канцы XVIII ст. У гумарыстычных і сатырычных вершах, эпіграмах, анекдотах, ідыліях ён не толькі высмейвае чалавечыя заганы, але і апявае радасць быцця.

Грамадскім і культурным дзеячам, навукоўцам, літаратарам быў Дзянісас Пошка (1765-1830). Ён цікавіўся гісторыяй літоўскага народа, яго культурай. У сваім маёнтку Барджай (цяпер Шылальскі раён) ён заснаваў у 1812 г. першы ў Літве музей старажытнасцяў.

Паэзія Пошкі разнастайная: гістарычныя, дыдактычныя, сатырычныя вершы, ідыліі, оды, панегірыкі і эпіграмы. Паэт вучыць з павагай ставіцца да мінулага свайго народа, любіць родную мову. Ён рэзка асуджае прыгоннае права. Найбольш значны яго твор - паэма «Мужык Жамойці і Літвы» (апублікавана ў 1886 г., да гэтага была вядомая ў рукапісных копіях).

Своеасаблівай літаратурнай першакрыніцай паэмы быў ананімны твор польскага аўтара «Плясь польскі». Пошка ўслаўляе селяніна і яго працу-аснову існавання грамадства, высмейвае мараль памешчыкаў, якія крывадушна спачуваюць селяніну. У гэтым творы спалучаецца высокі і нізкі, бытавы стылі.

Найпапулярным паэтам свайго часу быў Антанас Страздас (1760-1833) – выхадзец з прыгонных, святар, аўтар зборніка вершаў «Песні свецкія і духоўныя» (1814), многіх вершаў, якія распаўсюджваліся ў рукапісах або вусна.

Страздас спалучыў у сваёй творчасці дзве паэтычныя культуры – літаратурную і фальклорную. Ён асуджаў сацыяльны прыгнёт, узвялічваў працу земляроба, паэтызаваў прыроду як крыніцу усялякіх выгод і духоўнага задавальнення. Яго паэзія напоўненая народным аптымізмам і жыццёвай сілай. Страздас-першы паэт у літоўскай літаратуры, творы якога блізкія да народнай творчасці.

Людвікас Рэза (1776–1840) жыў ва Усходняй Прусіі. Ён быў паэтам, перакладчыкам, гістарыёграфам, але галоўнае значэнне ў гісторыі літоўскай літаратуры мае яго дзейнасць як крытыка, выдаўца і фалькларыста. Рэза апублікаваў пакінутыя да таго часу ў рукапісах творы К. Данялайціса: у 1818 г. – паэму «Чатыры пары года» (паралельна з яе нямецкім перакладам), у 1824 г. – байкі (разам з перакладамі на літоўскую мову баек Эзопа).

Ва ўступе да выдання паэмы «Чатыры пары года» ён прадставіў заснавальніка літоўскай літаратуры – вялікага нацыянальнага паэта, параўнаў яго паэму з класічнымі творамі іншых народаў. У 1825 г. Рэза выпусціў зборнік літоўскай народнай паэзіі «Дайны», ва ўступным артыкуле да якога даў характарыстыку зместу і формы літоўскіх дайн, прызнаючы за імі вялікую эстэтычную каштоўнасць.

Удзельнік паўстання 1831 г. Сільвестрас Валюнас (1789-1831) увайшоў у Літоўскую літаратуру галоўным чынам як аўтар «Песні пра

Біруту» (1828), блізкай да народнай паэтыкі. Тут рамантычна ўзноўлена легенда, якая захавалася ў летапісе, пра князя Кейстута і яго жонку Бірутэ. У песні ўзвялічваецца мінулае Літвы, праводзіцца ідэя пра адзінства балтыйскіх народаў. Валюнас, акрамя таго, пісаў на літоўскай і польскай мовах творы сатырычнага і філасофскага характару, у якіх высмейваў заганы існуючага ладу, разважаў пра сэнс жыцця. Многія яго творы не былі апублікаваныя і захаваліся толькі часткова.

Прыкметнай фігурай у літоўскай літаратуры быў Сімонас Станявічус (1799-1848), выхаванец Віленскага ўніверсітэта, паэт, літаратурны крытык, фалькларыст, гісторык. У яго одзе «Слава жэмайтаў» гучыць ідэя нацыянальнага адраджэння, вера ў будучыню літоўскага народа. У ёй адчуваецца рамантычная плынь, высокая рыторыка злучаная з жывой мовай.

У байках Станявічус звяртаецца да надзённых пытанняў жыцця літоўскага народа. Так, напрыклад, у байцы «Дамавікі» ён выступае супраць прыгону, у байцы «Воўк і мядзведзь» алегарычна паказана цяжкая доля літоўскіх сялян.

Пасля падаўлення паўстання 1830-1831 гг. царскі ўрад закрыў Віленскі ўніверсітэт і шэраг сярэдніх школ. Аднак нацыянальная культура працягвала развівацца і ў неспрыяльных умовах. Былі выдадзены працы па гісторыі літоўскага народа, павысіўся інтарэс да вывучэння роднай мовы, яшчэ больш увагі сталі надаваць фальклору. З'явілася літоўская перыёдыка. Немалую ролю адыграў таксама прыход у Літоўскую літаратуру новага пакалення пісьменнікаў.

Літаратура гэтага перыяду працягвае захоўваць асветніцкі характар, але ў ёй усё больш выразна выяўляюцца рамантычныя рысы. Вялікі ўплыў на літоўскіх пісьменнікаў па-ранейшаму аказвала польская літаратура. Перакладаліся творы паэтаў-рамантыкаў, у першую чаргу А. Міцкевіча (пераклады Л. Юцявічуса апублікаваныя ў 1837 г.).

Пасля паўстання 1830-1831 гг. літоўская літаратура працягвала захоўваць свой грамадзянскі пафас. Нароўні з крытыкай феадальных адносін яна усё часцей звяртаецца да філасофскіх і палітычных тэм (творчасць К. Незабітаўскіса-Забіцкіса, А. Баранаўскаса), вялікая ўвага пачынае надавацца адлюстраванню ўнутранага свету чалавека. З'яўляюцца і першыя праявіны творы.

Аўтарам першай гісторыі Літвы, напісанай на літоўскай мове, быў Сіманас Даўкантас (1793-1864). Ён займаўся таксама літоўскай філалогіяй, у прыватнасці фалькларыстыкай, перакладаў антычных аўтараў. Найбольшую каштоўнасць уяўляюць гістарычныя працы Даўкантаса - «Дзеі старажытных літоўцаў і жамойтаў», «Звычай старажытных літоўцаў», «Аповесць пра дзеянні літоўцаў» і інш.

Немалы ўклад у развіццё літоўскай літаратуры ўнёс Людвікас Юцявічус (1813-1846). Ён перакладаў паэтаў А. Міцкевіча і А. Адынца, публікаваў артыкулы ў польскай перыёдыцы пра літоўскіх пісьменнікаў,

склаў бібліяграфічны слоўнік літоўскіх літаратараў. У сваіх меркаваннях аб літаратурных творах і іх аўтарах Юцявічус зыходзіў з эстэтыкі рамантызму. Літаратуру ён лічыў люстэркам, якое адлюстроўвае характар народа і яго духоўную культуру.

Першыя творы літоўскай прозы дыдактычныя, яны, як правіла, накіраваны на распаўсюджванне сярод шырокіх народных мас навуковых і гаспадарчых ведаў. Істотнымі былі задачы маральна-рэлігійнага выхавання. Асноўныя жанры – прыпавесць, апавяданне, аповесць.

Па сваёй структуры і стылі дыдактычная проза шмат у чым падобная да фальклорных жанраў. Эмпірычны характар яе стылю ў значнай меры абумоўлены імкненнем наблізіцца да чытача, арыентацыяй на псіхалогію селяніна.

Да сярэдзіны стагоддзя змяніўся і характар літоўскай паэзіі. Амаль цалкам зніклі такія жанры, як ода, эпіграма, пасланне, на змену ім прыйшлі лірычны верш, балада і песня. Сталі больш прыкметна выяўляцца рамантычныя тэндэнцыі. Паэты звяртаюцца да палітычных і філасофскіх тэм, да ідэй утапічнага сацыялізму.

Родапачынальнікам літоўскай філасофска-палітычнай паэзіі стаў Кіпрыёнас Незабітаўскіс-Забіцкіс (1779-1837). Яго творчую спадчыну складаюць напісаныя ў эміграцыі ў Францыі вершы (зб. «Вершы на мове літоўска-жэмайцкай» быў апублікаваны толькі ў 1930 г.).

Аўтар крытычна ставіцца да сацыяльна-палітычных адносін, якія панавалі ў тагачаснай Еўропе.

Паэзія Незабітаўскіса-Забіцкіса імкнецца да публіцыстыкі, рытарычнага стылю. Паэтычнасцю і лірызмам адрозніваюцца тыя творы, у якіх больш адчуваецца асоба самога паэта і яго туга па радзіме.

Першая палова XIX ст. – важны перыяд у развіцці літоўскай літаратуры. У гэты час былі апублікаваныя творы К. Данялайціса, якія ўвайшлі ў асноўны фонд класічнай літаратуры Літвы.

У літаратуры першай паловы XIX ст. адчуваецца прыкметны ўплыў класіцызму, сентыменталізму і рамантызму. У паэзіі гэтай пары дамінуюць ода, ідылія, байка, элегія, сатыра, эпіграма, пасланне, прысвячэнне.

Да сярэдзіны XIX ст. адносіцца творчасць паэта-рамантыка Антанаса Баранаўскаса (1835-1902), пярэ якога належыць твор, які ўвайшоў у залаты фонд літоўскай літаратуры, – паэма «Анікшчайский бор» (1858-1859), сапраўдны гімн роднаму краю, прыгажосці яго прыроды, духоўнаму багаццю літоўскага народа. Твор вылучае высокая мастацкая культура, жывая народная мова, сувязь з фальклорам. Паэма перакладзеная на рускую, латышскую, нямецкую, англійскую і японскую мовы.

9.3 Літоўская літаратура другой паловы XIX ст.

Ва ўмовах забароны на друк вядомы спад у літаратурнай творчасці быў непазбежны, аднак і ў гэты час у літоўскай літаратуры з'яўляюцца

новыя імёны. У гэты перыяд свае старонкі ў гісторыю літоўскай літаратуры ўпісалі пачынальнік літоўскай прозы біскуп Матэюс Валанчус (1801–1875), чые творы дыдактычнай накіраванасці падрыхтавалі глебу для развіцця ў далейшым рэалістычнай прозы, а таксама Вінцас Кудзірка (1858-1899) – дзеяч літоўскага нацыянальнага руху, выдавец і рэдактар газеты «Варпас», вядомы публіцыст, майстар сатырычнай прозы, літаратурны крытык і паэт. Ідэямі нацыянальнага вызвалення прасякнуты яго зборнік вершаў «Гадзіннік вольнага часу» (1899). Вінцас Кудзірка фарміраваў пазітывістскі напрамак літоўскай культуры, яго пяру належыць «Нацыянальная песня» - цяпер дзяржаўны гімн Рэспублікі Літвы.

У канцы XIX стагоддзя ў літоўскай літаратуры стаў выдавочны паварот да прозы, зварот да праблематыкі і эстэтыкі рэалізму.

Сцвярджанне рэалізму ў прозе ў першую чаргу звязана з творчасцю класіка літоўскай літаратуры Жэмайтэ (сапраўднае імя - Юлія Бенюшавічутэ-Жымантэне, 1845-1921). Сярод найбольш значных твораў Жэмайтэ можна вылучыць апавяданні і аповесці «Нявестка» (1896), «Пятрас Курмяліс» (1896-1998), «У маёнтку» (1902). У творах Жэмайтэ шмат месца нададзена апісанню эканамічнага становішча народа, яго працы і побыту, паказана сацыяльная абумоўленасць сямейных драм. Жэмайтэ дае дакладныя апісанні звычаяў, абрадаў літоўскай вёскі, сялянскіх нормаў таго часу. Жывая народная мова яе твораў спрыяла ўзбагачэнню літаратурнай літоўскай мовы.

Рэалістычныя тэндэнцыі праявіліся ў творчасці Габрыэле Пяткявічайтэ-Біце (1861-1943), Лаздзіну Пяледы (сумесны псеўданім, пад якім пісалі дзве сястры, а таксама Шатрыес Раганы (1877 -1930).

Ёнас Білюнас (1879-1907), майстар псіхалагічнай навелы, з'яўляецца родапачынальнікам літоўскай лірычнай прозы, ён жа першым у літоўскай літаратуры вывеў вобразы рабочых. Сярод найбольш вядомых яго твораў варта адзначыць апавяданні «Першая стачка» (1903), «Без працы» (1903), «Светач шчасця» (1905), аповесць «Сумная казка» (1907). З імем Людаса Гіры (1884-1946) звязана стварэнне «народнага стылю» ў літоўскай паэзіі, ён таксама працягнуў традыцыі рамантызму ў драматургіі.

Сінтэз рэалістычных назіранняў і рамантычных уяўленняў вылучаюць прозу Юозаса Тумаса-Вайжгантаса (1869-1933), аўтара панарамнай эпопеі літоўскага нацыянальнага адраджэння «Пробліскі» (1918-1920), аповесці «Дзядзькі і цёткі» (1921).

Свой уклад у скарбонку літоўскай літаратуры ўнеслі Вінцас Крэве-Міцкявічус (1882-1954) (зборнік стылізаваных легенд «Паданні Дайнаўскай даўніны», 1912, біблейская аповесць «Сыны неба і зямлі», 1949-1961, гістарычныя драмы «Шарунас», 1911, і «Скіргайла», 1925, зборнік навел «Пад саламяным дахам», 1921-1922); паэт, празаік і навуковец Вінцас Мікалайціс-Пуцінас (1893-1967) (зборнік вершаў «Між дзвюх зорак», 1927, раман «У цені алтароў», 1934); паэт, драматург і празаік, выдатны тэатролаг, даследчык літаратуры і фальклору Баліс

Сруога (1896-1947), аўтар іранічнага твора мемуарнага характару «Лес багоў» – пра перажытае пісьменнікам у канцэнтрацыйным лагеры. Твор напісаны адразу пасля Другой сусветнай вайны і ўпершыню выдадзены толькі ў 1957 годзе.

Творчасць Майроніса (сапраўднае імя – Ёнас Мачуліс, 1862–1932), адзін з лідараў нацыянальнага адраджэння. Паэзія Майроніса характарызуецца ярка выяўленай рамантычнай накіраванасцю: аўтар ідэалізуе гістарычнае мінулае роднага народа, супрацьпастаўляючы яго сучаснаму. Пяру Майроніса належаць паэтычны зборнік «Галасы вясны» (1895), ліраэпічныя паэмы «Малая Літва» (1907), «Магда з Расейіняй» (1909), балада «Юратэ і Касціціс» (1920), вершаваныя гістарычныя драмы «Смерць Кейстута» (1921), «Вітаўт у крыжакоў» (1925), «Вітаўт-кароль» (1930). Адраджэнне народа Майроніс звязваў з яго рэлігійнасцю. Выказваючы народныя спадзяванні, Майроніс разам з тым упершыню ўвёў у літоўскую літаратуру індывідуальную асобу з багатым унутраным светам. Яго паэтычнай творчасці ў вышэйшай ступені ўласцівая музычнасць, у ім прадстаўлены новыя для літоўскай паэзіі рытмічныя формы. Вялікая заслуга Майроніса і ў развіцці літоўскай літаратурнай мовы.

1 *Литовская литература в курсе “Литература ближнего зарубежья”:* Методические рекомендации. – Брест: БрГУ, 2005. – 36 с.

2 *История литовской литературы* / под ред. Й. Ланкутиса. – Вильнюс: “Вага”, 1977. – 958 с.

3 *Бороздина, П. А. Очерки истории литератур народов СССР* / П. А. Бороздина. – Воронеж: Изд-во Воронеж. университета, 1991. – 478 с.

4 *История многонациональной советской литературы: в 6 т. Т. 1 – 6* / ред. Л. И. Трофимов, Л. Н. Арутюнов. – М.: Наука, 1970 – 1975.

5 *Настопка, К. Майроніс вблизи* / К. Настопка // *Вопросы литературы*. – 1969. – № 6. – С. 148-156.

Тэма 10 Літоўская літаратура XX стагоддзя

10.1 Літоўская літаратура першай паловы XX ст.

10.2 Літоўская літаратура другой паловы XX ст.

10.3 Сучасная літоўская літаратура

10.1 Літоўская літаратура першай паловы XX ст.

Трывалымі ў пачатку стагоддзя былі пазіцыі неарамантызму і імпрэсіянізму. На неарамантычных ідэях, у асноўным успрынятых з польскай літаратуры, пабудаваныя драматычная эпопея «Шарунас» (1911) В. Крэве, вершы Л. Гіры, апаэма Вайжгантаса (паэтызацыя гістарычнага мінулага, стылізацыя фальклору і да т.п.). Больш за ўсё

неарамантычных момантаў, якія выявіліся ў пошуках «нацыянальнага духу», можна знайсці ў драматургіі Відунаса.

Відунас (1868-1953) стаяў некалькі ў баку ад жывога літаратурнага працэсу (большую частку свайго жыцця ён правёў ва Усходняй Прусіі), але яго самабытная філасофія, шматгранная творчасць і барацьба супраць германізацыі нязменна прыцягвалі ўвагу літоўскай інтэлігенцыі. Ён напісаў каля трыццаці твораў для сцэны.

Найважнейшыя з іх - драматычная трылогія «Вечны агонь» (1902-1909), містэрыя «Цені продкаў» (1908) і трагедыя «Сусветны пажар» (1922-1928). У «Вечным агні» Відунас выказаў сваё разуменне міру і народа.

У містэрыі «Цені продкаў» Відунас, разглядаючы праблему ўзаемаадносін індывіда і гісторыі, індывіда і «нацыянальнага духу», прыходзіць да высновы, што індывід, толькі ў пакутах і страхах ачысціўшы сваё «я», можа стаць сапраўднай паўнаважнай асобай і грамадзянінам. Абодва гэтыя творы, як і большасць драм Відунаса, напісаныя ў вершах. Бліжэй да прынцыпаў рэалістычнай драматургіі стаіць трагедыя «Сусветны пажар», прысвечаная падзеям Першай сусветнай вайны.

Імпрэсіянізм ў пачатку XX ст. у літоўскай літаратуры найбольш яскрава прадстаўлены творчасцю І. Шэйнюса. Праўда, яго крыніцы можна выявіць і ў паэзіі А. Ластаса, К. Юргеленіса, у мініяцюрах К. Пуйды, але толькі ў прозе І. Шэйнюса імпрэсіянізм арганічна выцякаў са светаадчування і светапогляду аўтара.

Ігнас Шейнюс (Ігнас Юркунас, 1889-1959) лічыў мастацтва таямнічым плёнам натхнення; ён бачыў адзіную вечную каштоўнасць у індывідуальных перажываннях. І. Шэйнюс з самага пачатку адмовіўся ад аб'ектыўнага апісання і ствараў мастацкія вобразы, зыходзячы з супярэчлівых, пастаянна зменлівых уражанняў. Часцей за ўсё апавяданне ў яго творах вядзецца ад першай асобы.

Як пісьменнік І. Шэйнюс стаў шырока вядомы пасля выхаду ўжо самых першых сваіх твораў: рамана «Гарбун» (1913), апавесцяў «Хвалі бушуюць» (1913-1914) і «Летні баль» (1914). Аднак неўзабаве І. Шэйнюс перайшоў на дыпламатычную працу. У мастацкую літаратуру ён вярнуўся толькі ў 30-я гады.

Нягледзячы на захапленне мадэрнізмам, літоўская літаратура пачатку XX ст. засталася ў рэчышчы рэалістычных традыцый. Пад уплывам рэвалюцыі 1905-1907 гг. гэтыя традыцыі набылі нават больш радыкальную накіраванасць. Маладыя літаратары былі добра знаёмыя з сацыялістычнымі і марксісцкімі ідэямі, а некаторыя з іх належалі да сацыял-дэмакратычнай партыі, заснаванай у Літве ў 1896 г.

Пісьменнікі гэтага пакалення прынеслі з сабой не толькі новыя ідэі, але і новыя мастацкія тэндэнцыі. У прозе атрымалі распаўсюджванне алегарычныя мініяцюры, палітычныя памфлеты, мастацкія нарысы, стыль

узбагаціўся экспрэсіўнымі элементамі. У паэзіі з’явіліся новыя вобразы і рэвалюцыйныя сімвалы.

Канстанцінас Ясюкайціс (1882-1941), актыўны дзеяч сацыял-дэмакратычнай партыі, у апавяданнях і замалёўках, прысвечаных гарадской тэматыцы, асуджаў эксплуатацыю чалавека, антысеміцкія настроі, апяваў пачуцці пратэсту і самаахвярнасці. У драме «Галодныя людзі» (1908), напісанай пад уплывам п’есы М. Горкага «На дне», ён паказаў разгубленасць ліберальнай інтэлігенцыі перад тварам рэвалюцыйных падзей.

Знаходзячыся з 1907 г. у эміграцыі, Ясюкайціс шмат энергіі аддаваў фельетонам і сатырычным артыкулам, у якіх крытыкаваў знешнюю палітыку царскай Расіі і адмоўныя з’явы культурнага жыцця Літвы. У мастацкай творчасці ён, аднак, паступова адыходзіў ад рэвалюцыйных ідэй.

Вострыя сацыяльныя тэмы закранаў і Броніс Лауцявічус-Варгшас (1885-1916), які з-за пераследаў за ўдзел у падзеях 1905 г. таксама быў вымушаны эміграваць у ЗША. Яго творы адрозніваліся вострымі канфліктамі, рэзкімі кантрастамі, публіцыстычнасцю.

З падзеямі 1905-1907 гг. і наступным развіццём пралетарскай літаратуры цесна звязана паэзія Ёнаса Крыкшунаса-Ёвараса (1880-1962). Пачаўшы творчы шлях традыцыйнымі апісаннямі прыроды і нягод аратага, Ёварас неўзабаве прасякнуўся баявым духам рэвалюцыйнай паэзіі. Яго вершы поўныя лірызму, сімвалікі, фальклорных метафар і персаніфікацый: некаторыя з іх сталі народнымі песнямі.

Ранняя творчасць Ёнаса Білюнаса (1879–1907) прасякнута мяцежным духам. У апавяданнях «Першая стачка», «Без працы», «На дарозе» ён апяваў адзінства рабочых, іх барацьбу за свае правы, разважаў пра прычыны сацыяльнай няроўнасці. У іх выявілася і лірыка-псіхалагічная накіраванасць таленту Білюнаса, якая асабліва выявілася пасля 1904 г., калі пісьменнік, пазбавіўшыся права вучыцца ва ўніверсітэтах Расійскай імперыі, з’ехаў для працягу адукацыі ў Германію, а затым у Швейцарыю.

Захварэўшы на сухоты і адышоўшы ад актыўнай палітычнай дзейнасці (у 1905-1907 гг.), пісьменнік жыў пераважна ў Закапанэ (Польшча), там ён і памёр. Білюнас цікавіўся ў першую чаргу ўнутраным светам чалавека, які цягне сацыяльную або маральную крыўду.

Распрацоўваючы сваю тэму, Білюнас не выпадкова звярнуўся да эпохі прыгоннага права. Ён не імкнецца адлюстроўваць побыт прыгоннага селяніна ва ўсіх яго дробязях; асобныя дэталі дапамагаюць раскрыць маральныя крыўды, якія пакінулі след у лёсах цэлых пакаленняў («Зорка», «Палка»).

Тэме прыгоннага жыцця прысвечаны і самы буйны яго твор – «Сумная аповесць» (1907), якая паказвае паўстанне 1863 г. у Літве.

У творах на сучасную тэму Білюнас праяўляе сябе вялікім гуманістам і чулым псіхолагам, які здольны ўлавіць тонкія нюансы чалавечых

перажыванняў. Пісьменнік часта абапіраецца на асабісты вопыт, уражанні дзяцінства. Білюнас стварыў сапраўдныя шэдэўры літоўскай навелістыкі - «Канец Брысюса» (1906) і «Трапіў у мэту» (1906). Гэта быў першы літоўскі празаік, які дасягнуў высокага ўзроўню майстэрства; В. Капсукас назваў яго «найбуйнейшым літоўскім белетрыстам».

Юлюс Яноніс (1896-1917) увайшоў у літаратуру ўжо пасля рэвалюцыі 1905-1907 гг., але ў яго свядомасці глыбока адбіліся рэвалюцыйныя падзеі, адлюстраваныя пасля ў паэме «Апоўначы восенню 1906 г.».

Галоўная тэма яго творчасці Ю. Яноніса – жыццё гарадскога пралетарыяту, горада, які стаў для яго сімвалам прагрэсу.

Ён яскрава паказаў класавыя супярэчнасці, сацыяльную няроўнасць («Песня батрака», «Армія працы», «Бачыў ты?»), заклікаў на барацьбу з царызмам («Песня змагароў», «З працоўнага катэхізіса»), выказваў веру ў перамогу працоўных («Да будучага шчасця», «Новая раніца»).

У вершах, прысвечаных Першай сусветнай вайне, паэт адлюстраваў народныя пакуты, бессэнсоўнасць вайны («Бежанцы», «Ідуць войскі»), выступаў за ператварэнне імперыялістычнай вайны ў вайну грамадзянскую («Уставай, Расія!»); стварыў верш, у якім праславіў будучыню («Ave, vita, moriturus te salutatus»).

Прапануючы новыя для літоўскай паэзіі грамадскія тэмы і ідэі, Яноніс будзе свае вершы як своеасаблівыя мікрабалады, дзе цэнтральнае месца займае падзея, сітуацыя, партрэт, кантрастныя вобразы. Выяўляючы заганы рэальнага свету, Ю. Яноніс глыбока раскрываў асаблівасці светаўспрымання і перажывання чалавека.

Яго вершы будуць напружаным унутраным перажыванні. Сваім паплекнікам і настаўнікам Ю. Яноніс лічыў М. Горкага, творчасць якога высока цаніў і некаторыя творы пераклаў на літоўскую мову. Яму блізкая была паэзія Г. Гейнэ, Яна Райніса, Э. Вайдэнбаўма.

Зрухі, якія адбываліся ў літоўскай літаратуры ў канцы XIX-пачатку XX ст., вызначаліся збольшага агульным развіццём еўрапейскіх літаратур. Хоць і са значным спазненнем, у Літве зацвердзіўся рэалізм. На яго станаўленне вялікае ўздзеянне аказалі польская і руская літаратуры, якія арыентавалі літоўскіх пісьменнікаў на актуальныя праблемы жыцця, якія садзейнічалі ўзмацненню крытычнага пачатку.

У той жа час літоўскаму рэалізму ўласцівыя і самабытныя рысы, абумоўленыя спецыфічнымі гістарычнымі абставінамі. Асабліва моцным быў уплыў на літаратуру нацыянальна-вызваленчага руху.

Тыпалагічна яно зблізіла яе з літаратурамі народаў Усходняй Еўропы-балгарскай, чэшскай, венгерскай, хоць прамых кантактаў з імі амаль не было. Дамінуючая тэма вясковага побыту і ярка выяўленыя асветніцкія ідэі, якія лагічна вынікалі з арыентацыі на асноўнага адрасата - сялянства, раднілі літоўскую літаратуру з літаратурамі іншых прыбалтыйскіх народаў (Латвіі, Эстоніі), а таксама суседнімі - беларускай і ўкраінскай.

Развіццё рэалізму пасля рэвалюцыі 1905-1907 гг., адзначанае ўмацаваннем тэндэнцый псіхалагізму і лірызму, інтэнсіўным пошукам новых выразных формаў.

Мадэрнісцкія плыні, у параўнанні з іншымі ўсходнееўрапейскімі культурамі, літоўскае мастацтва і літаратуру закранулі ў нязначнай ступені.

10.2 Літоўская літаратура другой паловы 20 ст.

Пасля Другой сусветнай вайны літоўская літаратура стала развівацца ў двух кірунках, падзяліўшыся на літоўскую савецкую літаратуру і літаратуру эміграцыі. Літоўская савецкая літаратура адрознівалася ад эмігранцкай павышанай ідэалагізаванасцю, схематычнасцю, састарэлай стылістыкай. Матываў «савецкага патрыятызму» не пазбеглі такія паэты, як Саламея Нерыс, Антанас Венцлава (1906–1971), пісьменнікі Пятрас Цвірка, Юозас Балтушыс (1909–1991).

Некаторыя пісьменнікі, аднак, адкінулі савецкія каштоўнасці і афіцыйную цэнзуру, абраўшы шлях «унутранай эміграцыі», творчасці «ў стол», зрэдку робячы спробы апублікаваць свае непадцэнзурныя творы паўлегална, у самвыдаце альбо за мяжой.

З канца 1950-х гадоў, з часу так званай хрушчоўскай «адлігі», літоўская літаратура, у абыход цэнзурных абмежаванняў і догмаў «сацыялістычнага рэалізму», ступіла на шлях пераадолення навязаных схем, пошукаў новых мастацкіх сродкаў. Наватарскімі мастацкімі пошукамі адзначана творчасць Эдуардаса Межалайціса (1919-1997), Юсцінаса Марцінкявічуса (1930–2011), Альгімантаса Балтакіса (нар. 1930) і інш.

Абнаўленне паэтычнай мовы знайшло адлюстраванне ў творчасці прадстаўнікоў розных пакаленняў.

Эдуардас Межалайціс. Ужо ў першых зборніках вершаў («Лірыка», 1943; «Вечер радзімы», 1946; «Мой салавей», 1952) М. выявіў сябе як паэт яркага лірычнага даравання. Творчасць М. сілкавалася жыватворнымі крыніцамі літоўскага фальклору, лірычны герой яго паэзіі адчуваў непарыўную сувязь са сваім народам і роднай прыродай. Падзеяй у творчай біяграфіі М. і ва ўсёй савецкай паэзіі быў выхад зборніка вершаў «Чалавек» (1961). Гэтая кніга – радасны гімн Чалавеку, Зямлі, і ў той жа час яе аўтара трывожыць лёс усяго чалавецтва, яго будучыня. Глыбокі інтэлектуалізм і філасафічнасць, публіцыстычны пафас - асноўныя рысы зборнікаў «Сонца ў бурштыне» (1961), «Аўтапартрэт. Авіяэскізы» (1962), «Паўднёвая панарама» (1963) і «Кардыяграма» (1963). У 60 - 70-я гг. М. публікуе кнігі паэтычнай публіцыстыкі, у якіх выказаны думкі аўтара аб літоўскім і сусветным мастацтве: «Лірычныя эцюды» (1964), «Хлеб і

слова» (1965), «Начныя матылькі» (1966), «Тут Літва» (1968), «Гарызонты» (1970), «Барока Антакальніса» (1971), «Янтарная птушка» (1972). Для дзяцей напісаны зборнікі «Кім быць» (1947), «Што сказала яблынька» (1951), «Настаўніца» (1953) і іншыя. Пераклаў на літоўскую мову творы А. С. Пушкіна, М. Ю. Лермантава, Т. Г. Шаўчэнкі і іншыя. Творы М. перакладзены на многія мовы свету.

Юсцінас Марцінкявічус. Першы зборнік вершаў «Прашу слова» апублікаваў у 1955 годзе. Паэма «Дваццатая вясна» прысвечана жыццю літоўскай моладзі ў пасляваенныя гады. Аповесць «Хвоя, якая смяялася» (1961) напісана аб сучасным маладым пакаленні. Паэма «Кроў і попел» (1960) – гарачае абвінавачванне фашызму. Роздумы аб жыцці і лёсы сучаснікаў – у цэнтры «Публіцыстычнай паэмы» (1961) і зборнікаў вершаў «Рукі, якія дзеляць хлеб» (1963), «Драўляныя масты» (1966), «Палаючы куст» (1968). Паэмы «Данялайціс» (1964), «Сцяна» (1965), драмы «Міндоўг» (1968) і «Сабор» (1971) сюжэтна звязаныя з гісторыяй Літвы – старажытнай і новай. Пафас гэтых твораў – у сцвярдзенні несмяротнасці літоўскага народа. М. апублікаваў кнігі для дзяцей («Хуткая дапамога», 1968). Перакладаў творы А. С. Пушкіна, С. А. Ясеніна, А. Міцкевіча.

Ёнас Авіжус (1922–1999). У 1948 выпусціў зборнік апавяданняў «Першыя разоры». У аповесці «Спадчына» (1949) намалюваны першы этап калгаснага жыцця літоўскай вёскі. Савецкай вёсцы прысвечаны таксама аповесць «Слава» (1949), п’еса «Белыя вербы» (1954), зборнікі апавяданняў і нарысаў «Вызваленне» (1951), «Людзі і падзеі» (1954), раман «Вёска на раздарожжы» (1964). Аўтар рамана пра мінулае Літвы «Шкляная гара» (1961). На рускую мову перакладзены зборнікі «Аповесці і апавяданні» (1953), «Рака і берагі» (1960), «Вёска на раздарожжы» (1966). Галоўны твор Авіжуса – раман «Час, калі пусцеюць сядзібы» (на беларускую мову перакладзены А. Разанавым).

10.3 Сучасная літоўская літаратура

Пасля аднаўлення незалежнасці Літвы (1990) у літоўскай літаратуры з’явіліся новыя тэмы і стылі, у тым ліку тыя, якія раней былі забароненымі. У цэнтры новай літаратуры апынуўся суб’ект, а асобны вопыт выкладаецца з прыкметнай доляй іроніі. На змену сацыялістычнаму рэалізму прыйшоў постмадэрнізм.

Традыцыйныя гуманістычныя каштоўнасці вызнаюць пісьменнікі старэйшага пакалення, такія як Юозас Апуціс і Рамуалдас Гранаўскас. Атрымліваюць выхад да чытацкай аўдыторыі пісьменнікі, якія ў савецкі час былі пазбаўленыя магчымасці публікаваць свае творы: Рычардас Гавяліс (1950-2002), непрымірымы крытык таталітарызму, аўтар рамана «Віленскі покер» (1989), які стаў маніфэстам вызваленай літаратуры і постмадэрнісцкага стылю; Юргіс Кунчынас (1947-2002), галоўнай тэмай твораў якога з’явілася віленская багема; Юозас Эрліцкас (нар. 1953), аўтар

гратэскава-сатырычных кніг, дзе крытыкуюцца дэфармацыі постсавецкай рэчаіснасці. Творы Юргі Іванаўскайтэ (1961-2007) распрацоўваюць феміністскі напрамак у літоўскай прозе. Габрэйскую тэматыку закранае ў сваёй творчасці Маркас Зінгерыс (нар. 1947). Ванда Юкнайтэ (нар. 1949) факусуе сваю ўвагу на памежных сітуацыях асобы. Сігітас Парульскіс падвяргае рэвізіі такія традыцыйныя каштоўнасці, як каханне і сям'я.

Багатая літоўская дзіцячая літаратура, у якой паэтызацыя штодзённасці маленькага і юнага чытача выдатна спалучаецца з жывым палётам фантазіі, рамантыкай прыгод, гумарам. Паэты Марцінас Вайнілайціс (1933-2006) і Рамутэ Нудзіцца (нар. 1931), прэзаікі Казіс Сая, Вітаўтас Пяткявічус (нар. 1930), Вітаўтас Рачыцкас (нар. 1952) – гэта далёка не поўны спіс імёнаў прадстаўляе спектр жанраў і стыляў дзіцячай літаратуры і творчых індывідуальнасцяў яе стваральнікаў.

1 *Литовская литература в курсе “Литература ближнего зарубежья”*: Методические рекомендации. – Брест: БрГУ, 2005. – 36 с.

2 *История литовской литературы* / под ред. Й. Ланкутиса. – Вильнюс: “Вага”, 1977. – 958 с.

3 *Бороздина, П. А. Очерки истории литератур народов СССР* / П. А. Бороздина. – Воронеж: Изд-во Воронеж. университета, 1991. – 478 с.

4 *История многонациональной советской литературы: в 6 т. Т. 1 – 6* / ред. Л. И. Трофимов, Л. Н. Арутюнов. – М.: Наука, 1970–1975.

5 *Вайткунас, Г. Очерк развития эстетической мысли в Литве* / Г. Вайткунас. – М.: Просвещение, 1972. – 412 с.

6 *Залесская, О. Соломея Нерис звучит по-русски* / О. Залесская // *Дружба народов*. – 1975. – №6. – С. 168-172.

7 *Йонушис, Л. Взгляд на новую литовскую прозу* / Л. Йонушис // *Дружба народов*. – 2005. – №12. – С.123-164.

8 *Мальдзіс, А. Творчыя ўзаемасувязі беларускай і літоўскай літаратур у савецкі час* / А. Мальдзіс // *Старонкі літаратурных сувязей*. – Мн.: Навука і тэхніка, 1970. – С. 86-112.

9 *Межелайтис, Э. История «Человека»* / Э. Межелайтис // *Вопросы литературы*. – 1975 – № 9. – С. 72-84.

10 *Пятраускайте, Р. Лирика С. Нерис в русских переводах* / Р. Пятраускайте // *Вильнюс*. – 1990. – № 1. – С. 157-168.

11 *Ростовайте, Т. Поэтесса литовского народа Соломея Нерис* / Т. Ростовайте. – М.: Просвещение, 1967. – 428 с.

Тэма 11 Латышская літаратура XVI–XIX стагоддзя

11.1 Зараджэнне пісьменнасці на латышскай мове

11.2 Дзейнасць младалатышоў

11.3 Рух “Новая плынь”

11.1 Зараджэнне пісьменнасці на латышскай мове

Пісьменнасць латышкага краю ў даўнейшыя часы стваралася пераважна на лацінскай і нямецкай мовах. Творчасць латышскіх народных мас на працягу ўсяго сярэднявечча, а таксама ўсяго перыяду гандлёвага капіталу, аж да XIX стагоддзя, заставалася вуснай. На старыя варыянты напластоўваліся новыя, старыя погляды замяняліся новымі, і ў канцы XVIII і ў пачатку XIX стагоддзяў латышскія народныя песні прынялі сваю апошнюю рэдакцыю, запісаную ў 60-х-90-х гг. Такім чынам у латышскіх народных песнях адлюстраваліся гістарычны лёс латышоў, у іх знаходзяць пэўнае адлюстраванне погляды, думкі і настроі сялянства канца XVIII і пачатку XIX стст. Гэтыя народныя песні, сабраныя Крыш'янісам Баронам (1835-1923), і народныя казкі, сабраныя А. Лерхіс-Пушкайцісам (1859-1903), выдадзеныя Расійскай акадэміяй навук, складаюць адзіны помнік латышкай літаратурнай творчасці да сярэдзіны XIX ст.

З ростам гандлёвага капіталу і ўкараненнем рэфармацыі ўзмацнілася барацьба паміж нямецкім, польскім, шведскім і рускім гандлёвым капіталам за захоп Прыбалтыкі. Пастаянныя войны ўдзягнулі ў гэтую барацьбу большасць латышкага насельніцтва. Гэта прымусіла рэфармаваць царкву, якая служыла гандлёваму капіталу прыладай уплыву на масы, звярнуцца да латышоў з пропаведдзю на іх роднай мове, для чаго неабходна было перш за ўсе забяспечыць духавенства перакладамі богаслужбовых кніг. У 1526 з'яўляецца пераклад на латышскую мову «Ойча наш» – першы пісьмовы дакумент на латышкай мове, а праз 40 год – увесь катэхізіс. У перыяд шведскага валадарства перакладаюцца псалмы, а ў пачатку XVIII ст. пастар Эрнст Глюк перакладае Біблію.

Пачатак рускага валадарства, якое абапіраецца цалкам на прыбалтыйскіх баронаў, затрымлівае рост латышкага пісьменства. Аднак ужо ў канцы XVIII ст., калі пад уплывам Заходняй Еўропы ў лютэранскую царкву Прыбалтыкі сталі пранікаць рацыяналістычныя тэндэнцыі, нямецкія пастары кладуць пачатак свецкай літаратуры латышоў. Найбольш яркім выразнікам гэтага перыяду ў латышкай літаратуры з'яўляецца Стары Стэндар (1714-1796).

Справу Стэндара працягвае цэлы шэраг яго паслядоўнікаў – нямецкіх пастараў; найбольш таленавітым з іх быў белетрыст Нейкенс (1826-1868). Яго творы, па ацэнцы літоўскага этнографа і фалькларыста Э. А. Вальтэра, «вылучаюцца чысцінёй народнай гаворкі і арыгінальным гумарам».

11.2 Дзейнасць младалатышоў

У сярэдзіне XIX ст., пасля выдання закона аб прадастаўленні памешчыкам права прадаваць зямлю сялянам і аб адмене паншчыны, пачынаецца хуткі працэс адукацыі латышкай буржуазіі – у вёсцы капіталістычнага фермерства, у горадзе – гандляроў, домаўладальнікаў, дробных прадпрыемальнікаў і буржуазнай інтэлігенцыі. Гэты эканамічны

працэс спараджае ў палітычным жыцці «младалатышскую» плынь. Наступае эпоха нацыянальнага адраджэння, з'яўляюцца першыя латышскія палітычныя пісьменнікі, якія сцвярджаюць правы латышоў у барацьбе супраць засілля нямецкіх каланізатараў (Кр. Вальдэмарс, 1825-1891, А. Спагіс, 1820-1871, К. Безбардыс і інш). Пачынаецца распрацоўка латышскай мовы, вызваленне яе ад германізмаў (А. Кронвальд, Ю. Алунанс і інш). У сваёй барацьбе з нямецкімі феодаламі маладая латышская буржуазія спрабуе абaperціся на царызм і частку рускай бюракратыі, выкарыстоўваючы імкненне апошняй да абмежавання выключных прывілеяў немцаў. Нават палітычны цэнтр «младалатышоў» пераносіцца ў Пецябург, дзе выдаецца часопіс «Пецябургас Авізес» (1862-1865).

У мастацкай літаратуры ў перыяд заможнага латышскага фермерства з'яўляецца высока мастацкая па форме, нацыянальна-рамантычная і палітычна-баявая па зместу паэзія, найбольш выдатнымі прадстаўнікамі літаратуры з'яўляюцца Аусекліс (1850-1879), А. Пумпурс (1841-1902), Кр. Барон (1835-1923), Ю. Алунанс (1832-1864) і інш.

Аусекліс – адданы змагар супраць нацыянальнага прыгнёту. У сваёй творчасці ён з вялікім майстэрствам выкарыстоўвае міфалогію і матывы народных песень і ўздываецца да высокага пафасу. Яго творы карысталіся папулярнасцю ў народных масах. Ю. Алунанс – найбольш звязаны з заходне-еўрапейскай літаратурай – сваімі вершамі і перакладамі з еўрапейскіх моваў імкнецца паказаць, што мовай латышскіх сялян можа перадаваць найлепшыя творы замежных класікаў. А. Пумпурс на аснове народных казак і былін стварыў літаратурны твор «Лачплесіс» з мэтай запоўніць ім адсутнасць нацыянальнага эпасу. Такім чынам, «младалатышы» стварылі шэраг класічных твораў латышскай літаратуры і паспрыялі яе далейшаму развіццю.

Пісьменнікі-рэалісты – браты Каудзітэ і Апсішу Ёкабс. Браты Каудзітэ (уласна аутарам з'яўляецца адзін М. Каудзітас) выступілі ў 1879 з раманам «Часы каморнікаў». Твор гэты, поўны гумару, і з'едлівага сарказму, па праву можа называцца класічным. Апсішу Ёкабс (1858-1929) – бытапісальнік старой латышскай вёскі, яе старога патрыярхальнага побыту і нораваў. Калі браты Каудзітас жывуць яшчэ уздымам 1870-х гг., то Апсішу Ёкабс ідэалагічна цалкам звязаны з рэакцыяй 1880-х гг. Назіраючы расслаенне вёскі, бачачы, што старыя патрыярхальныя асновы адміраюць, ён з рэаліста-бытапісальніка становіцца маралістам і змагаром супраць «уплыву горада».

Палітычная плынь, якая атрымала назву «новай плыні», адлюстроўвае незадаволенасць гарадской дробнай буржуазіі, сялян, арандатараў і інтэлігенцыі. Друкаваным органам апазіцыі з'явілася газета «Дзіенас Лапа». У студэнцкім зборніку «Пурс» з'яўляюцца першыя артыкулы на латышскай мове. У 1893 у рукі прыхільнікаў «новай плыні» пераходзіць газета «Дзіенас Лапа», рэдактарамі якой становяцца

Я. Плекшан-Райніс (1865-1929) і П. Стучка (1865-1932). Актывізацыя новых сацыяльных сіл прывяла да перавароту ў літаратуры, да з'яўлення новых літаратурных плыняў. Першымі тэарэтычнымі выразнікамі павароту да новай эпохі з'яўляюцца вучні І. Тэна і Г. Брандэса ў латышскай крытыцы Візуліс і Т. Зейфертс, але новую эпоху адкрывае сваімі «Думкамі аб навейшай літаратуры» (1893) Я. Янсан-Браўн (1870-1917), абвясціўшы бязлітасную вайну саладжавай рамантыцы і кансерватызму.

У мастацкай літаратуры прадстаўнікамі новай плыні выступаюць Эдуард Вейдэнбаум (1867-1892), Эдуард Зваргуліс-Трэйманс (1865) і Аспазія (1865). Вершы Вейдэнбаума не маглі быць надрукаваныя пры яго жыцці з-за цензурных умоў. Тым не менш яны шырока распаўсюдзіліся ў рукапісах, і іх аўтар стаў самым папулярным і любімым паэтам рэвалюцыйнай дэмакратыі. Яго простыя і выразныя па форме вершы, прасякнутыя пратэстам супраць рэакцыі, мяшчанства і буржуазнага нацыяналізму, поўныя закліку да барацьбы, да звяржэння існуючага ладу. Рэалісты-празаікі – Рудольф Блауман, Пурапутэ, Саулеціс, Персіеціс, Даку Аціс, Судрабу Эджус і інш., – выразнікі ідэалогіі сярэдніх слаёў латышкага фермерства, адлюстроўваюць у сваёй творчасці грамадска-палітычныя працэсы, спароджаныя крызісам, і бытавыя змены, якія ўзніклі ў гэты перыяд у сялянскім асяроддзі. Рудольф Блауман (1862-1910) – самы моцны з гэтай групы - найбуйнейшы наведнік, сялянскі бытапісьменнік і псіхолаг, які стварыў найкаштоўнейшыя у латышскай літаратуры творы («Раудупіетэ», «Андрыйсон», «У ценю смерці», «Суботні вечар» і інш.). Саулеціс (1869) – вучань Блаумана, выразнік інтарэсаў тых жа сялянскіх слаёў («Андрыйс Віталкс»).

Творчасць А. Пумпура.

Пумпур, Пумпурс Андрэй Індыкавіч [1841–1902], латышскі паэт. У 1880-я гг. удзельнічаў у гуртку латышскай вольна настроенай інтэлігенцыі. Пісаў патрыятычныя вершы («Расказы мне, Даугавія», «Іманта») і сатырычныя творы, якія выкрываюць прыгнятальнікаў. У галоўнай паэтычнай працы Пумпура – «Лачплесіс, латышскі народны герой» (1888), створанай на аснове народных паданняў, пісьменнік выказаў спадзяванні латышоў на незалежнасць, іх веру ў перамогу свабоды і справядлівасці. Твор аказаў вялікі ўплыў на развіццё латышскай літаратуры. «Лачплесіс» перакладзены на шматлікія мовы.

У аснову свайго твора Пумпур паклаў паданне, герой якога - волат з мядзведжымі вушамі, здзяйсняе шэраг незвычайных подзвігаў у барацьбе з разнастайнымі цёмнымі сіламі, але, у рэшце рэшт, гіне ў бітве з хітрым і подлым чорным рыцарам. Легенда гэтая паўтараецца ў розных варыянтах, часам вар'іруецца і імя героя, але па сутнасці ён застаецца тым жа Лачплесісам, сынам мядзведзіцы, моцным і адважным народным героем. Увасобіўшы гэта цудоўнае паэтычнае народнае паданне ў сваім «Лачплесісе», А. Пумпур у падзагалоўку назваў яго народным эпосам, створаным па народных паданнях. Гэтым падзагалоўкам А. Пумпур хацеў

падкрэсліць тую думку, што яго твор усімі сваімі каранямі ўзыходзіць да народнай творчасці, што ён толькі злучыў разам і прывеў у адзінае тое, што ўжо існавала ў народзе. І гэта, вядома, правільна. «Лачплесіс» А. Пумпура глыбока народны па сваіх вытоках, пераклікаецца з векавымі марамі латышкага народа.

Пумпур сярод дзеячаў перыяду нацыянальнага абуджэння быў самым ясным мысляром.

У 1890 г. Пумпур апублікаваў зборнік вершаў «На радзіме і на чужыне», у 1895 – дарожныя нарысы «Ад Даўгавы да Дуная».

11.3 Рух “Новая плынь”

Асноўнай трыбунай новай плыні была газета «Дзіенас Лапа» («Штодзённы лісток»), 1886-1897; рэдактары – будучы дзеяч савецкай дзяржавы Петэрыс Стучка, затым Яніс Пліекшанс-народны паэт Ян Райніс). У ёй друкаваліся артыкулы аб рабочым руху, аб рускай, замежнай і сучаснай латышкай літаратурах. У газеце папулярывалася нямецкая, французская, ангельская ўкраінская, эстонская, літоўская літаратура.

У 1890-я гады вялікае значэнне мела рэвалюцыйная паэзія Э. Вейденбаума (1867-1892). Свае вершы, якія заклікаюць да барацьбы, паэт чытаў на працоўных сходах. Вершы прыцягвалі мастацка яркімі шырокімі абагульненнямі сучаснага жыцця. Творы Вейденбаума былі апублікаваныя пасля смерці паэта («Вершы», 1896; у больш поўным выглядзе яны выйшлі ў Лондане, 1900).

Вялікае значэнне ў гэты час мела таксама паэзія і драматургія Аспазіі. Аспазія (Эльза Пліекшане, 1865-1943, жонка Я. Райніса) увайшла ў латышскую літаратуру ў 1890-я гады. У 1894 г. Рыжскі латышскі тэатр паказаў п’есу Аспазіі «Вайдэлота». Звяртаючыся да даўняга мінулага, аўтар выступае за раўнапраўе жанчыны ў сучасным грамадстве. П’еса напісаная ў рамантычным стылі. Яшчэ большы грамадскі рэзананс выклікала яе наступная п’еса «Страчаныя правы» (1894), дзе малоецца барацьба за жаночае раўнапраўе ўжо ў сучасных умовах. П’есы такой жа тэматыкі – «Недасягнутая мэта» і «Ведзьма» (абодва 1895) – унеслі ў латышскую драматургію новы па змесце кірунак. Вакол іх разгарэлася вострая палеміка паміж прадстаўнікамі “новай плыні” і кансерватыўнай літаратурна-мастацкай крытыкай. Вялікай падзеяй культурнага жыцця грамадства падчас Рэвалюцыі 1905 г. была пастаноўка яе п’есы-падання «Срэбнае покрыва».

У зборніку вершаў Аспазіі «Чырвоныя кветкі» (1897) гучаць прагрэсіўныя ідэі свайго часу.

У гэты перыяд пачалі свой творчы шлях два латышскія пісьменнікі, чыя дзейнасць непасрэдна не была звязана з новай плынню, але якія сваім успрыманням і адчуваннем свету істотна ўзбагацілі літаратуру мастацкімі каштоўнасцямі. Гэта Рудольф Блауманіс і Яніс Порукс.

Рудольф Блауманіс (1863-1908), адзін з самых значных латышскіх рэалістаў, свае першыя навелы «Раудупіетэ», «Навальніца» і іншыя стварыў яшчэ ў канцы 80-х гадоў. Ужо на мяжы стагоддзяў з'явіліся яго аповесці «Вясновыя замаразкі» і «У цені смерці». У творах Блауманіса нязменна прывабліваюць моцныя характары, тонкі малюнак перажыванняў чалавека, нацыянальны склад мыслення, гуманнасць, выкрыццё пагібельнага ўплыву сквапнасці.

Сур'ёзнае вывучэнне сусветнай літаратуры несумненна спрыяла станаўленню асобы і развіццю таленту пісьменніка, якому былі блізкія Э. Заля, Г. Мапасан, Ч. Дыкенс Л. Талстой і інш. Па-майстэрску выпісаныя сцэны вясковага побыту, нацыянальныя характары мы знаходзім як у навелах Блауманіса, так і ў яго камедыі «Краўцы ў Сілмачах» (1902) і ў драме «Індра» (1904).

У п'есах «Блудны сын» (1893) і «Індраны» распавядаецца пра распад патрыярхальнай сям'і. Але калі ў «Блудным сыне» у аснове канфлікту ляжыць галоўным чынам дрэннае выхаванне, то ў «Індранах» – прычыны сацыяльныя. Канфлікты пакаленняў звязаныя з новай сістэмай гаспадарання, заснаванай на іншай шкале чалавечых каштоўнасцяў. Аўтар здолеў разгледзець у чалавечай душы глыбінныя прычыны разладу. Пільнай увагай да чалавечых адносін прасякнута і яго класічная п'еса «У агні» (1905).

Р. Блауманіс паказвае супярэчнасць паміж чалавечнасцю і ўладай грошай. Яго творы прасякнуты гуманістычнай ідэяй і адухоўлены глыбокім чалавекалюбствам.

Паэт і празаік Яніс Порукс (1871-1911) – адзін з самых своеасаблівых літаратараў разглядаемага перыяду. Шматгранная, вонкава супярэчлівая асоба Парукса. Сын селяніна, ён вучыўся ў Дрэздэнскай кансерваторыі і ў Рыжскім політэхнічным інстытуце. Захапляўся філасофіяй Ф. Ніцшэ і напісаў нарыс «Рэлігія будучыні».

Лірыка Я. Порукса, паэта-рамантыка, звязана галоўным чынам з духоўным светам чалавека, любоўнымі перажываннямі, успрыманням прыроды. Многія вершы паэта сталі класікай латышскай рамантычнай лірыкі. Выдатныя латышскія кампазітары А. Калніньш, Дарзіньш, Э. Мэлнгайліс пісалі на словы Порукса музыку.

Проза Порукса таксама рамантычная па тэматыцы і стылю. Пошукамі жыццёвых каштоўнасцяў самім аўтарам, праўда хутчэй у свеце мар, чым у рэальнай рэчаіснасці, адзначаны такія творы пісьменніка, як «Перпетуум мобіле» (1894), «Паляўнічы за жомчугам» (1895), а таксама апавяданні «Чыстасардэчныя людзі» (1896) і «Белыя адзенні» (1908).

І ў той жа час у Порукса ёсць рэалістычныя творы, з выразна выпісанымі характарамі сучаснікаў і сцэнкамі з сялянскага побыту. Найбольш папулярнае – «Кукажыня» (1899), а таксама апавяданні «Як Рунціс стаў Рунце» (1898), «Жабракі на кірмашы» (1901), «Расколіна ў

родзе» (1905). Рэалістычныя і яго ўспаміны пра дзяцінства, напрыклад «Бітва пад Кніпскі» (1898).

У перыёдыцы 1899 г. друкаваўся няскончаны твор Парукса «Рыга» - філасофска-псіхалагічны раман. Многія творы пісьменніка перакладзены на рускую, нямецкую, літоўскую, эстонскую, чэшскую, англійскую мовы.

Творчасць Я. Райніса.

Яніс Райніс (сапраўднае прозвішча – Пліекшан) нарадзіўся 11 верасня 1865 года ў Латвіі. У 1880–1883 гадах ён вучыўся ў Рыжскай гімназіі. Скончыў юрыдычны факультэт Пецярбургскага ўніверсітэта (1883 - 1888 гг.).

Творчая дзейнасць Райніса пачалася яшчэ ў гімназічныя гады. Да гэтага перыяду адносяцца такія яго вершы, як «Селянін», «Збожжа пад жорнамі». У гады навучання ў гімназіі была распачатая п'еса «Ванем Іманта». Займаўся перакладамі класічнай паэзіі народаў свету на латышскую мову.

Універсітэт дапамог фарміраванню больш глыбокага і яснага погляду на сацыяльна-палітычныя праблемы. Паэт сыходзіцца з рэвалюцыйна настроенымі студэнтамі, знаёміцца з марксісцкай літаратурай і рускай рэвалюцыйна-дэмакратычнай думкай. І ў студэнцкія гады, і ў перыяд службы ў адвакатуры Райніс публікуецца ў газеце «Дзіенас лапа», у 1891 годзе становіцца рэдактарам гэтай газеты.

У 1897 годзе Яніса Райніса арыштавалі, абвінаваціўшы ў прапагандзе сацыял-дэмакратычных ідэй. Ён прабыў у высылцы аж да 1903 года. Турма і ссылка канчаткова завяршылі фарміраванне паэтычнага таленту Райніса, ўмацавалі яго веру ў сваё праўдзівае пакліканне. Усылцы была створана камедыя «Паўідэаліст» (1901).

Напярэдадні рэвалюцыйных падзей 1905 года ў творчасці паэта дамінуе тэма барацьбы і гераізму – «Пасевы буры» – «Паданне пра мужоў і зброю», «Ціхая кніга» (1909).

У канцы 1905 г., калі пачаўся масавы тэрор супраць удзельнікаў рэвалюцыі і тых, хто спачувае ёй, Яніс Райніс эмігруе ў Швейцарыю, дзе пражыў 15 гадоў.

Пасля вяртання паэта на радзіму, у 1920 годзе была пастаўлена яго трагедыя «Іосіф і яго браты» (1914) (на шырокім гістарычным фоне пісьменнік вырашаў праблемы кахання і нянавісці, міласэрнасці і помсты). Райніс уключаецца ў актыўную грамадскую дзейнасць, працаваў у Дэпартаменце мастацтваў, дырэктарам Нацыянальнага тэатра, каля года быў міністрам асветы.

У 1926 г. паэт быў запрошаны ў Мінск для ўдзелу ў канферэнцыі, прысвечанай рэформе беларускага правапісу ў Мінску.

Апошнія яго творы – «Серабрыстае святло» (1920 г.), «Ілля Мурамец» (1923 г.), «Кастаньёла» (1928 г.).

Памёр Яніс Райніс 12 верасня 1929 года.

1 Бороздина, П. А. Очерки истории литератур народов СССР / П. А. Бороздина. – Воронеж: Изд-во Воронеж. университета, 1991. – 478 с.

2 История многонациональной советской литературы: в 6 т. Т. 1 – 6 / ред. Л. И. Трофимов, Л. Н. Арутюнов. – М.: Наука, 1970 – 1975.

3 Трофимов, Р. Лирика Райниса / Р. Трофимов. – М.: Советский писатель 1982. – 412 с.

Тэма 12 Латышская літаратура XX стагоддзя

12.1 Латышская літаратура першай паловы XX ст.

12.3 Сучасная латышская літаратура

12.1 Латышская літаратура першай паловы XX ст.

Ян Судрабкалн пачаў пісаць вершы ва ўзросце дзесяці гадоў. Яшчэ з дзяцінства ён спрабаваў пераймаць творчасць Райніса. На станаўленне юнага паэта паўплывала важная падзея ў яго жыцці, якая адбылася ў час рэвалюцыі 1905 года. «...У першы раз я тады ўбачыў нашага вялікага паэта Райніса, які чытаў на сходзе свае вершы - “Мы больш не верым старым жрацам, і злыя драконы не страшныя нам”».

Першы верш Судрабкална апублікаваны ў 1909 годзе. Пачаткам сапраўднай літаратурнай дзейнасці сам аўтар лічыў 1912 год, калі А. Упіт змясціў яго творы ў часопісе «Domas» («Думка»), рэдактарам якога тады ён быў. Менавіта тады Арвіда Пейне узяў сабе псеўданім – Ян Судрабкалн. Гэтае прозвішча даслоўна перакладаецца на рускую мову як «Срэбная гара». Пасля, у 1925 годзе, ён афіцыйна змяніў прозвішча і ў пашпарце значыўся як Арвід Судрабкалн.

У 1920 годзе выйшаў яго першы зборнік вершаў «Крылатая армада». У гэтых вершах Судрабкалн выказаў імкненне да міру і братэрства народаў, паказаў рамантычныя пошукі невядомай краіны, дзе няма ні гора, ні пакут, што было асабліва актуальна ў пасляваенны час. Пад псеўданімам Аліверэта апублікаваныя яго зборнікі гумарыстычных і сатырычных вершаў «Трубадур на асле» (1921), «Джэнтльмен у бэзавым фракту» (1924), «Жаўрукі зімой» (1939) і іншыя. У 1925 годзе Судрабкалн стаў прафесійным літаратарам. Эмацыйнай і інтэлектуальнай інтэнсіўнасцю, віртуознасцю формы адзначаюцца зборнікі «Ператварэнні» (1923), «Ліхтар на ветры» (1931), «Адна ластаўка лётае» (1937).

Пасля вайны Судрабкалн пісаў пераважна публіцыстыку, засяродзіўшыся на сацыяльна-палітычнай тэматыцы, асабліва на тэме барацьбы за мір («Сцягі пераклікаюцца» (1950), «Барацьба, праца і слава», - 1963). Да паэтычных твораў адносяцца зборнікі «У братняй сям’і» (1947), «Ластаўкі вяртаюцца» (1951), «Яшчэ адна вясна» (1964). Таксама ён перакладаў творы А. С. Пушкіна, Б. Брэхта, П. Броўкі, К. М. Сіманавы і

іншых аўтараў, у прыватнасці «Таленты і паклоннікі» А. Н. Астроўскага і «Цені» М. Салтыкова-Шчадрына.

Андрэй Упіт (1877-1970), літаратурная дзейнасць пачыналася ў перыяд рэвалюцыі 1905 г., якая аказала велізарнае ўздзеянне на яго светапогляд і творчасць. А. Упіт быў не толькі майстрам мастацкай прозы і драматургам, але і адным з лепшых літаратуразнаўцаў-крытыкаў. Пераадолеўшы у сваёй творчасці пачатковы этап «сялянскага ідэалізму», Упіт унёс неацэнны ўклад у развіццё латышкага рэалізму.

Да ўступлення Упіта ў літаратуру крытычны рэалізм як напрамак яшчэ толькі фарміраваўся, хоць першыя яго ўзоры адносяцца яшчэ да канца XIX ст. Упіт выкрываў грамадскія супярэчнасці з такім размахам і глыбінёй, якіх да яго латышская рэалістычная літаратура не ведала.

Ужо ў сваіх першых праявітых рэчах ён маюе дзейснага героя новага тыпу, вызначае перспектывы будучага. Увесь гэты складаны, надзвычай важны для гісторыі развіцця латышкага рэалізму працэс пачынаецца з апублікаванай у 1907 г. аповесці «Буржуа». Гэтая аповесць цікавая ў латышскай літаратуры як першы востракрытычны твор, накіраваны супраць буржуазіі як класа.

«Новыя вытокі» (1909) – першы раман цыклу «Рабежнікі» – выявіў выдатныя здольнасці аўтара ў раскрыцці прычынных сувязяў грамадскіх з’яў. У рамане паказаны перамены на вёсцы ў ходзе капіталістычнага развіцця, выказана новае стаўленне да патрыярхальнай маралі.

Распад патрыярхальнай сям’і – тэма латышскіх пісьменнікаў ужо з канца мінулага стагоддзя. Новае ў рамане Упіта – паглыбленае раскрыццё гэтай з’явы. Выкрываючы старое, А. Упіт пры гэтым выяўляе новае і вылучае яго як галоўнае: гэта ўзнікненне новых поглядаў у бяднейшага сялянства, цяга да ўзнёслага ідэалу. Герой Упіта Мартынь Рабежнік гаворыць аб свеце, дзе чалавек чалавеку будзе братам і зможа па-сапраўднаму быць шчаслівы. У другім рамане цыклу «Рабежнікі» – «У шаўковай павудзіне» (1912) – мы ўжо бачым Мартыня-змагара. Ніхто ў латышскай літаратуры да Упіта з такой яркасцю не раскрыў няўстойлівасць у псіхалогіі, як гэта зроблена ў вобразе Рабежніка.

Трылогія Упіта – не сямейная хроніка, гэта панарама жыцця. Аўтар стварае шырокую сістэму вобразаў, самабытных характары, паказвае іх у сутыкненні, распавядае аб асабістых перажываннях людзей, а лёсы адной сям’і служаць толькі злучальнай сюжэтнай лініяй цыклу.

Сацыяльная праблематыка, вострыя сутыкненні характараў уласцівыя і драматургіі Упіта. У якасці прыкладу можна назваць яго трылогію: «Голас і рэха» (1911), «Адзін і многія» (1914), «Сонца і пар» (1914).

Паглыбленне сацыяльнай праблематыкі разам з майстэрскім раскрыццём псіхалогіі відавочна і ў зборніках навел Упіта таго часу («Маленькія камедыі», 1909–1910; «Трывога», 1912; «У страдную пару», 1915).

На працягу 40-гадовай творчай дзейнасці Упіт напісаў шэраг значных раманаў: «Пад грымотамі» і «Пад жалезнай пятой», якія маюць асаблівае значэнне; яны прысвечаны эпосе пасля імперыялістычнай вайны; тут атрымалі сваё адлюстраванне бежанства, спусташэнне латышкага сялянства падчас Першай сусветнай вайны і нямецкай акупацыі ў Латвіі. Упітам напісана шмат п'ес. Адна з лепшых – «Мірабо».

Асаблівае месца займае серыя сатырычных апавяданняў, прысвечаных сучаснай пісьменніку Латвіі, дзе Упіт вельмі тонка і вельмі востра высмейвае кіруючыя вярхі пануючага класа. Упіту належыць шэраг крытычных артыкулаў і двухтомнік «Гісторыя латышкай літаратуры». Дылогія «Зямля зялёная» (1945) аб жыцці латышкай вёскі ў 2-ой палове XIX стагоддзя і «Прасвет у хмарах» (1951) аб першых кроках рабочага руху.

Лацис Виліс [1904-1966], латышскі савецкі пісьменнік і дзяржаўны дзеяч, народны пісьменнік Латвійскай ССР (1947). Нарадзіўся ў сям'і партовага рабочага. У 1917-18 вучыўся ў Барнаўльскай настаўніцкай семінарыі Алтайскага краю. Быў партовым рабочым, рыбаком і качагарам на судне. Друкаваўся з 1921. Увёў у латышскую літаратуру самабытнага, валявога героя – упартага шукальніка праўды, носьбіта лепшых якасцяў працоўнага народа: трылогія «Бяскрылыя птушкі» (1931-33), раманы «Сын рыбака» (т. 1-2, 1933-34), «Старое марацкае гняздо» (1937), «Зямля і мора» (1938) і інш. Пасля аднаўлення Савецкай улады ў Латвіі (1940) стварыў раман-эпапею «Бура» (1945-48), у якім з эпічным размахам адлюстравана жыццё латышкага народа пачынаючы з 1939 года. Працягам творчых пошукаў пісьменніка стаў раман «Да новага берага» (1950-51). Творы В.Лациса перакладзены на многія мовы народаў свету.

12.2 Сучасная латышская літаратура

Да сярэдзіны 1980-х латышская проза была дастаткова традыцыйнай, за выключэннем творчасці Маргерыса Зарыньша (1910-1993), Рэгіны Эзера (1930-2002), Альбертса Бэла (1938) і Зігмундса Скуіньша (1926), якія абыходзілі каноны рэалізму і дазвалялі разглядаць іх творы ў кантэксце мадэрнізму і постмадэрнізму.

Толькі ў сярэдзіне 1980-х у латышкай літаратуры дэбютавала маладое пакаленне, якое прынесла ў літаратуру светаўспрыманне, характэрнае для дваццацігадовых падлеткаў. Яны прынеслі з сабою і размоўную мову, мову вулічную, бытавую, якая да гэтага выкарыстоўвалася толькі як сродак для стварэння індывідуальнай характарыстыкі. Маладыя пісьменнікі адмаўлялі савецкі плакатны стыль. Літаратура звярнула ўвагу на чалавека і саму сябе. Маладых назвалі па аналогіі з поп-музыкай “новай хваляй” і “young angry ladies” (Гундэга Рэпшэ, Андра Нейбурга, Валда Мелгалв, Аяя Валодзе).

Кардынальныя змены ў культуры Латвіі пачаліся адначасова з нацыянальным Адраджэннем і дзяржаўнай незалежнасцю ў 1991 годзе: перавыданне кніг з эміграцыі, публікацыя літаратуры, заснаванай на гістарычных дакументах, радыкальныя эксперыменты.

Адна з першых спроб пераадолець застой у літаратуры ў пачатку 1990-х была звязана са зваротам у міфалагічнае мінулае – з’явілася адразу некалькі раманаў на адну і тую ж тэму – пра фальклорнага героя Курбадса. Так, у 1992 годзе пабачыў свет раман Вісвалда Лама (1968-1992) “Кабылій сын Курбадс”, дзе галоўны герой здзяйсняе мноства гераічных учынкаў. Вісвалд Лам прапануе некалькі версій нараджэння героя, у тым ліку і традыцыйную – пра рыбу, якая гаворыць. Па кавалку гэтай рыбы паспрабавалі гаспадыня, прыслуга і кабыла, з-за чаго ў іх нараджаюцца сыны. Курбадс праходзіць праз іспыты – ён забівае мядзведзя, заганяе ў балота бандзітаў, не паддаецца на спакусы змяінага цара. У рамане на роўных узаемадзейнічаюць два стылістычныя пласты:

1. Казачны, які рухае аповяд.

2. Іранічны, гульнёвы, які прапануе некалькі роўна даставерных варыянтаў нараджэння і смерці героя.

Дамінантай усёй латышскай прозы 1990-х гадоў з’яўляецца жаночая проза: Нора Ікстэна, Лайма Муктупавела, Аліс Ціфенталь.

Нора Ікстэна (1969) – аўтар кніг апавяданняў “Дробязі і гультайства” (1995), “Падманлівыя раманы” (1997), “Гісторыі жыцця” (2004), кнігі казак “Казкі з заканчэннямі” (2002), а таксама раманаў “Свята жыцця” (1998) і “Вучэнне нявінніцы” (2001) і чатырох біяграфічных раманаў.

Раман “Свята жыцця” пачынаецца і заканчваецца адной і той жа сцэнай – пераказ сну адрозніваецца адзінай фразай, тым самым даказваючы, што рэальнасць – гэта толькі перапынак паміж двума снамі. Але раман глыбока і цесна звязаны з вопытам цяперашняга і рэальнасцю. Сябры і знаёмыя раскажваюць гісторыю жыцця памерлай Элеаноры ў розных жанрах (любоўная гісторыя, трагічная гісторыя, споведзь і г.д.) ля яе труны – быццам у славу яе жыцця.

Неад’емнай часткай латышскай культуры і гісторыі, асабліва пасля палітычных перамен, з’яўляецца імкненне перапісаць гісторыю нацыянальнага, асабістага і агульнага мінулага. Літаратура ўжо пачала гэты працэс у 1990-х, калі стваралася мноства біяграфічных і гістарычных раманаў.

1 Бороздина, П. А. *Очерки истории литератур народов СССР* / П. А. Бороздина. – Воронеж: Изд-во Воронеж. университета, 1991. – 478 с.

2 *История многонациональной советской литературы: в 6 т. Т. 1 – 6* / ред. Л. И. Трофимов, Л. Н. Арутюнов. – М.: Наука, 1970 – 1975.

3 *История латышской литературы: в 2 т. Т. 1 – 2.* – Рига: Лиесма, 1971. – 612 с.

4 *Новоградская, Н. В. Нравственно-философское содержание новелл А. Упита* / Н. Новоградская // *В мире литературы.* – Брест: Издательство БрГУ. – 101 с.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ

ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЕЛ

Тэматыка практычных заняткаў

Заняткі 1 Гісторыя ўкраінскай літаратуры II паловы XIX ст.

Заняткі 2 Гісторыя ўкраінскай літаратуры пачатку XX ст.

Заняткі 3 Украінская літаратура савецкага часу

Заняткі 4 Літоўская літаратура XX стагоддзя

Заняткі 5 Латышская літаратура XX стагоддзя

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ

Формы контролю ведаў

1. Тэставыя заданні
2. Рэфератыўныя работы
3. Кантрольныя работы
4. Групавая кансультацыя
5. Індывідуальная кансультацыя

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ

Тэматыка СКРС

1. Станаўленне новай украінскай літаратуры
2. Гісторыя старажытнай літоўскай літаратуры
3. Латышская літаратура XVI–XIX стагоддзя

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ

Пытанні да заліку

Пытанні для студэнтаў (спец. Беларуская мова і літаратура) па курсу
«Літаратура бліжняга замежжа»

1. Перыядызацыя старажытнай украінскай літаратуры.
2. Жанравае багацце старажытнай украінскай літаратуры XI-XVI стст.
3. Развіццё кнігадрукавання ва Украіне.
4. Казацкія летапісы і дыярышы.
5. Зараджэнне і развіццё старажытнай ўкраінскай драматургіі.
6. Палемічная ўкраінская літаратура 16-17 ст.
7. Этычныя і філасофскія погляды Р. Скаварады.
8. Мастацкія асаблівасці баек Р. Скаварады.
9. Паэма “Энеіда” І. Катлярэўскага як энцыклапедыя ўкраінскага жыцця XVIII-XIX стст.
10. Роля І. Катлярэўскага ў станаўленні новай украінскай драматургіі.
11. Ранняя творчасць Т. Шаўчэнкі: асноўныя матывы і мастацкія асаблівасці.
12. Праблематыка зборніка вершаў Т. Шаўчэнкі “Кабзар”.
13. Паэмы Т. Шаўчэнкі “Кацярына”, “Тайдамакі” як узор рамантычнага ліра-эпасу.
14. Творчасць Т. Шаўчэнкі перыяду ссылкі.
15. Творчасць Т. Шаўчэнкі пасля ссылкі.
16. Рускія аповесці Т. Шаўчэнкі, «Дзённік».
17. Постаць Т. Шаўчэнкі ў гісторыі беларускай літаратуры.
18. Наватарскі характар творчасці Р. Квітка-Аснаўяненкі.
19. Праблематыка зборніка М. Ваўчок “Народныя апавяданні”.
20. Антыпрыгонная тэма ў аповесці М. Ваўчок “Інстытутка”.
21. Аповесці І. Нячуй-Лявіцкага як узор прозы крытычнага рэалізму.
22. Праблематыка рамана П. Мірнага “Туляшчая”.
23. Раман П. Мірнага “Загубленая сіла” як узор сацыяльна-псіхалагічнай прозы.
24. Развіццё ўкраінскай драматургіі канца XIX пачатку XX стст.
25. Драматургічнае наватарства І. Карпенка-Карага.
26. Мастацкая спецыфіка паэзіі І. Франко.
27. Паэмы І. Франко: праблемнае поле і мастацкая спецыфіка.
28. Празаічная спадчына І. Франко: праблемнае поле.
29. Праблема гістарычнай памяці ў паэме І. Франко “Маісей”.
30. Спецыфіка канфлікту ў гістарычнай аповесці І. Франко “Захар Беркут”.
31. Сацыяльна-псіхалагічная праблематыка драмы І. Франко “Скрадзенае шчасце”.
32. Праблемнае поле творчасці М. Кацюбінскага.
33. Спецыфіка мастацкай палітры Л. Украінкі.
34. Драма-фіерыя “Лясная песня” як вяршыня драматургічнай спадчыны Л. Украінкі
35. Украінская навелістыка к. 19-пач. 20 ст.

36. Гісторыя ўкраінскай літаратуры 20-30-х гг. XX ст.
37. Творчасць А.Ганчара: праблемнае поле і мастацкая спецыфіка.
38. Творчасць М.Стэльмаха: праблемнае поле і мастацкая спецыфіка..
39. Тэматычная шматграннасць украінскай паэзіі 50-пачатку 80-х гг. XX ст.
40. Творчасць В.Стуса праблемнае поле і мастацкая спецыфіка.
41. Сучасная ўкраінская паэзія.
42. Сучасная ўкраінская проза.
43. Беларуская-ўкраінскія літаратурныя камунікацыі.
44. Гісторыя старажытнай літоўскай літаратуры.
45. Паэма А.Баранаўскага «Анікшчэйскі бор» праблемнае поле і мастацкая спецыфіка..
46. Паэма К.Данелайціса «Чатыры пары года» праблемнае поле і мастацкая спецыфіка..
47. Проза Ю.Жэмайтэ праблемнае поле і мастацкая спецыфіка..
48. Патрыятычнае гучанне паэзіі Майроніса.
49. Мастацкія асаблівасці паэзіі С.Нерыс.
50. Раман Й. Авіжуса «Час, калі пусцеюць сядзібы» праблемнае поле і мастацкая спецыфіка..
51. Ідэяна-мастацкі аналіз паэзіі Э.Межалайціса: зборнік «Чалавек».
52. Творчасць Ю.Марцінкявічуса праблемнае поле і мастацкая спецыфіка..
53. Сучасная літоўская паэзія.
54. Сучасная літоўская драматургія.
55. Сучасная літоўская проза.
56. Гісторыя старажытнай латышскай літаратуры.
57. Гісторыя латышскай літаратуры XIX ст.
58. «Лачплесіс» А.Пумпура як нацыянальны латышскі эпас.
59. Творчасць Я.Райніса праблемнае поле і мастацкая спецыфіка..
60. Творчасць А.Упіта праблемнае поле і мастацкая спецыфіка..
61. Творчасць В.Лаціса праблемнае поле і мастацкая спецыфіка..
62. Сучасная латышская паэзія.
63. Сучасная латышская драматургія.
64. Сучасная латышская проза.

Спіс тэкстаў для прачытання

Літоўская літаратура

1. Донелайтис К. Времена года.
2. Баранаускас А. Аникщяйский бор.
3. Жемайте Ю. «Сноха», «Пятрас Курмялис»
1. Майронис. Лирика.
2. Цвирка П. «Франк Крук» или «Земля-кормилица».
3. Пошка Д. «Мужик Жемайтии и Литвы»
4. Нерис С. Лирика.
5. Межелайтис Ю. «Человек», лирика.
6. Янонис Ю. Лирика.
7. Марцинкявичюс Ю. Лирика, «Миндаугас», «Мажвидас», «Собор», «Кровь и пепел», «Стена»
8. Авижус Й. «Потерянный кров».
9. Сучасная літаратура

Латышская

1. Братья Каудзите «Времена землемеров»
2. Пумпур А. «Лачплесис»
3. Судрабкалн Ян
4. Вейденбаум Э.
5. Упит А. «Земля зелёная»
6. Лацис В.
7. Райнис Я. «Огонь и ночь», лирика, поэма «Ave, Soll»
8. Сучасная літаратура.
9. А.Саксе.

Украинская

1. Котляревский И. «Энеида», «Наталка-Полтавка».
2. Квитко-Основьяненко Г. 2 повести
3. Шевченко Т. Лирика, поэмы «Катерина», «Гайдамаки», «Сон», «Кавказ», «Неофиты», драма «Назар Стодоля», 2 повести.
4. Вовчок М. «Институтка», рассказы
5. Коцюбинский М. «Fata morgana»
6. Мирный П. «Пропащая сила» ці «Гулящая»
7. Драматургія: М.Карпенко-Карый, М.Старицкий 2 пьесы на выбор
8. Франко И. Лирика, поэмы «Иван Вишенский», «Моисей», драма «Украденное счастье», 2 повести.
9. Украинка Л. «Лесная песня», «Осенняя сказка», «Каменный хозяин», лирика
10. Стефаник В. Новеллы.
11. Стельмах М. «Четыре брода»
12. Рыльский М.
13. Тычына П.
14. Ганчар А. «Тронка», «Знаменосцы»

15. Нечуй-Левицкий И.
 16. Хвильовы М.
 17. Бажан М.
 18. Стус В.
- Сучасная літаратура

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ

Рекомендуемая литература

Асноўная

- 1 Бороздина, П. А. Очерки истории литератур народов СССР / П. А. Бороздина. – Воронеж: Изд-во Воронеж. университета, 1991. – 478 с.
- 2 История многонациональной советской литературы: в 6 т. Т. 1 – 6 / ред. Л. И. Трофимов, Л. Н. Арутюнов. – М. : Наука, 1970 – 1975.
- 3 История латышской литературы: в 2 т. Т. 1 – 2. – Рига: Лиесма, 1971. – 612 с.
- 4 История литовской литературы / под ред. Й. Ланкутиса. – Вильнюс: “Вага”, 1977. – 958 с.
- 5 История украинской советской литературы / ред. Л. Н. Коваленко, С. А. Крыжановский, Л.Н. Новиченко. – Киев: Наукова думка, 1965. – 918 с.
- 6 История украинской литературы: в 8 т. Т. 1 – 8. – Киев: Наукова думка, 1967 – 1971.
- 7 Классики художественных литератур народов СССР. – М. : Просвещение, 1965. – 368 с.
- 8 Ланкутис, Й. Панорама литовской советской литературы / Й. Ланкутис. – Вильнюс: Вага, 1975. – 426 с.
- 9 Литовская литература в курсе “Литература ближнего зарубежья”: Методические рекомендации. – Брест: БрГУ, 2005. – 36 с.
- 10 Мельнікава, А.М. Літаратура бліжняга замежжа : вучэбная праграма курса для студэнтаў спецыяльнасці 1-21 05 01 “Беларуская філалогія” / А.М. Мельнікава. – Гомель: УА “ГДУ імя Ф.Скарыны”, 2008. – 35 с.
- 11 Мельнікава, А.М. Літаратура бліжняга замежжа : практычны дапаможнік – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2020. – 42 с. <http://elib.gsu.by/handle/123456789/12961>
- 12 Нарысы беларуска-ўкраінскіх літаратурных сувязей: Культурна-гітарычны і літаратуразнаўчы аспекты праблемы / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т. літ. Імя Я. Купалы. – Мн. : Беларуская навука, 2002. – 363 с.
- 13 Охрименко, П. и др. История украинской литературы. Краткий курс. Пособие для студентов-филологов по литературе народов СССР / П. Охрименко / ред. чл.-кор. АН УССР Е. С. Шаблювского. – М. : Просвещение, 1969. – 520 с.
- 14 Пазняк, Н.М. Літаратура бліжняга замежжа: тэксты лекцый па раздзеле “Сучасная ўкраінская літаратура” для студэнтаў спецыяльнасці 1-21 05 01 “Беларуская філалогія” і 1-21 05 02 “Руская філалогія” / Н.М. Пазняк; М-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2010. – 60 с.

Дадатковая

- 15 Агеева, В. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації / В. Агеева. – К. : Либідь, 1999. – 264 с.
- 16 Бабышкин, О. Леся Українка / О. Бабышкин. – М. : Просвещение, – 1970. – 210 с.
- 17 Барабаш, Ю. Я. «Знаю человек»: Григорий Сковорода. Поэзия. Философия. Жизнь / Ю.Я. Барабаш. – М. : «Художественная литература», 1989. – 333 с.
- 18 Барабаш, Ю. Довженко. Некоторые вопросы эстетики и поэтики / Ю. Барабаш. – М. : «Худож. Лит», 1968. – 271 с.
- 19 Баршчэўскі, Л. Беларуская літаратура і свет ад эпохі романтизму да нашых дзён / Л.П. Баршчэўскі, П.В. Васючэнка, М.А. Тычына. – Мн. : Радыёла-плюс, 2006. – 596 с.
- 20 Біла, А. Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки. – К. : Смолоскип, 2006. – 464 с.
- 21 Большаков, Л.Н. «Всё он изведаль...» Т. Шевченко: поиски и находки / Л.Н. Большаков. – Киев: Днипро, 1988. – 541 с.
- 22 Бондарева, О.Є. Міф і драма у новітньому літературному контексті: поновлення структурного зв'язку через жанрове моделювання / О.Є. Бондарева. – К. : “Четверта хвиля”, 2006. – 512 с.
- 23 Будний, В. Порівняльне літературознавство: Підручник / В. Будний, М. Ільницький. – К. : Вид. дім “Киево-Могилянська академія”, 2008. – 430 с.
- 24 Бучис, А. Литературные судьбы / А. Бучис. – М. : Просвещение, 1982. – 321 с.
- 25 Вайткунас, Г. Очерк развития эстетической мысли в Литве / Г. Вайткунас. – М. : Просвещение, 1972. – 412 с.
- 26 Вервес, Г. Максим Рыльский в кругу словянских поэтов / Перевод с укр. Н. Белозёровой / Г. Вервес. – М. : «Худож. лит», 1981. – 271с.
- 27 Голобородько, Я. Артеграунд. Український літературний істеблїшмент: Збірка статей / Я. Голобородько. – К. : Факт, 2006. – 160 с.
- 28 Голобородько, Я. Поетична меритократія: Василь Герасим'юк, Ігор Римарук, Тарас Федюк / Я.Ю. Голобородько. – К. : Факт, 2005. – 108 с.
- 29 Грабович, Г. Тексти і маски / Г. Грабович. – Київ: Критика, 2005. – 312 с.
- 30 Грабович, Г. До історії української літератури: дослідження, есе, полеміка / Г. Грабович – К. : Смолоскип, 1997. – 274 с.
- 31 Гундорова, Т. Проявлення Слова. Дискусія раннього українського модернізму / Т. Гундорова. – Київ: Критика, 2009. – 447 с.
- 32 Гундорова, Т. Франко не Каменяр. Франко і Каменяр / Т. Гундорова. – Київ: Критика, 2006. – 352 с.
- 33 Гундорова, Т. *Femina melancholica*. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської / Т. Гундорова. – К. : Критика, 2002. – 272 с.

- 34 Гундорова, Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн / Т. Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 263 с.
- 35 Залесская, О. Соломея Нерис звучит по-русски / О. Залесская // Дружба народов. – 1975. – №6. – С. 168-172.
- 36 Зуб, І. Остап Вишня: Літературний портрет / І. Зуб. – К. : Наукова думка, 1989. – 172 с.
- 37 Зубров, С. Русская проза Г. Квитки и Г. Гребенки в контексте русско-украинских литературных связей / С. Зубров. – Киев: Наукова думка 1979. – 342 с.
- 38 Іванишин, П. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко / П. Іванишин. – Київ, 2008. – 216 с.
- 39 Ільницький, М. Богдан-Ігор Антонич. Нарис життя і творчості / М. Ільницький. – К. : Рад. письменник, 1991. – 207 с.
- 40 Йонушис, Л. Взгляд на новую литовскую прозу / Л. Йонушис // Дружба народов. – 2005. – №12. – С.123-164.
- 41 Кабржыцкая, Т. З кагорты мяцежных камунараў: Українець М. Хвylёвы ў кантэксце беларускай літаратуры / Т. Кабржыцкая // Крыніца. Славянскі свет.—2003. – № 8. – С. 96-102.
- 42 Кирдан, Б.П. Украинские народные думы (XV – начало XVIII в.) / Б.П. Кирдан. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 288 с.
- 43 Костенко, Н.В. Максим Рильский – мастер классического украинского стиха / Н.В. Костенко. – Киев: Выща школа, 1988. – 197 с.
- 44 Ключановіч, І. М. Скрозь тоўшчу часу і жыцця (Леся Українка і Сяргей Мяржынскі) / І. Ключановіч // Беларуская літаратура. – Вып. 15. – Мн. : Універсітэцкае, 1987. – С. 36-42.
- 45 Кобылицкий, Ю.С. Литературные портреты / Ю. Кобылицкий. – М. : Советский писатель, 1967. – 288 с.
- 46 Костенко, Л. М. Леся Українка / Л. Костенко. – М. : Книга, 1971. – 364 с.
- 47 Літаратура пераходнага перыяду: тэарэтычныя асновы гісторыка-літаратурнага працэсу / М.А. Тычына [і інш.]; навук. рэд. М.А. Тычына. – Мн. : Беларуская навука, 2007. – 363 с.
- 48 Literatury słowiańskie po roku 1989. Nowe zjawiska, tendencje, perspektywę / Pod redakcją naukową Haliny Janaszek-Ivaničkovej. Tom I. Transformacja. – Warszawa : ELIPSA, 2005. – 297 с.
- 49 Мальдзіс, А. Творчыя ўзаемасувязі беларускай і літоўскай літаратур у савецкі час / А. Мальдзіс // Старонкі літаратурных сувязей. – Мн. : Навука і тэхніка, 1970. – С. 86-112.
- 50 Марголин, Ю.Д. Шевченко и Петербургский университет / Ю. Марголин. – М. : Просвещение, 1983. – 268 с.
- 51 Мишанич, О. Григорій Сковорода. Нарис життя і творчості / О. Мишанич. – К. : Либідь, 1994. – 276 с.
- 52 Межелайтис, Э. История «Человека» / Э. Межелайтис // Вопросы литературы. – 1975 – № 9. – С. 72-84.

- 53 Моренец, В. Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ ст.: Україна і Польща. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 372 с.
- 54 Москалець, К. Гра триває : літературна критика та есеїстика / К. Москалець. – К. : Факт, 2006. – 240 с.
- 55 Москалець, К. Людина на крижині: літературна критика та есеїстика / К. Москалець. – К. : Критика, 1999. – 255 с.
- 56 Настопка, К. Майроніс вблизи / К. Настопка // Вопросы литературы. – 1969. – № 6. – С. 148-156.
- 57 Наєнко, М.К. Романтичний епос: ефект романтизму і українська література / М.К. Наєнко. – К. : ВУ «Просвіта», 2000. – 382 с.
- 58 Нецензурний Стус. Книга у 2-х частинах. Частина 1. Упорядкування Богдана Підгірного. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. – 336 с.
- 59 Новоградская, Н. В. Нравственно-философское содержание новелл А. Упита / Н. Новоградская // В мире литературы. – Брест: Издательство БрГУ. – 101 с.
- 60 Павличко, С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко. – К. : Либідь, 1999. – 448 с.
- 61 Панченко, В. Віч-на-віч з епохою: Літ. - крит. нарис / В. Панченко. – Київ: Радянський письменник, 1973. – 304 с.
- 62 Перетц, В. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI-XVIII веков / В. Перетц. – М – Л. : Советский писатель, 1962. – 346 с.
- 63 Повайшас, А. Творческий метод Донелайтиса / А. Повайшас // Вопросы литературы – 1965. – № 2. – С. 84-96.
- 64 Попович, М. Григорій Сковорода: філософія свободи. – Київ: Майстерня Білецьких, 2007. – 255 с.
- 65 Походило, М. И. Нечуй-Левицький / М. Походило. – Киев: Наукова думка, 1966. – 406 с.
- 66 Прицак, О. Шевченко-Пророк / О. Прицак. – К. : «Либедь», 1993. – 127 с.
- 67 Пятраускайте, Р. Лирика С. Нерис в русских переводах / Р. Пятраускайте // Вильнюс. – 1990. – № 1. – С. 157-168.
- 68 Рагойша, В. Кантакты: літературна-крытычныя артыкулы, эсэ. – Мн. : Маст. літ., 1982. – 223 с.
- 69 Ростовайте, Т. Поэтесса литовского народа Соломея Нерис / Т. Ростовайте. – М. : Просвещение, 1967. – 428 с.
- 70 Рыльский, М. Т. Шевченко / М. Рыльский // О поэзии. – М. : Советский писатель, 1974. – 438 с.
- 71 Сверстюк, Є. Блудні сини України / Є. Сверстюк. – К. : Т-во «Знання» України, 1993. – 256 с.
- 72 Скуенієкс, К. Пераможца вяртаецца праз чорны ход / К. Скуенієкс // Крыніца. – 1995. – №3. – С. 109-111.

- 73 Слуцкіс, М. Начало всех начал / М. Слуцкіс. – М. : Советский писатель, 1975. – 512 с.
- 74 Трофимов, Р. Лирика Райниса / Р. Трофимов. – М. : Советский писатель 1982. – 412 с.
- 75 Українська література і українсько-біларускія літаратурныя ўзаема сувязі : вучэбны дапаможнік для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі па філалагічных спецыяльнасцях : у 3 ч. / Т. В. Кабржыцкая, В.П. Рагойша, Біларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. – Мінск : БДУ, 2015. - Ч.2 : XIX - пачатак XX стагоддзя. – 2015.
- 76 Усі українські поети / Упорядники Ю.І. Хізова, В.В. Щоголева. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. – 448 с.
- 77 Харчук, Р.В. Сучасна українська проза. Постмодерний період / Р.В. Харчук. – К. : Академія, 2008. – 247 с.
- 78 Чижевський, Д.І. Історія української літератури від початку до доби реалізму / Д.І. Чижевський – К. : Видавничий центр «Академія», 2003. – 568 с.
- 79 Чижевський, Д.І. Філософія Г.С. Сковороди / Підготовка тексту й передне слово проф. Леоніда Ушкалова. – Харків: Прапор, 2004. – 272 с.
- 80 Шаладонова, Ж. “Лічу в неволі дні і ночі”: паэтычны свет Т. Шаўчэнкі і М. Гарэцкага / Ж. Шаладонова // Крыніца. Славянскі свет.—2003. – № 8. – С.52-64.
- 81 Шаладонова, Ж.С. Тарас Шаўчэнка і біларуская літаратура XIX – пачатку XX стст. / Ж.С. Шаладонова / Біларуская літаратура ў кантэксце славянскіх літаратур XIX – XX стст. / Навук. рэд. У.І. Мархель. – Мінск: Біларуская навука, 2006. – 375 с.
- 82 Шевченкова дорога в Білорусь: літаратурно-публіцыстычны збірнік / за ред. Р.М. Лубкіўскі. – Львів : Світ, 2004. – 272 с.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМЕНИ Ф. СКОРИНЫ